

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

325

B 5

26

KONINKLIJKE BIBLI

2318 2832

Digitized by Google

Gram 679.

52535
BEKNOPTE HANDLEIDING

TOT DEN

NEDERLANDSCHEN STIJL,

OF

AANWIJZING TER VERVAARDIGING

VAN

ALLERLEI SOORT

VAN

SCHRIFTELIJKE OPSTELLEN,

TEN DIENSTE VAN

NEDERLANDERS;

DOOR

J. C. BEIJER,

ONDERWIJZER AAN DE ARTILLERIE- EN GENIESCHOOL

TE DELFT.

Te ROTTERDAM,

BIJ MENSING EN VAN WESTREENEN.

1823.

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

VOORBERIGT.

De algemeene goedkeurnig, waarmede van den kant des publiks en deszelfs tolken, de recensenten van de meeste vaderlandsche tijdschriften, zoo in de fransche als nederlandsche taal, de Handleiding tot den nederlandschen stijl is vereerd geworden, benevens de vriendelyke en vereerende aandrang van verscheidene onderwyzers der jeugd, hebben den schryver bewogen, om van dezelve voor de scholen eene Beknopte handleiding tot den nederlandschen stijl te vervaardigen, welke hij hiermede het genoegens heeft het publiek aan te bieden.

De schryver heeft in deze beknopte handleiding getracht, al dat gene op te nemen, wat, van de regels voor taal en stijl, hem voorkwam te gemelden einde dienstig te

II V O O R B E R I G T.

zijn, met weglating van de woordenlijsten en voorbeelden van brieven, welke de onderwijzer, met de grootere handleiding bekend, zelf genoegzaam kan aanvullen, gelijk zulks ook het geval is met sommige zaken, die in meergemelde handleiding uitvoeriger voorkomen. Het tegenwoordige werkje, naar 's schrijvers bedoeling, voornamelijk ten leidraad bij het onderwijs zullende verstreken, behoorde, aangezien het verbeterd onderwijs in de scholen, slechts hoofdzakelijk bepalingen, voor uitbreiding vatbaar, te behelzen; terwijl het tevens voor eigen gebruik mogelijk niet geheel ondienstig zal bevonden worden.

Eene en andere bedoeling wenscht de schrijver bereikt te hebben, en zal, bijaldien hij zulks vernemen mag, voor zijne moeite zich genoegzaam beloond rekenen.

BEKNOPTE HANDLEIDING

TOT DEN

NEDERLANDSCHEN STIJL.

I N L E I D I N G.

§ 1. De mensch bezit het vermogen, om te *gevoelen*, te *begeeren* en te *denken*, en het middel, waarvan hij zich geschiktelyk bedient, om zijne gewaarwordingen en voorstellingen aan anderen mede te deelen, is de *woordentaal*.

A

3 I N L E I D I N G.

§ 2. In den beginne was deze taal arm en ruw, maar bij het toenemen der menschelijke beschaving, nam ook de taal in *woordenrijkheid* en *bevalligheid* toe; zoo dat wij thans in staat zijn, om met derzelve hulp ook zelfs de innerlijkste gewaarwordingen, de afgetrokkenste begrippen en denkbeelden *verstaanbaar* en *schoon* uit te drukken.

§ 3. De eeuw en de maatschappij, waarin wij leven, maken het ons in elken stand, in elke betrekking, tot eene onontbeerlijke behoefte; om onze gedachten op eene gepaste wijze *mondeling* en *schriftelijk* uit te drukken.

§ 4. In elke mondelinge of schriftelijke voordragt onderscheiden wij de *gedachten* en derzelve *uitdrukking*. Door het eerste verstaat men den wezenlijken inhoud, door het laatste de omkleeding met woorden. Deze omkleeding of de wijze, waarop men zijne ge-

dachten door woorden uitdrukt, wordt in het algemeen door het woord *stijl* beteekend.

§ 5. Twee hoofdzaken komen er derhalve bij de voordragt in aanmerking, te weten: naauwkeurige zamenhang der gedachten en juiste uitdrukking in woorden. Het eerste is het onderwerp der *redeneerkunde* (logica) of leer van juist te denken, het tweede het onderwerp der *redekunst* (rhetorica) of leer van zich wel uit te drukken.

§ 6. Gedachten en uitdrukking oefenen eene wederkeerige werking op elkander. Verwarde, duistere en zwakke denkbeelden zijn niet zelden oorzaak van verwarde, duistere en zwakke uitdrukkingen. Redeneerkunde en redekunst staan derhalve in een zeer naauw verband: door de eerste leeren wij de *wetten van het denken*, door de laatste de *wetten der taal* kennen.

4 I N L E I D I N G.

§ 7. Daar het denken natuurlijk het spreken en schrijven vooraf gaat, zoo zullen wij eerst de regelen voor het denken, en daarna die voor de taal behandelen. Deze handleiding zal diensvolgens behelzen :

- 1° *eene beknopte schets der redeneerkunde ;*
- 2° *de vereischen van eenen goeden nederlandschen stijl ;*
- 3° *de hulpmiddelen om tot denzelven te geraken, en eindelijk,*
- 4° *de verschillende karakters van den stijl en de soorten van ongebonden opstel.*

E E R S T E D E E L.

KORTE SCHETS DER REDENEERKUNDE.

§ 8. Wanneer wij denken vormt onze geest denkbeelden of hij verbindt dezelve tot een geheel. Bij dit een en ander is het kenvermogen, ook wel verstand in eenen uitgestrekten zin genoemd, door aanschouwen en denken werkzaam.

§ 9. Het denkvermogen houdt zich onledig met de vorming der denkbeelden en met derzelve verbinding tot een geheel, het vermogen om te aanschouwen levert de stof daartoe, en uit de vereeniging van beiden ontstaat kennis. Wij zullen over de regels voor het denken in deze schets op de volgende wijze handelen:

- 1º *de denkbeelden;*
- 2º *de verbinding der denkbeelden tot eenheid;*
- 3º *de middelen ter opheldering en uitbreiding onzer kennis;*
- 4º *vereischten en hulpmiddelen tot denken, en behoedmiddelen tegen dwaling.*

6 HANDLEIDING TOT DEN EERSTE AFDEELING.

DE DENKBEEDEN.

§ 10. Door zintuigelijke aanschouwing verkrijgen wij kennis van de voorwerpen buiten ons in tijd en ruimte, en door vereeniging van de afzonderlijke gewaarwordingen, die wij alzoo van de enkele deelen der voorwerpen verkrijgen, scheidt ons denkvermogen denkbeelden. Zoo bekomen wij b. v. het denkbeeld van *boom*, als wij de bijzondere voorstellingen van *wortels*, *stam*, *takken*, *bladen* enz. tot eene voorstelling verbinden.

§ 11. Men kan de denkbeelden beschouwen met betrekking tot derzelve stof en vorm. De stof der denkbeelden is derzelve voorwerp, de vorm is de wijze, waarop de denkbeelden ons bekend zijn, en betreft voornamelijk derzelve oorsprong, algemeenheid en volkomenheid.

§ 12. Het voorwerp van een denkbeeld is alles, wat hetzelfde voorstelt. Dit is zelfstandigheid, dat is, iets dat op zichzelf bestaat, als: *kruis*, *ziel* enz., of eene hoe-

danigheid, dat is, eene eigenschap der zelfstandigheid, als: *groot, deugdzaam* enz.

§ 13. Ten aanzien van den oorsprong der denkbeelden, heeft men denkbeelden der ervaring (empirische), dat is, van zaken, welke door de zintuigen kunnen waargenomen worden, b. v. *huis, blaauw* enz.; alsmede zuivere denkbeelden, dat is, van zaken, welke niet door de zintuigen kunnen waargenomen worden, b. v. *ziel, onsterfelijkheid*, enz.

§ 14. Men beschouwt voorts de denkbeelden in hunne betrekking tot elkander of die der algemeenheid, en alsdan worden zij ten aanzien van inhoud en omvang onderscheiden. Er kunnen namelijk verscheidene voorstellingen in of onder het denkbeeld begrepen zijn. Het denkbeeld huis bevat de kenteekens *muren, deuren, vensters, dak, hout, steenen* enz., in zich, en dit is de inhoud van het denkbeeld huis. Hetzelfde denkbeeld huis bevat ook de voorstellingen *lusthuis, woonhuis, tuinhuis, zomerhuis* enz., onder zich, en dit is deszelfs omvang. Inhoud en omvang eens denkbeelds zijn

8 HANDLEIDING TOT DEN

derhalve in eene omgekeerde verhouding.

§ 15. Voegt men aan een denkbeeld eenige kenmerken toe, b. v. aan *luis* dat van *tuin* in *tuinhuis*, zoo vergroot men deszelfs inhoud en vermindert deszelfs omvang, welke handeling men bepalen (determineren) noemt. Laat men daarentegen kenteekenen uit een denkbeeld weg, zoo vergroot men deszelfs omvang en vermindert deszelfs inhoud. Door deze handelwijze, afzonderen (abstraheren) genoemd, ontstaan de afgetrokkenene (abstracte) denkbeelden, als: *boom*, *licht*, *blauw*, welke overstaan tegen de zamenvattende (concrete) denkbeelden, dat is, van eene enkele bepaalde zaak met derzelve hoedanigheden zamengenomen, als: *Pieter*, *deze hoed*, *een deugdzaam mensch*.

§ 16. Het denkbeeld, dat een ander denkbeeld onder zich bevat, wordt met betrekking tot dit laatste het hogere denkbeeld, ook wel het geslacht genoemd; het denkbeeld, dat onder een ander begrepen is, noemt men het lagere of de soort.

§ 17. Ten aanzien van de volkomenheid

der denkbeelden, of van den graad van bewustheid, waarmede het denkend onderwerp, de ziel, zich de denkbeelden voorstelt, verdeelt men dezelve in klare en duistere, duidelijke en verwarde denkbeelden. Een klaar denkbeeld heeft men van een voorwerp, b. v. van een *paard*, als men het van andere voorwerpen onderscheiden kan; een duister daarentegen, als men dit niet kan. Een duidelijk denkbeeld heeft men van een voorwerp, b. v. van den *mensch*, als men daarvan de bijzondere kenmerken, (hier *dier* en *rede*) onderscheiden kan; bij een verward denkbeeld kan men de kenmerken niet behoorlijk zamenvoegen.

TWEEDE AFDEELING.

VERBINDING DER DENKBEELDEN.

§ 18. De verbinding der denkbeelden geschiedt onmiddellijk of middellijk. Het eerste wordt oordeelen, het laatste besluiten genoemd. Zoo is b. v. een oordeel: *de redeneerkunde is nuttig*, en een besluit of sluitrede: *eene wetenschap*

is nuttig; de redeneerkunde is eene wetenschap: dus is de redeneerkunde nuttig.

Eerste hoofdstuk.

Het oordeel.

1 *Bestanddeelen van een oordeel.*

§ 19. Oordeelen is het onmiddellijk verbinden van twee denkbeelden, dat is, zonder tusschenkomst van eenig ander denkbeeld, b. v. *de mensch is sterfelijk. Hendrik is niet deugdzaam.*

§ 20. Een oordeel door woorden uitgedrukt noemt men voorstel. Elk oordeel heeft twee denkbeelden en eene verbinding derzelve, b. v. *de aarde is rond.* Het eerste denkbeeld (aarde), onderwerp (subject) genoemd, is datgene, waarvan iets geoordeeld wordt; het andere (sterfelijk), gezegde (predicaat, attribuut) geheeten, is datgene, wat men van het onderwerp oordeelt, en de verbinding dezer twee denkbeelden, door het koppelwoordje *is* uitgedrukt wordende, noemt men koppelring (copula).

2. Soorten van oordeelen.

§ 21. De oordeelen zijn enkelvoudig, wanneer derzelve onderwerp en gezegde slechts een denkbeeld bevatten, b. v. *de lente is aangenaam*; veelvoudig wanneer in het onderwerp of gezegde, of in beide meer dan een denkbeeld begrepen is, b. v. *de krijgsman is beschaafd, kundig en dapper*. — Zamengesteld is een oordeel, wanneer het uit de verbinding van onderscheidene oordeelen bestaat, als: *de winter is voorbij en de zomer komt aan*.

§ 22. De oordeelen zijn algemeen, wanneer zij zich tot alle voorwerpen uitstrekken, welke tot den omvang van een denkbeeld behooren, b. v. *alle paarden zijn viervoetig; geene menschen zijn onsterfelijk*; bijzonder, wanneer zij slechts tot eenige deelen van den omvang eens denkbeelds betrekking hebben: *eenige honden zijn zwart; vele boomen dragen vruchten; sommige dieren zijn groot*; eenvoudig, wanneer zij zich slechts tot een voorwerp van den omvangs eens denkbeelds uitstrekken: *Hendrik is moedig; deze koopman is rijk*.

§ 23. Bevestigend zijn de oordeelen, welke het gezegde aan het *onderwerp* toekennen: *Willem is rijk*; ontkenneend die, bij welke het eerste aan het laatste ontkend wordt: *de tafel is niet rond*. — De oordeelen zijn stellig (kathégorisch), als het gezegde enkel bevestigd of ontkend wordt: *goud is zwaarder dan zilver*; *Karel is niet verstandig*; voorwaardelijk (hijpothetisch), wanneer door dezelve iets voorwaardelijk bevestigd of ontkend wordt, b. v. *wanneer men met nadenken leest, heeft men van zijn lezen nut*. Het gedeelte, dat de voorwaarde bevat, noemt men het voorgaande en het andere het volgende lid. — Een oordeel is scheidend, wanneer tot het onderwerp onderscheidene mogelijke, maar elkander uitsluitende gezegden behooren, b. v. *Hendrik is gelukkig of ongelukkig*.

§ 24. Twijfelachtig (problematisch) zijn de oordeelen, in welke het opgegevene verband der kenteekens bloot als mogelijk voorgesteld wordt, b. v. *eer kan gelukkig maken*. In een verzekerend (assertorisch) oordeel, wordt het verband als werkelijk vol-

trokken gedacht, b. v. *Willem is geleerd*. Een oordeel is *ontegensprekelijk* (apodictisch), wanneer elk verband als noodzakelijk voorgesteld wordt, b. v. *de mensch moet sterven*.

3. Omkeering der oordeelen.

§ 25 Alle oordeelen kan men niet omkeeren, dat is, het onderwerp met het gezegde verwisselen, b. v. *een paard is een dier*, waarvan het omgekeerde *een dier is een paard* niet doorgaat. Die oordeelen kunnen alleen omgekeerd worden, in welke het gezegde zich niet verder uitstrekt dan het onderwerp, b. v. *eene lijn is eene lengte uitgebreidheid*, omgekeerd, *eene lengte uitgebreidheid is eene lijn*. — Ontkennende oordeelen kunnen altijd omgekeerd worden, b. v. *geen mensch is almachtig*, omgekeerd, *geen almachtige is een mensch*.

Tweede hoofdstuk.

De sluitrede.

1. Bestanddeelen van eene sluitrede.

§ 26. Besluiten of redeneren is het verbinden van twee denkbeelden, door middel van een derde, volgens de wetten van het denken. Wanneer het denkvermogen alzoo werkzaam is om te besluiten, zoo noemt men deze wijziging rede.

§ 27. In eene geregelde sluitrede (sijlogismus) kunnen slechts drie hoofddenkbeelden, termen genoemd, bestaan: een minderterm (terminus minor), een meerderterm (terminus major) en een middelterm (medium), b. v. *alle menschen zijn sterfelijk; Karel is een mensch: derhalve is Karel sterfelijk.* Hier is *Karel* de minderterm; dewijl in het afgeleide oordeel het onderwerp *Karel* kleiner is dan het gezegde *sterfelijk*, hetwelk de meerderterm genoemd wordt, omdat dit van grooteren omvang is. *Mensch* is de middelterm, dienende tot middel, om de overeenkomst der andere denkbeelden te bepalen.

§ 28. De drie genoemde denkbeelden vormen drie oordeelen of voorstellen, het meerdere voorstel, het mindere voorstel en het besluit. De beide eersten heeten voorafgaande voorstellen (premissen), het laatste is het eigenlijke besluit (conclusie). In het bovenstaande voorbeeld bevat het meerdere voorstel twee termen *mensch* en *sterfelijk*; het mindere voorstel bekomt eenen nieuwen term, *Karel*. Het besluit bevat in het geheel geen en nieuwen term, het bevat niets, dat niet in de voorafgaande voorstellen begrepen is, te weten, het gezegde van het meerdere voorstel en het onderwerp van het mindere voorstel.

2. *Figuren der sluitrede.*

§ 29. De sluitredenen laten zich onder vier vormen of figuren brengen, welke door de plaatsing van den middelterm bepaald worden, die in de voorafgaande voorstellen tweemaal voorkomt. — De eerste figuur is de natuurlijkste en gebruikelijkste; ook kunnen de drie laatste in de eerste veranderd en deswegens wel ontbeerd worden.

a.) Eerste figuur, wanneer de middelterm in het meerdere voorstel het onderwerp, en in het mindere voorstel het gezegde is:

alle deugden maken den mensch beminnelijk;

de weldadigheid is eene deugd:

derhalve maakt de weldadigheid den mensch beminnelijk.

b.) Tweede figuur, wanneer de middelterm in beide voorafgaande voorstellen het gezegde is:

alle deugdzamen zijn matig;

een dronkaard is niet matig;

gevolgelyk is een dronkaard niet deugzaam.

c.) Derde figuur, wanneer de middelterm in beide voorafgaande voorstellen het onderwerp is:

alle goddeloozen zijn verachtelyk;

eenige goddeloozen zijn rijk:

diensvolgens zijn eenige rijken verachtelyk.

d.) Vierde figuur, wanneer de middelterm in het meerdere voorstel het gezegde, en in het mindere voorstel het onderwerp is:

eenige rijken zijn slecht;

iedere slechte is verachtelyk:

dus zijn eenige rijken verachtelyk.

5. *Stof en vorm der sluitrede.*

§ 50. Eene sluitrede, waarin eenige afwijking van de waarheid verborgen ligt, noemt men eene *drogrede* (sophisme), b. v. *wat ik niet verloren heb, bezit ik nog, eenen juweelen ring heb ik niet verloren, dus bezit ik dien nog.* Het bedrog kan in de stof of in den vorm gelegen zijn.

§ 51. De stof eener sluitrede is vervat in de voorafgaande voorstellen, welke waar moeten zijn, om een waar besluit uit dezelve te kunnen afleiden. Zoo leert ons de natuurlijke geschiedenis, dat de voorafgaande voorstellen in de volgende sluitrede valsch zijn: *geen dier, dat in het water leeft, is een zoogdier; de kameel is een dier, dat in het water leeft: derhalve is de kameel geen zoogdier.*

§ 52. De vorm eener sluitrede is gelegen in de wijze, waarop het besluit uit de voorafgaande voorstellen is afgeleid. Deze moet ook goed zijn, opdat men niet uit voorstellen, welke volkomen waar zijn, misschien iets besluite, hetwelk geheel valsch is.

B

18 HANDLEIDING TOT DEN

§ 33. Tot eenen behoorlijken vorm behoort men op de volgende regels te letten:

a.) Men gebruike geene sluitrede van vier termen, b. v. *de vaste sterren zijn voor ons onmeetbaar; de zon is eene vaste ster: dus is de zon voor ons onmeetbaar.* Hier komt in de voorafgaande voorstellen het denkbeeld *vaste ster* in twee onderscheidene betekenissen voor.

b.) Wat van een geheel geslacht bevestigd of ontkend wordt, moet ook van iedere soort of van een enkel ding dezès geslachts bevestigd of ontkend worden.

c.) Het meerder voorstel moet volstrekt een algemeen voorstel zijn. Uit dien hoofde kan men uit de voorafgaande voorstellen: *eenige kooplieden zijn rijk; Willem is een koopman*, het besluit niet trekken: *dus is Willem rijk.*

d.) Beide voorafgaande voorstellen mogen niet ontkenkend zijn, ofschoon zij beide bevestigend zijn kunnen, en alsdan noodzakelijk een bevestigend besluit geven. Men kan derhalve geen besluit trekken uit de volgende voorstellen: *een mensch is geen redeloos schepsel; een hond is geen mensch.*

e.) Is een der voorafgaande voorstellen ontken-
nend, zoo is het besluit ontkenkend, b.
v. *geen mensch is vrij van dwaling; Hen-
drik is een mensch: derhalve is Hendrik
niet vrij van dwaling.*

f.) In het besluit moet niet meer noch minder
bevat zijn dan in de voorafgaande voorstel-
len, b. v. *alle deugden maken gelukkig; de
werkzaamheid is eene deugd: dus maakt
de werkzaamheid eeuwig gelukkig.*

4. Onderscheidene soorten van sluitredenen.

§ 34. De vorm der sluitredenen, volgens
meerder voorstel, minder voorstel en besluit,
ligt in al onze redeneringen ten grondslag;
maar wij zijn veelal gewoon, dien te veran-
deren, door verschikking, zamentrekking en
uitlating van voorstellen, enz. Zulke vormen
noemt men verborgene sluitredenen.

§ 35. Wanneer men in eene sluitrede een
voorstel uitlaat, noemt men dezelve inge-
korte sluitrede (enthymema): *de rede-
neerkunde verligt de beoefening der weten-
schappen: derhalve is zij nuttig.*

§ 56. De met redenen bekleede sluitrede (epicherema) is zulk eene, waarin men een of beide voorafgaande voorstellen met eene bijgevoegde rede bevestigt, b. v. *hetgeen de beoefening der wetenschappen gemakkelijk maakt, is nuttig, dewijl er veel aan gelegen is, om zich dezelve spoedig eigen te maken; de redeneerkunde maakt de beoefening der wetenschappen gemakkelijk, omdat zij juist leert denken: derhalve is zij nuttig.*

§ 37. De voorwaardelijke (hijpothetische) sluitrede is die, welke in plaats van den middelterm eene voorwaarde heeft, b. v. *het is een vermaak met menschen om te gaan, wanneer zij verstandig en goed zijn; Willem is verstandig en goed: dus is het een vermaak met hem om te gaan.*

§ 38. De scheidende (disjunctive) sluitrede is die, welke de waarheid van een lid des meerderen voorstels, hetwelk altijd een scheidend voorstel is, uit de valsheid aller overige, of de valsheid van al de overige leden der scheiding uit de waarheid van het eene aantoot. B. v. *ieder mensch is*

of een Europeër, of een Aziaat, of een Afrikaan, of een Amerikaan, of een Australier. Karel is geen Aziaat, geen Afrikaan, geen Amerikaan, geen Australier. Derhalve is Karel een Europeër.

§ 39. De sluitrede door optelling (door inductie) noemt men zulk eene bewijsrede, waarmede men besluit tot de bevestiging van iets, door stuksgewijze van elk van deszelfs deelen te bevestigen, b. v. *Europa is in oorlog; Azie is in oorlog; Afrika is in oorlog; Amerika is in oorlog; Australie is in oorlog, bij gevolg is de geheele aarde in oorlog.*

§ 40. Wordt het meerder voorstel van eene voorwaardelijke sluitrede door een scheidend oordeel gevolgd, zoo heet zulk eene sluitrede een dubbelbewijs (dilemma), b. v. *Indien het waar is, dat God zich niet om zijne schepsels bekommert, zoo moet hij of niet kunnen, of niet willen. Indien God het niet doen konde, zoo zoude hij niet almachtig zyn. Indien God het niet doen wilde, zoo zoude hij niet algoed zijn jegens zijne schepselen. Beide strydt tegen zijne*

volmaaktheid: derhalve is de stelling valsch, dat God zich niet om zijne schepsels bekommert.

§ 41. De ketting-sluitred'e (sorites) is eene aaneenschakeling van meer dan twee voorafgaande voorstellen, waaruit het besluit afgeleid wordt, b. v. *de wellustelingen jagen onophoudelijk het vermaak na; zij, die onophoudelijk het vermaak najagen, zijn zelden voldaan; zij, die zelden voldaan zijn, kunnen niet gelukkig leven: derhalve kunnen wellustelingen niet gelukkig leven.*

DERDE AFDEELING.

MIDDELENTER OPHELDERING EN UITBREIDING ONZER KENNIS.

Eerste hoofdstuk.

Het verklaren en verdeelen.

§ 42. Wij geraken tot duidelijke kennis van een voorwerp door beschrijving, verklaring en bepaling.

§ 43. Door beschrijving verstaat men de opgave van zoo vele kenteekenen, als toe-

reikend zijn, om het voorwerp van andere dingen te onderscheiden. De verklaring onderscheidt zich van de beschrijving daardoor, dat in de eerste slechts inwendige, in de beschrijving uit- en ook inwendige kenteekenen opgenomen worden. Eene bepaling (definitie) is de volkomenē en juiste voorstelling der wezenlijke kenmerken eens denkbeelds. Men onderscheidt woordelijke en zakelijke bepalingen.

§ 44. De bepalingen moeten verstaanbaar zijn, de wezenlijke kenteekens beknopt bevatten en geene ontkennende kenmerken inhouden; ook niet te naauw beperkt noch te uitgebreid zijn. Het woord, dat bepaald wordt, of eenig van hetzelfde afgeleid woord, mag niet in de bepaling voorkomen; dewijl daardoor een cirkel ontstaat, b. v. *optellen is de som te vinden van eenige getallen, en de som is het getal, dat men door optelling vindt.* Goede bepalingen zijn de navolgende:

Beweging is de gedurige plaatsverandering eens ligchaams.

Een regt is de bevoegdheid tot zekere daden.

Pligt is die handeling, waartoe iemand verbonden is.

§ 45. Door bepalingen wordt onze kennis opgehelderd en door verdeelingen uitgebreid. Een denkbeeld verdeelen, is de denkbeelden, welke onder hetzelfde begrepen zijn, volkomen opgeven. Verdeelt men de verkregene leden op nieuw, dan verkrijgt men eene onderafdeeling, b. v. *de natuurlijke lichamen zijn of bewerkteugde of onbewerkteugde; de bewerkteugde zijn of planten of dieren.* Het eerste is eene verdeeling, het laatste eene onderverdeeling.

§ 46. Het overzicht (sijstema) van verdeelingen en onderverdeelingen noemt men eene tafel (tabelle), welke of met haakjes of met inspringing vervaardigd wordt.

§ 47. Van de verdeeling verschilt de ontbinding en onderscheiding. De ontbinding is de voorstelling van een zamengesteld geheel, herleid in zijne bestanddeelen, b. v. *het menschelijke ligchaam bestaat uit vaste en vloeibare deelen.*

§ 48. Men onderscheidt, wanneer men de verschillende beteekenissen van een en het-

zelfde woord bepaalt; b. v. *door het woord band verstaat men of den band der vriendschap, of den band eens boeks, of een zijden, wollen band.* Desgelijks wanneer men het verschil opgeeft van denkbeelden, welke, schijnbaar gelijk zijnde, slechts in de hoofdgedachte overeenkomen, b. v. van *kommer, bezorgheid, hartzeer, en zwaarmoedigheid.*

Tweede hoofdstuk.

Het bewijzen.

§ 49. Bewijzen (betoogen) is de waarheid eens oordeels uit de waarheid van andere oordeelen aantoonen. Die oordeelen, uit welke de waarheid van een ander oordeel wordt ingezien, heeten bewijsgronden (argumenten). Die bewijsgrond, op welken alle overige berusten, noemt men hoofdgrond.

§ 50. Alle bewijzen zijn sluitredenen of kunnen in dezelve ontbonden worden. Begint men bij de voorafgaande oordeelen, en laat het besluit, of hetgene men bewijzen

wil, volgen, zoo maakt men een opklimmend (sijnthetisch, progressief,) bewijs, b. v. *Pieter is een mensch; alle menschen zijn redelijke wezens; alle redelijke wezens zijn vrije wezens; alle vrije wezens zijn vatbaar voor toerekening: dus is Pieter vatbaar voor toerekening.*

§ 51. Begint men daarentegen met het besluit en lost hetzelfde in voorafgaande oordeelen op, zoo bedient men zich van de afdalende (analytische, regressieve) manier, b. v. *alle vrije wezens zijn vatbaar voor toerekening; alle redelijke wezens zijn vrije wezens; alle menschen zijn redelijke wezens; Pieter is een mensch: dus is Pieter vatbaar voor toerekening.*

§ 52. Het regtstreeksche (directe) bewijs toont de waarheid eener stelling uit inzicht der gronden aan, b. v. *vrije wezens zijn vatbaar voor toerekening; de mensch is een vrij wezen: dus is de mensch vatbaar voor toerekening.* Het omgekeerde (indirecte) bewijs toont de waarheid eener stelling aan, door de valsheid van het tegen- gestelde te doen blijken.

§ 53. Soms tijds moet men zich in het bewijzen behelpen met vooronderstellingen (hijpothesen), dat is, met stellingen, welke eenen grond zonder bewijs aannemen; dewijl die daarna uit de waarheid zijner gevolgen blijkt. Zij moeten niets tegenstrijds bevatten; tegen geene erkende waarheden aandruischen, met de omstandigheden der zaak overeenstemmen, onder alle vooronderstellingen de rijkste en eenvoudigste zijn en geene nieuwe hulponderstelling behoeven.

§ 54. De bewijzen hebben ten doel ons te overtuigen, door inzage in den zamenhang van algemeene denkbeelden en grondstellingen, of door zintuigelijke waarneming, waartoe de ondervinding de gronden oplevert. De eerste worden bewijzen door de rede (a priori), de andere door de ondervinding (a posteriori) genoemd.

§ 55 Geschiedkundige bewijzen berusten op de getuigenis of uitspraak van anderen. Hunne waarde hangt van de meerdere of mindere geloofwaardigheid der getuigen af.

VIERDE AFDEELING.

VEREISCHTEN EN HULPMIDDELEN
TOT DENKEN, EN BEHOEDMIDDE-
LEN TEGEN DWALING.

Eerste hoofdstuk.

Vereischten en hulpmiddelen tot
denken.

§ 56. De vereischten tot denken zijn verbeeldingskracht, geheugen en verstand in eenen uitgebreiden zin.

§ 57. De verbeeldingskracht is het vermogen, om eenig beeld in zich zelve te vernieuwen of te scheppen. Dit vermogen wordt opgewekt en geoefend door de voorwerpen met nauwkeurigheid gade te slaan, en derzelve beelden regelmatig te verbinden; door zich gemeenzaam te maken met werken der verbeelding en dichtkunst, b. v. de beeldende kunsten, gedichten, fabelen en gelijkenissen. Zij moet echter door het verstand beheerscht worden, zal zij niet in wilde verbeelding en dweeperij ontaarden.

§ 58. Geheugen is het vermogen, om de voorstellingen, welke wij gehad hebben, te bewaren. Het onderscheidt zich daarin van het herinneringsvermogen, dat het eerste de verkregene voorstellingen behoudt, terwijl het laatste enkel zegt, dat men zekere voorstellingen reeds eenmaal gehad heeft.

§ 59. Het verstand in eenen uitgebreiden zin is het vermogen, om begrippen, oordeelen en besluiten te vormen. Tot gebruikmaking van het verstand geraken wij door opmerken en nadenken. Gebrek aan opmerkzaamheid heet verstrooijing.

§ 60. Ter oefening der opmerkzaamheid, vestige men zijne gedachten niet te gelijker tijd op te veel voorwerpen, en men schrijve zijne waarnemingen dagelijks op. Het zelfdenken wordt bevorderd door zelf te onderzoeken, wat en hoe iets zij; door de overeenkomst en het verschil der voorstellingen op te sporen; door de oorzaken, gronden en uitwerkselen der dingen, benevens derzelve doel en middelen, na te gaan.

Tweede hoofdstuk.

Behoedmiddelen tegen dwaling.

§ 61. Wie iets, dat valsch is, voor waar houdt, dwaalt. Ontstaat het dwalen uit eene onnaauwkeurige aanwending voor het denken, zoo is het eene redeneerkundige (formele) dwaling, dat is, eene dwaling ten opzichte van den vorm; ontstaat het dwalen uit eene onnaauwkeurige kennis der voorwerpen, zoo is het eene stoffelijke (materiele) dwaling. Datgene, wat het verstand tot dwaling verleidt, noemen wij schijn; er is derhalve een redeneerkundige en een stoffelijke schijn.

§ 62. Wij kunnen tot dwaling verleid worden op velerlei wijzen, als: door de zintuigen, verbeeldingskracht, geheugen, neigingen en hartstogten, door woorden, enz.

§ 63. Om ons tegen dwaling te behoeden, moeten wij onze zintuigen oefenen en verbeteren; zorgen, dat de verbeeldingskracht ons niet, bij het scheppen van voorstellingen, tot dwaling verleide;

het geheugen oefenen; streng den invloed onderzoeken, welke onze neigingen en hartstogten op onze gemoedsgesteldheid kunnen hebben, de dwalingen afweren, waarin wij door de teekenen onzer denkbeelden of de taal kunnen vervallen. Ten einde de dwalingen af te weren, welke uit het verstand zelf ontstaan, oordeele men niet voorbarig, noch zonder de vereischte kundigheden, en vergelijkte zijn oordeel met het oordeel van anderen. Echter onderwerpe men hetzelfde niet blindelings daaraan; aangezien de neiging om het gezag van anderen, zonder behoorlijk onderzoek, te volgen, de bron is van vele vooroordeelen. Vooroordeel is een dwaling, welke als grondstelling wordt aangenomen; terwijl bevrijding van vooroordeelen verlichting genoemd wordt. — Eindelijk wachte men zich ook van, door de zucht tot wonderspreuken (paradoxen), opzien te willen baren.

32 HANDLEIDING TOT DEN TWEEDE DEEL.

VEREISCHTEN VANDEN STIJL.

§ 64. De voorgedragene wetten van het denken moeten bij elk opstel, op eene ongedwongene wijze, tot grondslag liggen, zal de voordragt met naauwkeurigheid bepaald zijn.

§ 65. Het hoofddoel van alle opstellen is juist en gemakkelijk verstaan te worden. Dan behalve dit algemeene doel hebben de opstellen, naar gelang van derzelve inhoud en eindoogmerk, vele bijzonderheden waardoor zij van elkander verschillen, en welke derzelve stijl uitmaken.

§ 66. In alle opstellen echter worden zekere algemeene eigenschappen, in meer of mindere mate, gevonden. Hierom zullen wij eerst de algemeene vereischten van eenen goeden nederlandschen stijl opgeven, en naderhand, bij de behandeling der onderscheidene soorten van opstellen, tevens gevoegelijk derzelve bijzondere vereischten ontvouwen.

§ 67. Men kan de hoofdvereischten van den stijl gepastelijk brengen tot de volgende

vier: 1. grondige kennis der taal; 2. duidelijkheid; 3. nadruk en gepastheid van zeggen, en eindelijk 4. fraaiheid of sierlijkheid der rede.

E E R S T E A F D E E L I N G.

GRONDIGE TAALKENNIS.

Algemeene beschouwing der taal.

§ 68. De spraak is het vermogen van den mensch, om zijne gedachten door middel van de stem uit te drukken. Taal is de verzameling van al de woorden of klanken, bij een bijzonder volk, ter uitdrukking der gedachten in gebruik, zoo als de nederlandsche taal bij Nederlanders. — Taalkennis of taalkunde is de kennis van de regels der taal. De moedertaal is de taal van het land, waarin men geboren is; tongval de taal, welke in eenig bijzonder gewest des lands gesproken wordt.

§ 69. Do oede talen noemt men die, welke door geen volk meer als landtaal gesproken

34 HANDLEIDING TOT DEN

worden, als: het latijn, enz.; levende talen daarentegen die, welke door geheele volkeren gesproken worden, als het neerlandsch, fransch, enz.

§ 70. Oorspronkelijke talen zijn die, waaruit andere talen ontstaan zijn, gelijk het latijn met betrekking tot het italiaansch, fransch, enz. Afgeleide talen zijn zulke, welke haren oorsprong uit eene andere taal hebben, als: het neerlandsch, duitsch, fransch, enz.

§ 71. De regelen der taal worden onderscheiden, in:

1. Regelen van woordgronding;
2. Regelen van woordvoeging; en
3. Regelen van spelling.

EERSTE HOOFDSTUK.

WOORDGRONDING.

Algemeene beschouwing der woorden, voorstellen, volsinnen en perioden.

§ 72. Woordgronding is de kennis der woorden en derzelve veranderingen. De woorden eener taal dienen ter uitdruk-

king van onze denkbeelden, oordeelen en sluitredenen.

§ 73. Een voorstel is elk door woorden uitgedrukt oordeel, als: *de mensch is sterfelijk*. In hetzelfde komen voor, gelijk bij de behandeling van het oordeel gezien is, het onderwerp, het gezegde en het koppelwoord (vergelijk § 20).

§ 74. Dikwijls is het koppelwoord verborgen, b. v. *het paard loopt*, alwaar het koppelwoord in het gezegde wegsmelt. Bij de oplossing van het voorstel vindt men dit koppelwoord altijd weder, als: *het paard is loopende*.

§ 75. Sommige gezegden, welke zekere handeling of werking aanduiden, zijn niet volkomen, zoo lang daarbij niet wordt uitgedrukt wat eigenlijk door de opgegevene handeling of werking bewerkt wordt. Het bewerkt wordende, dat, onderscheiden van het onderwerp, in een voorstel voorkomt, noemt men het voorwerp. Zoo wordt het voorstel *de onderwijzer beloont* eerst volkomen, wanneer men hetgene beloond wordt er bijvoegt, als: *de onderwijzer beloont den leerling*. C 2

§ 76. Menigmaal wordt het onderwerp, gezegde of voorwerp door een of meer woorden nader bepaald, welke deswegens den naam van bepaling des voorstels dragen. B. v. in: *de daden van brave menschen ondergaan dikwijls de onverdiende berisping der boozen*; dient *van brave menschen* tot bepaling van het onderwerp, *dikwijls* tot bepaling van het gezegde, en *der boozen* tot bepaling van het voorwerp.

§ 77. De meeste bepalingen nemen een der volgende woordjes voor zich, welke om die reden voorzetsels genoemd, en aan dat kenmerk gemakkelijk onderkend worden, als: *aan, van, achter, bij, in, na, op, over, tot, door, enz.*

§ 78. Daar de voorstellen niet anders zijn dan in woorden uitgedrukte oordeelen, zoo zijn zij, even als deze laatste, enkelvoudig, veelvoudigen zamengesteld; algemeen, bijzonder en eenvoudig; bevestigend en ontkenmend; stellig, voorwaardelijk en scheidend; alsmede mogelijkheid aanduidend, verzekerd en ontegenzeggelijk (zie § 21, 22, 23 en 24).

§ 79. Gezegde onderscheiding heeft plaats ten aanzien van de stof; dan ook met opzigt tot den vorm zijn de voorstellen onderscheiden, en wel voornamelijk in verhandelende, verzoekende, bevelende en wenschende of uitroepende.

§ 80. Een volzin is de uitdrukking van eenen volkomen verstaanbaren en geëindigden zin, en is enkelvoudig of zamengesteld.

§ 81. Een enkelvoudige volzin is die, waarin de eenheid van zin ontstaat uit de eenheid van onderwerp en gezegde, en de volstreckte onderlinge afhankelijkheid der samenstellende deelen, b. v. *Cesar kwam, zag en overwon. Overheden en onderdanen, aanzienlijken en geringen, mannen en vrouwen, grijsaards en kinderen weeneden om zijn afsterven.*

§ 82. Een zamengestelde volzin is die, waarin de eenheid van zin geboren wordt door verbinding van voorstellen, welke zoo naauw verbonden zijn, dat het eene tot volkomenheid van zin het andere vereischt, b. v. *de mensch moet vijtig zijn;*

daarom spoor ik u tot eenen rusteloozen ijver aan.

§ 83. De meeste zamengestelde volzinnen hebben twee voorname voorstellen of deelen, waarvan het eene het voorzindeel en het andere het nazindeel genoemd wordt. De nazindeelen zijn tweederlei: volstrekt en betrekkelijk. Een volstrekt nazindeel is datgene waarbij het voorzindeel onvolkomen blijft, wanneer het nazindeel wegvalt, b. v. *konde onze deugd reeds hier geheel haar doel bereiken; zoo zoude de leer der onsterfelijkheid een groot deel van hare kracht verliezen.* Een betrekkelijk nazindeel is datgene, waarbij het voorzindeel op zich zelve bestaan en begrepen kan worden, b. v. *dikwijls ergeren zich de menschen over den hoogmoed van anderen; dewijl zij zelve hoogmoedig zijn.*

§ 84. Ter verbinding der deelen in zamengestelde volzinnen gebruikt men, even als in voorstellen, woordjes, waaraan men uit dien hoofde den naam van voegwoorden geeft, als: *en, want, als, dat, opdat, indien, zoo, of, enz.*

§ 85. Perioden worden genoemd die bijzondere enkelvoudige volzinnen, waarin de uitdrukking der hoofdgedachte door eenigen tusschenzin wordt vaneen gescheiden, zoodat men, als door eenen omweg tot het einde van den hoofdzin wordt gebragt, b. v. *mijn vriend heeft mij de bezorging eener zaak, waaraan hem veel gelegen was, opgedragen*. Door eene kleine verschikking van de leden der periode gaat dezelve geheel verloren.

§ 86. Het is nuttig, zich in het ontbinden (analijseren) der volzinnen te oefenen. Nemen wij te dien einde het volgende voorbeeld: *wij leven in eene wereld, die ons alles, wat wij zijn en worden, door werkzaamheid lapt verdienen; eer wij ons aan het genot mogen overgeven*. Deze volzin is in de volgende voorstellen te ontbinden.

1. *Wij leven in eene wereld* (hoofdvoorstel).
2. *De wereld laat ons alles door werkzaamheid verdienen* (voorstel ter bepaling van wereld).
3. *Wij zijn en worden*. (tusschenvoorstel).

4. *Wij* mogen ons aan het genot overgeven (voorstel, uitmakende het nazindeel van den volzin, en dienende ter bepaling van het 2^e voorstel).

§ 87. De ontleding dezer gezamenlijke voorstellen in derzelve afzonderlijke deelen kan aldus geschieden :

1. *wij* (de menschen) onderwerp,
2. *leven*, gezegde,
3. *in eene wereld*, bepaling van het gezegde,
4. *die*, onderwerp,
5. *ons*, bepaling van het gezegde,
6. *alles*, voorwerp,
7. *wat*, gezegde,
8. *wij*, onderwerp,
9. *zijn*, koppelwoord,
10. *en*, voegwoord,
11. *worden*, koppelwoord,
12. *door werkzaamheid*, bepaling van het gezegde,
13. *laat verdienen*, gezegde,
14. *eer*, voegwoord,
15. *wij*, onderwerp,
16. *ons*, voorwerp,
17. *aan het genot*, bepaling van het gezegde,

18. *mogen overgeven*, bepaling van het gezegde.

§ 88. De rede, waardoor wij onze gedachten uitdrukken, is dus zamengesteld uit volzinnen, de volzinnen uit voorstellen. en deze uit woorden, welke men in verschillende soorten verdeelt.

§ 89. In elk voorstel treft men twee voorname soorten van woorden aan: 1.) de namen der dingen, en 2.) de gezegden, waarom men ook al de woorden der taal in twee hoofdsorten kan onderscheiden. De eerste hoofdsort zijn de naamwoorden; de tweede, namelijk de gezegden, wanneer deze het bestaan der dingen wijzen, noemt men werkwoorden.

§ 90. Door eene nadere verdeling dezer hoofdsorten, verkrijgt men tien bijzondere soorten van woorden, die men taaldeelen of rededeelen noemt. Deze zijn: 1.) de zelfstandige naamwoorden, 2.) de lidwoorden, 3.) de bijvoegelijke naamwoorden, 4.) de voornaamwoorden, 5.) de werkwoorden, 6.) de deelwoorden, 7.) de bijwoorden, 8.)

42 HANDLEIDING TOT DEN

de voorzetsels, 9.) de voegwoorden
10.) de tusschenwerpsels. De zeven
eerste soorten zijn veranderlijk, de ove-
rige onveranderlijk.

1. *Zelfstandige naamwoorden.*

§ 91. Zelfstandige naamwoorden zijn
woorden, welke zelfstandigheden uitdrukken,
b. v. *Delft, man, deugd*. Men onderscheidt
dezelve in eigene, en gemeene. De
eigene zijn die, welke bepaaldelijk een
enkel voorwerp uitdrukken, b. v. *Willem,*
Nederland; de gemeene zijn dezulke,
welke op een geheel geslacht of eene geheele
soort toepasselijk zijn, b. v. *paard, held,*
enz. Een verkleinwoord stelt een voor-
werp verkleind voor, b. v. *bootpje, boekje,*
enz.

§ 92. Het geslacht der zelfstandige
naamwoorden is eene onderscheiding van
hetgene mannelijk of vrouwelijk is, of tot
geen van beide behoort. Men heeft bij ons
drie geslachten het mannelijk, vrouwe-
lijk en onzijdig.

§ 93. Mannelijk zijn alle namen van mannen, mannelijke waardigheden en verrigtingen, b. v. *Pieter, koning, schilder*, enz.; vrouwelijk alle namen van vrouwen, vrouwelijke waardigheden en bedieningen, b. v. *Helena, vorstin, spinster*, enz., uitgezonderd *wijf*, dat onzijdig is. *Onzijdig* zijn de namen van landen, steden en dorpen, b. v. *het oude Delft*, enz.

§ 94. Zulke woorden, welke mannelijk of vrouwelijk zijn, naar mate zij van mannen of vrouwen gebezigd worden, noemt men gemeenslachtig, b. v. *erfgenaam, boeteling, lotgenoot*, enz., terwijl dezulke, welke beide de seksen onder een en hetzelfde geslacht bevatten, gelijk of zelfslachtig genoemd worden, b. v. *arend, wil*, enz., mannelijk; *muis, tortel*, enz., vrouwelijk; en *paard, schaap, kind*, enz., onzijdig.

§ 95. Door getal verstaat men de voorstelling van eene eenheid of veelheid in de zelfstandige naamwoorden, b. v. *tafel, tafels*. Het eerste noemt men enkelvoud, het andere meervoud; terwijl het laatste gewoonlijk van het eerste gemaakt wordt,

door achtervoeging van *s*, *n*, *en*, *ers* of *eren*, somtijds met verdubbeling tevens van de laatste letter of met verwisseling van *f* in *v*, en van *s* in *z*, als: *boekje*, *boekjes*; *genoegen*, *genoegens*; *behoefte*, *behoefsten*; *boom*, *boomen*; *kind*, *kinders* of *kinderen*, enz.

§ 96. De onderscheidene betrekkingen, waarin een persoon of eene zaak, door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt, kan voorkomen, noemt men gevallen; terwijl men het veranderen der naamwoorden, volgens deze betrekkingen of gevallen, verbuigen noemt.

§ 97. Men kan deze gevallen gevoegelijk tot drie brengen; het 1ste geval, of de betrekking, waarin het onderwerp, waarvan iets gezegd of dat aangesproken wordt, zich bevindt, als: *Willem is vlijtig*; — *de man slaat den hond*; — *het boek wordt gelezen*; — *jongeling besteed wven tijd wel*. Ook het gezegde kan men aanmerken in dezelfde betrekking, en dus in hetzelfde geval te staan, als: *mijn huis is schoon*; — *De Ruiter was een deugd-*

zaam held. Het 2de geval, of de betrekking van het voorwerp eens voorstels, als: *ik zie Hendrik; het kind slaat den hond.* Het 3de geval, of de betrekking van een naamwoord, als bepaling in een voorstel voorkomende, b. v. *de vlijt van Willem* of *Willems vlijt is groot.* — *Karel geeft het boek aan Pieter; de held sterft voor het vaderland,* enz.

2. De Lidwoorden.

§ 98. De lidwoorden zijn woordjes, die men voor de zelfstandige naamwoorden stelt, om de meerdere of mindere bepaaldheid van derzelve beteekenis aan te wijzen. Zij worden verdeeld in bepalende, *de* en *het*, en in niet bepalende, *een*, *eene*.

3. Bijvoegelijke Naamwoorden.

§ 99. De bijvoegelijke naamwoorden duiden aan de hoedanigheden of eigenschappen der dingen, alsmede de stof, waaruit iets is zamengesteld, en het getal der dingen, b. v. *een groot leger; een ko-*

peren ketel; — alle menschen; — veel goed; — twee huizen; — de eerste mensch. Deze laatste worden ook telwoorden genoemd. De bijvoegelijke naamwoorden zijn oorspronkelijk b. v. *klein, wit, enz.*; of afgeleid en zamengesteld, b. v. *eerlijk, weldadig, deugdzaam, enz.* Zij hebben verschillende uitgangen van onderscheidene beteekenis, b. v. *sch, baar, ig, lijk, loos, zaam, achtig, haftig.*

§ 100. De meeste bijvoegelijke naamwoorden ondergaan veranderingen door verbuiging; enz. Sommige echter blijven altijd onveranderd, als: 1.) die op *lei* en *hande* uitgaan; 2.) die de stof uitdrukken, waaruit iets gemaakt is; — 3.) die van een land of stad ontleend zijn en op *er* uitgaan; 4.) die, welke tot gezegden in een voorstel gebezigd worden, als: *de helden zijn dapper.*

§ 101. Er zijn twee trappen van vergelijking of wijzen, om de meerdere of mindere uitgebreidheid der beteekenis van bijvoegelijke naamwoorden, alsmede van sommige deel- en bijwoorden uit te drukken, namelijk: de vergrootende en de over-

treffende. De eerste wordt gevormd door bijvoeging van *er*, b. v. *hooger*, de laatste door achtervoeging van *st*, b. v. *hoogst*. Soms geschiedt dit door voorvoeging van *meer* en *meest*, b. v. *meer* en *meest gedachtig*. — *Ijskoud*, *sneeuw wit* en eenige andere hebben deze trappen niet.

§ 102 De lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden, voornaamwoorden en deelwoorden staan in een naauw verband met de zelfstandige naamwoorden, en volgen deswegens de regels der verbuiging.

1. Verbuiging van een mannelijk zelfstandig naamwoord, vergezeld van een bijvoegelijk naamwoord, met het bepalend en niet bepalend lidwoord.

Enkelvoudig.

1. *een hooge*
2. *enen hoogen*
3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van enen hoogen} \\ \text{of eens hoogen} \\ \text{aan enen hoogen} \\ \text{of enen hoogen} \end{array} \right.$

- en *de hooge berg*;
- en *den hoogen berg*;
- $\left\{ \begin{array}{l} \text{van den hoogen berg} \\ \text{of des hoogen bergs;} \\ \text{en} \\ \text{aan den hoogen berg} \\ \text{of den hoogen berg} \end{array} \right.$

48 HANDLEIDING TOT DEN

2. Verbuiging van een dergelijk vrouwelijk naamwoord.

Enkelvoudig.

1. en 2. <i>eene hooge</i>	en <i>de hooge kust</i> ;
3. $\left\{ \begin{array}{l} \textit{van eene hooge} \\ \textit{of eener hooge} \\ \textit{aan eene hooge} \\ \textit{of eener hooge} \end{array} \right.$	en $\left\{ \begin{array}{l} \textit{van de hooge kust of} \\ \textit{der hooge kust;} \\ \textit{aan de hooge kust of} \\ \textit{der hooge kust.} \end{array} \right.$

3. Verbuiging van een dergelijk onzijdig naamwoord.

Enkelvoudig.

1. en 2. <i>een hoog</i>	en <i>het hooge huis</i> ;
3. $\left\{ \begin{array}{l} \textit{van een hoog} \\ \textit{of eens hoogen} \\ \textit{aan een hoog} \\ \textit{of eenen hoogen} \end{array} \right.$	en $\left\{ \begin{array}{l} \textit{van het hooge huis of} \\ \textit{des hoogen huizes;} \\ \textit{aan het hooge huis} \\ \textit{of den hoogen huize.} \end{array} \right.$

4. Verbuiging van een dergelijk meervoudig naamwoord in alle geslachten.

1. en 2. <i>hooge</i>	en <i>de hooge bergen, kus-</i>
<i>ten, huizen</i> ;
3. $\left\{ \begin{array}{l} \textit{van hooge} \\ \textit{aan hooge} \end{array} \right.$	en $\left\{ \begin{array}{l} \textit{van de (der) hooge ber-} \\ \textit{gen, kusten, hui-} \\ \textit{zen;} \\ \textit{aan de hooge bergen;} \\ \textit{kusten, huizen} \\ \textit{of den hoogen ber-} \\ \textit{gen, huizen, en} \\ \textit{der hooge kusten;} \end{array} \right.$

NEDERLANDSCHEN STIJL. 49

§ 103. Op gelijke wijze als met de voorzetsels *van* en *aan* worden in dit geval de bepalingen met de overige voorzetsels *door*, *met*, *tusschen*, *den hoogen berg*, enz. verbogen. Ter bekorting is echter in de bovenstaande voorbeelden slechts van de bepalingen met *van* en *aan* gebruik gemaakt.

§ 104. Alle eigennamen worden verbogen door middel der voorzetsels *van*, *aan*, enz. als:

1. en 2. <i>Pieter</i> ;	<i>Maria</i> ;	<i>Amsterdam</i>
3. <i>van Pieter</i>	<i>van Maria</i>	<i>van Amsterdam</i>
(<i>Pieters</i>);	(<i>Marias</i>);	(<i>Amsterdams</i>);
<i>aan Pieter</i>	<i>aan Maria</i>	<i>aan Amsterdam</i>
(<i>Pieter</i>).	(<i>Maria</i>).	(<i>Amsterdam</i>).

§ 105. Wanneer een eigen naam een bijvoegelijk naamwoord voor zich heeft, wordt hetzelfde met het bepalend lidwoord op de gewone wijze verbogen, als:

Enkelvoudig.

1. <i>de goede Pieter</i> ;	<i>de brave Maria</i> ;	<i>het groote Amsterdam</i> ;
-----------------------------	-------------------------	-------------------------------

D

50 HANDLEIDING TOT DEN

1. den goeden de brave Maria; het groote Amsterdam;	Pieter;	sterdam;
3. van den goeden Pieter	van de brave Maria	van het groote Amsterdam
(des goeden Pieters);	(der brave Maria);	(des grooten Amsterdams);
aan den goeden Pieter	aan de brave Maria	aan het groote Amsterdam
(den goeden Pieter).	(der brave Maria).	(het groote Amsterdam).

4. Voornaamwoorden.

§ 106. De voornaamwoorden worden in de plaats van de naamwoorden gesteld, om eene lastige herhaling te vermijden, of dienen ter aanwijzing van personen en zaken, onderscheiden van alle andere. Zij worden in twee hoofdsorten onderscheiden: zelfstandige of persoonlijke en bijvoegelijke voornaamwoorden.

§ 107. De zelfstandige of persoonlijke voornaamwoorden vervangen de namen der personen zelve, of van zaken als personen voorgesteld.

§ 108. Men onderscheidt in de taal drie personen: den 1sten persoon of den sprekenden

ik, meerv. *wij*; den 2^{den}, tot wien men spreekt, *gij* enkel- en meerv.; en den 3^{den} persoon, of elk ding, waarvan gesproken wordt, *hij*, *zij*, *het* en *men*. De persoonlijke voornaamwoorden nemen somtijds, tot meerder nadruk, de woordjes *zelf* en *alleen* achter zich. Het woordje *alleen* blijft onveranderd.

Verbuiging van de persoonlijke voornaamwoorden, met het woordje *zelf*.

Eerste persoon.

Enkelvoud.

Meervoud.

Mannelijk.		Vrouwelijk.	Mannel. en Vr.
1. <i>ik zelf</i> ;	1. <i>ik zelve</i> ;	1. <i>wij zelve</i> ;	
2. <i>mij zelve</i> ;	2. <i>mij zelve</i> ;	2. <i>ons zelve</i> ;	
3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van mij zel-} \\ \text{ven;} \\ \text{aan mij zel-} \\ \text{ven, enz.} \end{array} \right.$	3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van mij zel-} \\ \text{ve;} \\ \text{aan mij zel-} \\ \text{ve, enz.} \end{array} \right.$	3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van ons zel-} \\ \text{ven;} \\ \text{aan ons zel-} \\ \text{ven, enz.} \end{array} \right.$	

Tweede persoon.

Enkelvoud.

Meervoud.

Mannelijk.		Vrouwelijk.	Mannel. en Vr.
1. <i>gij zelf</i> ;	1. <i>gij zelve</i> ;	1. <i>gij zelve</i> ;	
2. <i>u zelve</i> ;	2. <i>u zelve</i> ;	2. <i>u zelve</i> ;	
3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van u zel-} \\ \text{ven;} \\ \text{aan u zel-} \\ \text{ven, enz.} \end{array} \right.$	3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van u zel-} \\ \text{ve;} \\ \text{aan u zel-} \\ \text{ve, enz.} \end{array} \right.$	3. $\left\{ \begin{array}{l} \text{van u zel-} \\ \text{ven;} \\ \text{aan u zel-} \\ \text{ven, enz.} \end{array} \right.$	

52 HANDLEIDING TOT DEN

Derde persoon.

Enkelvoud.

Mannelijk
 1. *hij zelf*;
 2. *hem zelven*;
 3. *van hem zelven; aan hem zelven (hem zelven), enz.*

Onzijdig
 1. en 2. *het zelf*;
 3. *van, aan het zelve, enz.*

Meervoud.

Mannel. en Onz.
 1. *zij zelven*;
 2. *hen zelven*;
 3. *van, aan hen zelven, enz.*

Vrouwelijk.

Enkelvoud.

1. *zij zelve*;
 2. *haar zelve*;
 3. *van, aan haar zelve, enz.*

Meervoud.

1. *zij zelven*;
 2. *haar zelven*;
 3. *van, aan haar zelven, enz.*

§ 109. Wanneer de voorzetsels *van* of *aan* weggelaten worden, ondergaat het woordje zelf de verandering der lidwoorden in dat geval. Het woordje *zich* wordt als voorwerp of bepaling gebruikt, b. v. *hij bedriegt zich*; — *zij spreekt van zich*.

§ 110. De bijvoegelijke voornaamwoorden, dus genoemd, omdat zij meerendeels voor de zelfstandige geplaatst worden, dienen, even als de doopnamen onder de menschen, om eene enkele zaak van alle andere van dezelfde soort te onderscheiden, als:

deze hoed, uw boek, welke man? Men verdeelt dezelve in vier soorten, namelijk, in 1.) bezittelijke, 2.) aanwyzende, 3.) vragende en 4.) betrekkelijke voornaamwoorden.

§ 111. De bezittelijke voornaamwoorden wijzen dingen aan, onderscheiden van alle andere, tevens met betrekking tot den bezitter, en zijn de navolgende: *mijn, ons, uw, zijn, haar* en *hun*.

Verbuiging van het bezittelijk voornaamwoord *mijn*, ten voorbeelde voor de andere bezittelijke voornaamwoorden.

Enkelvoud.

Meervoud.

Mannel.	Vrouwel.	Onzijdig.	In alle gesl.
1. <i>mijn broeder</i> ;	1. en 2. <i>mijne zuster</i> ;	1. en 2. <i>mijn kind</i> ;	1. en 2. <i>mijne broeders, zusters, kinderen</i> ;
2. <i>mijne broeder</i> .			
3. <i>van mijne broeder</i> (<i>mijns broeders</i>);	3. <i>van mijne</i> (<i>mijner</i>) <i>zuster</i> ;	3. <i>van mijn kind</i> (<i>mijns kinds</i>);	3. <i>van mijne</i> (<i>mijner</i>) <i>br., z., k.</i> ;
<i>aan mijne broeder</i> , (<i>mijne broeder</i>), enz.	<i>aan mijne</i> (<i>mijner</i>) <i>zuster</i> , enz.	<i>aan mijn kind</i> , enz.	<i>aan mijne</i> (<i>mijne</i>) <i>br., z., k., enz.</i>

Ons neemt voor het mannelijke geslacht ook de *e* aan, en wordt dus *onze*, b. v. *onze vader*, enz.

§ 112. De aanwijzende voornaamwoorden wijzen zeer bepaald personen of zaken aan, en zijn: *deze*, *die*, *gene*, *dat*, *dezelve*, *hetzelve*, *dezelfde*, *hetzelfde*, *degene*, *hetgene*, *zulk*, *zeker*, *dergelijk*, *dusdanig*, *koodanig*, *elk*, enz.

§ 113. Sommige dezer voornaamwoorden zijn met het lidwoord zamengesteld, als: *degene*, *dezelve*, enz. Van de niet zamengestelde aanwijzende voornaamwoorden worden *deze*, *gene* en *die* als lidwoorden, en de overige als de bijvoegelijke voornaamwoorden verbogen.

Verbuiging van het aanwijzend voornaamwoord *deze*.

Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	In alle gesl.
1. <i>deze</i> ;	1. en 2. <i>deze</i> ;	1. en 2. <i>deze</i> ;
2. <i>dezen</i> ;		
3. <i>vandezen</i> (<i>dezes</i>); <i>aan dezen</i> (<i>dezen</i>), enz.	3. <i>van deze</i> (<i>dezer</i>); <i>aan deze</i> (<i>dezer</i>), enz.	3. <i>van deze</i> (<i>dezer</i>); <i>aan deze</i> (M. en O. <i>dezen</i> Vr. <i>dezer</i>).

§ 114. De bepaling van die, met weglating van het voorzetsel *van*, is in het mannelijke geslacht niet dies maar diens.

Verbuiging van het woord *zeker*.

Enkelvoud.			Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	In alle gesl.
1. <i>zeker</i> ;	1. en 2. <i>zeker</i> ;	1. en 2. <i>zeker</i> ;	1. en 2. <i>zeker</i> ;
2. <i>zeker</i> en;	<i>re</i> ;		<i>re</i> ;
3. <i>van zeker</i> en, enz.	3. <i>van zeker</i> en, enz.	3. <i>van zeker</i> , enz.	3. <i>van zeker</i> en, enz.

§ 115. Van de aanwijzende voornaamwoorden, die met de lidwoorden *de* of *het*, of het voornaamwoord *die* zamengesteld zijn, wordt het eerste deel als de lidwoorden, en het laatste als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen.

Verbuiging van het woord *dezelfde*.

Enkelvoud.		Meervoud.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	In alle gesl.
1. <i>dezelfde</i> ;	1. en 2. <i>dezelfde</i> ;	1. en 2. <i>dezelfde</i> ;
2. <i>denzelfden</i> ;	<i>de</i> ;	<i>de</i> ;
3. <i>van denzelfden</i> (<i>denzelfden</i>), <i>aan denzelfden</i> , enz.	3. <i>vandezelfde</i> , (<i>derzelfde</i>), <i>aan dezelfde</i> , enz.	3. <i>vandezelfde</i> , (<i>derzelfde</i>), <i>aan dezelfde</i> , enz.

56 HANDLEIDING TOT DEN

§ 116. De aanwijzende voornaamwoorden, die zonder zelfstandig naamwoord gebruikt worden, verbuigt men alsof er een zelfstandig naamwoord, volgde, b. v. *dezelve*, *denzelve*, *deszelve*, *derzelve*, enz. — *Degene* en *diegene* nemen in het meervoud eene *n* aan.

§ 117. Wanneer de aanwijzende voornaamwoorden het woordje *een* bij zich nemen, dan wordt alleen dit woordje en niet het voornaamwoord verbogen, als: *zoodanig een*, *zoodanig eenen*, enz.

§ 118. De vragende voornaamwoorden dienen om te vragen naar personen of zaken, onderscheiden van alle andere, en zijn: *wie*, *welke*, *wat* en *hoedanig*. Met *wie* vraagt men algemeen naar personen of zaken, met *wat* naar dingen in het algemeen, met *hoedanig* naar de hoedanigheid der dingen.

§ 119. *Wie* en *welke* worden verbogen als *die* en *deze*, b. v. 1. *wie*; 2. *wien*; 3. *van wien* (*wiens*); *aan wien*, enz. *Wat* wordt niet verbogen, en *hoedanig* volgt de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

§ 120. Wanneer *welke* en *hoedanig* het

NEDERLANDSCHEN STIJL. 57

woordje *een* achter zich nemen, dan wordt alleen dit laatste verbogen, b. v. 1. *welk een man*; 2. *welk eenen man*; 5. *van welk eenen man*. enz.

§ 121. De betrekkelijke voornaamwoorden wijzen bepaaldelijk op reeds genoemde personen of zaken, en zijn: *die, wie, welke, wat, dat* en *hetwelk*. De drie eerste zijn mannelijk en vrouwelijk; de drie laatste onzijdig. Tot deze soort van voornaamwoorden brengt men ook *waarmede, waaraan, waardoor, waarvan, waarin*, enz., welke tot alle geslachten behooren.

§ 122. Van deze voornaamwoorden worden *die* en *wie* als het vragend voornaamwoord *welk* verbogen; alle overige ondergaan geene veranderingen, uitgezonderd *hetwelk*, dat in de bepaling, met weglating van het voorzetsel *van*, in *welks* verandert.

5. Werkwoorden.

§ 123. De werkwoorden drukken het bestaan der dingen of de wijziging van dit bestaan uit. Het eerste wordt door *wesen* of *sijn*, het andere door alle overige werk-

woorden uitgedrukt, b. v. *de man werkt*; zoo veel beteekenende als: *de man is werkende*.

§ 124. De wijziging van het bestaan vordert iets, waarop de werking overgaat, en dat dus lijdend is, of de handeling bepaalt zich bij het onderwerp; hierdoor verkrijgt men twee hoofdsoorten van werkwoorden: *bedrijvende* en *onzijdige*.

§ 125. Een *bedrijvend* werkwoord drukt de wijziging van het bestaan zoodanig uit, dat daarbij een voorwerp vereischt wordt, b. v. *de vorst regeert het land*.

§ 126. Een *onzijdig* werkwoord drukt de wijziging van het bestaan uit, zonder zulk een voorwerp te vereischen, b. v. *het paard loopt*.

§ 127. Onder deze beide hoofdsoorten, treft men, uit hoofde van onderscheidene wijziging, nog drie bijzondere soorten van werkwoorden aan, te weten: *lijdende*, *wederkeerige* en *onpersoonlijke*.

§ 128. De *lijdende* werkwoorden bestaan uit zulke gezegden, die men bij een lijdend onderwerp voegt, als: *hij wordt bemind*.

Zij worden gevormd van het verl. deelwoord eens bedrijvende werkwoords, met het hulpwoord *worden*, welk laatste ook maar alleen vervoegd wordt.

§ 129. *Wederkerige* werkwoorden zijn bedrijvende werkwoorden, die de persoonlijke voornaamwoorden als voorwerp bij zich hebben, b. v. *ik bezeer mij*; — *hij wondt zich*. De vervoeging is als die der bedrijvende werkwoorden.

§ 130. De zoogenaamde *onpersoonlijke* werkwoorden worden alleen in den 3^{den} persoon vervoegd, met het onzijdig voornaamwoord *het* voor zich, b. v. *het sneeuwt*; *het berouwt hem*. De vervoeging is als die der bedrijvende of onzijdige werkwoorden in den 3^{den} persoon.

§ 131. *Vervoeging* is het aanduiden der veranderingen, aan welke de werkwoorden, in tijden, wijzen en personen, onderhevig zijn.

§ 152. Het bestaan van eenig wezen of de wijziging van dit bestaan kan op vierdelwijze voorgesteld worden, te weten:

a.) *Onbepaald of algemeen*, alleen met

60 HANDLEIDING TOT DEN

aanwijzing van tijd, als: *leeren, geleerd hebben, zullen leeren*, dit noemt men de onbepaalde wijze.

b.) Bepaald, dat is, regtstreeks en onafhankelijk van eenige voorafgaande woorden, als: *ik heb geleerd, ik zal leeren*; dit heet de aantoonende wijze.

c.) Voorwaardelijk of van iets anders afhangerende, als: *ik wenschte, dat hij vlijtig ware*, hetwelk men bijvoegende wijze noemt.

d.) Gebiedend, vermanend of verzoekend, wanneer het gezegde als een bevel, vermaning of verzoek bij het onderwerp gevoegd wordt, b. v. *jongelingen, weest vlijtig*. Men noemt dit de gebiedende wijze.

§ 133. Onze voorstelling van het bestaan of van de wijze dezes bestaans omvat het tegenwoordige, verledene en toekomstige; van daar drie tijden, welke deze benaming hebben. Dan behalve deze drie tijden, zijn er nog drie andere, welke op de eerstgenoemde betrekking hebben. In de vervoeging der werkwoorden heeft men van

die zes tijden deze opeenvolging aangenomen.

1.) De tegenwoordige tijd, voorstellende het bestaan of deszelfs wijziging in den oogenblik, waarin men spreekt, als: *ik schrijf eenen brief.*

2.) De eerste betrekkelijk verledene tijd, voorstellende het bestaan of de wijziging als tegenwoordig in eenen tijd, die voorbij is, als: *wij wandelden, toen men ons de tijding bragt.*

3.) De volstrekte verledene tijd, voorstellende het bestaan of de wijziging van hetzelfde, als geheel geëindigd in den tijd, waarin men spreekt, als: *ik heb bemind; wij hebben dezen zomer veel gewandeld.*

4.) De tweede betrekkelijk verledene tijd, uitdrukkende het bestaan of de wijziging als geheel geëindigd in eenen verledenen tijd, als: *ik had reeds gewandeld toen zij mij kwamen bezoeken.*

5.) De toekomstige tijd, het bestaan of de wijziging voorstellende in eenen tijd, die nog niet is, als: *ik zal morgen eene wandeling doen.*

6.) De betrekkelijk toekomstige

tijd, het bestaan of de wijziging aanduidende als geschied in eenen tijd, die nog komen moet, als: *mijn broeder zal ons reeds verlaten hebben, wanneer uw vriend aankomen zal.*

§ 134. Door personen bij de werkwoorden verstaat men de onderwerpen, waarvan het bestaan door de werkwoorden aangeduid of gewijzigd wordt. Deze onderwerpen worden of door zelfstandige naamwoorden, of door persoonlijke voornaamwoorden uitgedrukt. (zie over deze hier boven § 107 en verv.)

§ 135. Bij de vervoeging der werkwoorden moet men in aanmerking nemen, of dezelve gelijkvloeiend, ongelijkvloeiend of onregelmatig zijn.

§ 136. De gelijkvloeiende werkwoorden zijn zulke, wier wortelklinker niet verandert, en waarvan de verl. deelwoorden op *d* of *t* eindigen, b. v. *leeren, leer, leerde, geleerd; straffen, straf, strafte, gestraft.*

§ 137. De ongelijkvloeiende veranderen den wortelklinker en nemen in het verl. deelwoord *en* aan, b. v. *slapen, sliep,*

geslapen; bevelen, beval, bevolen.

§ 158. De onregelmatige zijn zulke, die in een of ander opzigt van de regelmatige vervoeging der twee opgenoemde soorten afwijken, als: *gaan, ging, gegaan; doen, deed, gedaan.*

§ 139. Om de werkwoorden te vervoegen bedient men zich van vier hulpwoorden, te weten: *zullen, hebben, zijn en worden.*

§ 140. Ter vervoeging hebbe men te letten op de volgende regelen:

Onbepaalde wijs.

De tegenwoordige tijd is het werkwoord zelf, als: *leeren, straffen, slapen, gaan.* De verl. tijd wordt gemaakt van het verleden deelwoord met het hulpwoord *hebben* of *zijn*, als: *gelserd, gestraft, geslapen, gestaan hebben.* De toek. tijd wordt gemaakt van het werkwoord met het hulpwoord *zullen*, als: *zullen leeren, zullen spreken, enz.*

Het tegenw. deelwoord wordt gevormd van het werkwoord, door achtervoeging van *de*, als: *leerende, gaande, enz.* Het verle

deelwoord wordt gemaakt, bij de gelijkvloeiende werkwoorden, van den wortel of het zakelijke deel des werkwoords, door voorvoeging van *ge*, wanneer het niet reeds een voorzetsel voor zich heeft, en met achtervoeging van *d*, als de eerste betrekkelijk verl. tijd met *de*, of door achtervoeging van *t*, als die tijd met *te* gemaakt wordt, b. v. *geleerd*, *gestraft*, enz. Bij de ongelijkvloeiende werkwoorden wordt hetzelfde gemaakt van het werkwoord, met of zonder verandering van wortelklinker; terwijl *ge* al of niet voorgevoegd wordt, even als bij de gelijkvloeiende werkwoorden, b. v. *gegeven*, *bevolen*, enz.

Aantoonende wijs.

Tegenw. tijd.

ENKELVOUD. De 1^e persoon is de wortel van het werkwoord, als: *ik leer*, *straf*, *slaap*.

De 2^e pers. wordt gemaakt van den 1sten met achtervoeging van *t*, b. v. *gij leert*, *straf*, *slaapt*, enz.

De 3^e pers. is gelijk aan den 2^{den}, als: *hij leert, straft, slaapt*, enz.

MEERVOUD. De 1^e pers. is gelijk aan het werkwoord, als: *wij leeren, straffen, slapen*, enz.

De 2^e pers. is gelijk aan den 2^{den} pers. des enkelvouds, en de 5^e pers. is gelijk aan den 1sten pers. des meervouds, als: *zij leeren, straffen, slapen*, enz.

Eerste betrekkelijk verl. tijd.

ENKELVOUD. De 1ste pers. wordt gemaakt, bij de gelijkvloeiende werkwoorden, van den wortel, met achtervoeging van *de*, als dezelve op *b, d, g, i, l, m, n, r, u, v, w*, of *z* eindigt, als *ik leerde, antwoordde*, enz., of met achtervoeging van *te*, als de wortel op *f, k, p, s, t*, of *ch*, uitgaat, als: *ik strafte, zuchtte*, enz.; en, bij de ongelijkvloeiende werkwoorden, van den wortel des werkwoords, door verandering van wortelklinker, als: *ik liep, zong*, enz. De verandering van wortelklinker leert men het best door het gebruik.

De 2de pers. wordt gemaakt van den 1sten, door achtervoeging van *t*, als: *gij leidet, zongt*, enz.

E

De 3den pers. is gelijk aan den 1sten, als: *hij leerde, ging, enz.*

MEERVOUD. De 1ste pers. wordt gemaakt, bij gelijkvloeiende werkwoorden, van den 1sten pers. des enkelvouds, door achtervoeging van *n*, als: *wij leerden, straften* enz.; bij de ongelijkvloeiende werkwoorden door achtervoeging van *en*, als, *wij zongen, liepen, enz.*

De 2de pers. is gelijk aan den 2den pers. des enkelvouds; en de 3de pers. is gelijk aan den 1sten des meervouds, als: *zij leerden, enz.* Wanneer de gelijkvloeiende werkwoorden in de onbepaalde wijze eenen dubbelen medeklinker hebben, zoo zijn velen gewoon, dezen tijd met eene lettergreep te verlengen, als: *redden, ik reddede, zij reddeden; zetten, ik zettede, wij zetteden, enz.* Zulks is echter niet navolgenswaardig, als strijdig met de regelmaat der taal, te gemaakt en weinig bevorderlijk, aan de duidelijkheid daar de zin altijd genoegzaam uit den samenhang is op te maken.

Volstrekt verl. tijd.

Deze tijd wordt gemaakt van den tegenw. tijd des hulpwoords *hebben* of *zijn*, met het

verl. deelwoord des werkwoords, als, *ik heb geleerd, ben gevallen*, enz.

Tweede betrekkelijk verl. tijd.

Deze tijd wordt gemaakt van den 1sten betrekkelijk verl. tijd des hulpwoords *hebben* of *zijn*, met het verl. deelwoord van het werkwoord, als: *ik had geleerd, was gevallen*, enz.

Toekomende tijd.

Deze tijd wordt gemaakt van het hulpwoord *zullen* met den tegenw. tijd van de onbepaalde wijze des werkwoords, als: *ik zal antwoorden*, enz.

Betrekkelijk toek. tijd.

Deze tijd wordt gevormd van het hulpwoord *zullen* en den verl. tijd van de onbepaalde wijze des werkwoords, als: *ik zal geantwoord hebben, zal gevallen zijn*.

Bijvoegende wijze

Tegenw. tijd.

ENKELVOUD. De 1ste persoon wordt gemaakt van den wortel des werkwoords, door achtervoeging van *e*, somtijds met verdubbe-

ling van den laatsten medeklinker, als: *dat ik leere, straffe, slape*, enz.

De 2de persoon is gelijk aan den 1sten, met achtervoeging van *t*, als: *dat gij leeret, slapet*, enz.

De 3de pers. is gelijk aan den 1sten persoon, als: *dat hij leere, slape*, enz.

MEERVOUD. De 1te pers. is gelijk aan het werkwoord, als: *dat wij leeren, slapen*, enz.

De 2^e pers. is gelijk aan den 2^{den} des enkelvouds, en de 3de pers. is gelijk aan den 1sten des meervouds, als: *dat zij leeren, slapen*, enz.

Eerste betrekkelijk verl. tijd.

Bij de gelijkvloeiende werkwoorden is deze tijd gelijk aan denzelfden van de aantoonende wijze, als: *dat ik leerde, antwoordde, zuchtte, redde, zette*; — *dat wij leerden, antwoordden, zuchtten, reddden, zetten*, enz.; ook bij de ongelijkvloeiende werkwoorden, uitgenomen de 1ste en 3de personen des enkelvouds, achter welke eene *e* gevoegd wordt, en de 2de persoon enkel- en meervoudig, bij welke de *t* op het einde in *et* veranderd

wordt, als: *dat ik of hij sliepe, dat gij sliepet.* De overige tijden der bijvoegende wijze worden even als die der aantoonende wijze gevormd, slechts drage men zorg de hulpwoorden in de bijvoegende wijze te bezigen.

Gebiedende wijze.

Van de gebiedende wijze, welke niet dan in den tweeden persoon vervoegd wordt, is het enkelvoud gelijk aan den wortel des werkwoords, en het meervoud wordt van het enkelvoud door achtervoeging van *t* gemaakt, als: enkelv. *spreek*; meerv. *spreekt*.

De afwijkingen der onregelmatige werkwoorden kan men het best door het gebruik leeren.

6. Deelwoorden.

§ 141. De deelwoorden worden, gelijk reeds bij de vervoeging gezien is, van de werkwoorden gevormd, en in tegenwoordige en verledene onderscheiden. — De hoedrigheid van personen of zaken uitdrukkende, worden zij aangemerkt en behandeld als bijvoegelijke naamwoorden, b. v. *de lezende kinderen; de gelezene boeken.*

7. *Bijwoorden.*

§ 142. De bijwoorden zijn zulke woorden, welke ter bepaling van eenig werkwoord of bijvoegelijk naamwoord dienen, als: *hij spreekt wel; — zeer witte kleederen.*

§ 143. Bijna alle bijvoegelijke naamwoorden kunnen als bijwoorden gebruikt worden, b. v.

Bijv. naamwoord. Bijwoord.

Een fraai huis. Hij schrijft fraai.

8. *Voorzetsels.*

§ 144. De voorzetsels drukken zekere betrekkingen der dingen en derzelve wederkeerigen invloed uit. Zij hebben bijna altijd, een naamwoord achter zich, waarmede zij zekere bepaling in een voorstel uitdrukken, gelijk te voren (§ 77) reeds gezien is. Behalve deze zijn er nog eenige, welke, bij naamwoorden of bij werkwoorden gevoegd, aan dezelve eene andere beteekenis geven, als: *bedrijf, wanbedrijf, kundig onkundig, gaan, begaan, uitgaan, enz.*

§ 145. De voorzetsels zijn onafscheidbaar of afscheidbaar; de eerste zijn:

be, ge, her, mis, on, ont, ver, wan, en hebben den klemtoon op het werkwoord, terwijl bij de overige, die afscheidbaar zijn, de klemtoon op het voorstel valt.

9. *Voegwoorden.*

§ 146. De voegwoorden dienen, om de deelen van een voorstel en om de voorstellen zelve zamen te verbinden, en zijn: *en, ook, want, opdat*, enz. (Zie overigens § 84).

10. *Tusschenwerpsels.*

§ 147. De tusschenwerpsels worden gebezigd, om eene gemoedsgesteldheid uit te drukken, als: *o, ach, och, foei*, enz. Sommige zelfstandige naamwoorden worden ook als tusschenwerpsels gebezigd, als: *geluk, mijn vriend! vloek, over dien booswicht!*

Tweede hoofdstuk.

Woordvoeging.

§ 148. De woordvoeging of woordschikking (sjntaxis) is de kennis der rege-

len, waarnaar de woorden der taal moeten gerangschikt worden. Derzelver grondslag is de natuurlijke opvolging der denkbeelden; gewijzigd naar de wetten der taal.

§ 149. Bij de behandeling der woordvoeging komt eerst voor: de verbinding van enkele woorden; ten andere de volgorde der woorden, en eindelijk de juiste zamenstelling der volzinnen.

1. *Verbinding van enkele woorden.*

§ 150. De lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden worden voor de zelfstandige naamwoorden geplaatst, en komen dan met dezelve in geslacht, getal en naamval overeen, als: *ik zag den hoogen boom. Ik bezigtigde de boekerij en kunstvertrekken van mijnen vriend.* — De bijvoegelijke naamwoorden komen somtijds achter de zelfstandige, en blijven dan onveranderd, als: *de kinderen zijn braaf; — wij bewonderen in De Ruiter eenen held, even menschlievend als dapper.*

§ 151. De verbinding der zelfstandige naamwoorden heeft plaats in eene gelijke

betrekking, als: *koning Willem*; — *hij sprak van Washington, den bevrijder zijns vaderlands*; of in eene ongelijke betrekking, als: *de bevelen des konings*; — *hoop op betere tijden: koning Willem's regering*. In het laatste voorbeeld, alwaar de twee naamwoorden slechts een denkbeeld uitmaken, wordt de *s* als teeken der verbuiging alleen achter het tweede naamwoord geplaatst.

§ 152. De bijv. naamwoorden hebben altijd betrekking op het laatste deel van een zamengesteld zelfst. naamwoord, als: *kunstige uurwerkmaker*, uitgezonderd in eenige, die het gebruik gewettigd heeft, als: *zijden kousenwever, nederlandsche spraakkunst; dolle hondsbeet*; — Om hier de dubbelzinnigheid te verminderen, kan men een dwarsstreepje tusschen beide plaatsen, b. v. *zijden - kousenwever*, enz.

§ 153. Somtijds worden de bijv. naamwoorden als bijwoorden gebruikt, b. v. *eene buitengewoon groote som*. Ook worden *gansch, geheel, half, vol, enkel, louter*, dikwijls als bijwoorden gebruikt, b. v. *zij was enkel vreugd*. E 5

§ 154. Men zegt in het meervoud: *honderd dorpen*; maar in het enkelvoud: *honderd en eene pen*, desgelijks: *derde half brood*. — Voorts gebruikt men de uitdrukking: *daar is vier last tarw; vijf en twintig gulden*, om de verzamelde hoeveelheid uit te drukken, maar: *daar zijn vier lasten tarw, vijf en twintig guldens*, als de lasten afzonderlijk, en *vijf en twintig* enkele guldens bedoeld worden. Zoo ook daar is *tien pond thee*, en daar zijn *tien ponden thee*.

§ 155. Het voornaamwoord des 5den persoons volgt gemeenlijk het geslacht der vorderpen; waarop het betrekking heeft, b. v. *zijne majesteit gaf te kennen, dat hij verlangde*, enz. *Hare majesteit vertrok twee uren, nadat zij wangekomen was. Het meisje liet het kind vallen, dat zij op den arm droeg. De zon (Phebus) beklimt zijnen wagen*. — Men verwarre voorts het wederkeerig voornaamwoord *zich*, niet met *hem*, *hen* of *haar*. Men zegge dus: *hij gaat zich* (niet *hem*) *te buiten*, enz.

§ 156. Wanneer het voornaamwoord van

den d e r d e n persoon niet tot den persoon, die het hoofdonderwerp der rede is, maar tot eenigen anderen voorafgaanden persoon betrekkelijk is, zoo moet men hetzelfde met de woorden *den*, *die* of *dezelve* verwisselen, b. v. *de veldheer was in den slag gewond, en toen hij door den wondheeler verbonden zou worden, kreeg deze of dezelve (de wondheeler) eenen kogel door het hoofd.*

§ 157. Hetzelfde is ook toepasselijk op de bezittelijke voornaamwoorden *zijn*, *haar* en de bepaling van *dezelve* met *van*, als: *mijn vriend schrijft aan zijnen broeder, dat hij deszelfs zoon* (den zoon des broeders) *heeft gesproken*. Komen er behalve het onderwerp nog twee zelfstandige naamwoorden voor, zoo gebruikt men voor datgene, hetwelk als nieuw onderwerp voorkomt, *deze* en voor het andere *dezelve*, als: *de heer ontnam zijnen knecht het geld; dewijl deze hem hetzelfde ontvreemd had, of, dewijl dit hem door den zelven ontvreemd was.*

§ 158. Men zegge niet: *mijn vader zijn broeder; mijne moeder hare zuster*, voor *mijns vaders broeder; mijner moeder zus-*

ter, voor welk laatste meestal de mannelijke uitgang gebezigd wordt, als: *mijns moeders zuster, zijns zusters zoon*. Achter de werkwoorden *zijn, blijven*, enz. worden de bezittelijke voornaamwoorden niet verbogen, als: *de bezitting is mijn; het goed is uw*. Ook vooraan: *zijn is de erfenis; uw is het rijk*.

§ 159. Men bezige niet: *mijn broeder, die heeft het gezegd*, voor, *mijn broeder heeft het gezegd*. Men zegge: *dit* (niet *deze*) *is zijne geliefdste bezigheid; dit* (niet *deze*) *zijn de nuttigste oefeningen*; desgelijks: *dit is de zaak*, en niet: *de zaak is deze*.

§ 160. De aanwijzende voornaamwoorden bezige men niet in plaats der betrekkelijke. Dus zegge men: *het besluit, hetwelk* (niet *hetgene*) *ik neem*. Intusschen is, *hetgeen* (voor *hetgeen, dat*) *ik u zeg, is waar*, gebruikelijk.

§ 161. *Dezelve, hetzelfde* bezigt men voor *die* of *dat*, *dezelfde, hetzelfde* voor *eigen, gelijk* en *onverschillig*, b. v. *de som is groot, hoe zal ik dezelve* (die) *beta-*

len? *Het is mij hetzelfde* (onverschillig), *of gij mij met dezelfde* (de eigene) *munt betaalt.*

§ 162 Men gebruike in de bepaling van het onzijdige, met weglating van het voorzetsel *van*, nimmer *wiens* of *wier* in plaats van *welks*, ten zij het naamwoord, waarop het betrekking heeft, eenen mannelijken of vrouwelijken persoon aanduide. Zoo zegge men: *het gebouw, welks* (niet *wiens*) *grondvesten nog sterk zijn*, — *het kind, welks* (niet *wiens* of *wier*) *naarstigheid ik prijs*; maar men zegt: *het meisje, wier deugden gij bewondert.*

§ 163. Bij de vragende en betrekkelijke voornaamwoorden wordt, in plaats van *welke*, dikwijls *waar* gebezigd, als: *waarvan* (van *welke* zaak) *spreekt gij?* *De pen, waarmee* (met *welke*) *ik schrijf.*

§ 164. In de werkwoorden wordt de aantoonende wijze gebruikt, om iets stelligs of zekers aan te duiden, h. v. *ik geloof, dat hij vertrokken is. Wanneer hij wist, dat ik van hem spreek. Ik wenschte te weten, wat hij mij te zeggen heeft; —*

de bijvoegende daarentegen om iets twijfelachtigs uit te drukken, b. v. *dat hij leve; ik twijfel of hij mijn vriend zij; ik wensch, dat hij zich vergisse; ik vrees, dat hij van de ziekte niet opkome.*

§ 165. Soms wordt een deelwoord met een zelfstandig naamwoord of een voornaamwoord vereenigd, en staat als buiten verband der rede, b. v. *de oorlog verklaard zijnde, trok het leger over de grenzen.* Echter vermijde men deze spreekwijze, en bediene zich liever van eene omschrijving, als: *nadat de oorlog verklaard was,* enz.

§ 166. Dikwerf wordt de tegenwoordige tijd, levendigheidshalve, in plaats van den verledenen of toekomstigen tijd geplaatst, b. v. *mijn broeder gaat gisteren uit, valt en breekt zijnen arm.*

§ 167. Wanneer meer dan een werkwoord tot denzelfden persoon behoort, wordt deze slechts eens genoemd, b. v. *hij kwam, bezag de stad en vertrok dadelijk weder.*

§ 168. De werkwoorden komen in getal met het onderwerp overeen, b. v. *de hond blaft; de vogels zingen. Heldenmoed en*

menschlievendheid wonen in hem vereenigd. Gaat echter het werkwoord vooraf, zoo kan hetzelfde, hoezeer ook tot onderscheidene zelfs meervoudige onderwerpen behoorende, nogtans in het enkelvoud staan, b. v. *er was in huis slechts een bed, twee tafels en drie stoelen.* Ook in: *twee en zes is acht; twee maal vijf is tien,* en in eene onde spreekwijs: *daar is er, die zeggen, voor, daar zijn er, die,* enz.

§ 169. Men vermijde de ongepaste verdubbeling van de hulpwoorden *hebben* en *worden*, b. v. *gij hebt het mij beloofd gehad; — mij is verhaald geworden;* voor, *gij hebt het mij beloofd, mij is verhaald.*

§ 170. De verbinding van twee werkwoorden, waarvan het eene ter nadere bepaling van het andere dient, geschiedt door het nader bepalend werkwoord in de onbepaalde wijze met of zonder *te* achter het woord te plaatsen. Tot de eerste behooren *durven, kunnen, willen, leeren,* enz; tot de laatste *begeeren, gebieden, wenschen,* enz.

§ 171. Een zelfstandig naamwoord kan op

tweederlei wijze met een werkwoord verbonden worden: als het beheerschende en als het beheerschte deel. Het eerste heeft plaats, wanneer het naamwoord als onderwerp of gezegde voorkomt, b. v. *Hendrik teekent. De deugdzamen worden geacht.* Het werkwoord schikt zich alsdan in getal en persoon naar het zelfstandig naamwoord. Ter aanleiding van de tweede betrekking bedient men zich van den verbogenen naam, of ook, waar deze aanduiding te kort schiet, van voorzetsels, b. v. *de veldheer preees den krijgsmann wegens zijnen betoonden moed.*

§ 172. Men wachte zich van te zeggen: *de heer wordt verzocht; ik ben gelast; — voor, den heer wordt verzocht; mij is gelast.*

§ 173. De bepaling van den tijd, alsmede die van de lengte, breedte, hoogte, zwaarte en prijs der dingen wordt door twee gevallen aangeduid, b. v. *hij keerde den derden dag terug. Het kost eenen gulden. Hij is eenen duim gegroeid.*

2. VOLGORDE DER WOORDEN IN

EENE REDE.

A. *Schikking der woorden in het algemeen.*

§ 174. De natuurlijke woordschikking vordert, dat het onderwerp der rede, met alles wat daartoe behoort, vooraf ga, en daarop het werkwoord met deszelfs bepalingen volge, b. v. *de wijze volgt de voorschriften der deugd.*

§ 175. Deze regel is echter niet zoo volstrekt, of men mag daarvan somwijlen afwijken, b. v. *dat leven is lang, hetwelk het groote doel des levens bereikt.*

§ 176. Heeft een werkwoord verscheidene bepalingen bij zich, zoo staan dezelve in die orde, dat eene minder scherpe telkens eene scherpere bepaling voorafgaat, en die woorden het laatst gesteld worden, welke onmiddellijk tot dat werkwoord zelve behooren; bepalingen van tijd gaan voor alle overige, en op deze volgen die van plaats, b. v. *de troepen der verbondene mogendheden trokken den 31 maart 1814, Parijs zeggende binnen.*

F

B. *Verhalende, vragende en verbindende
woordschikking.*

§ 177. In onze taal onderscheidt men hoofdzakelijk drie woordschikkingen: de verhalende, vragende en verbindende. De eerste, waarvan tot hiertoe gesproken is, wordt alzoo genoemd, omdat men zich daarvan veelal in verhalen bedient. Het vervogde onderwerp komt in dezelve onmiddellijk achter het onderwerp, en wordt door de bepalingen gevolgd.

§ 178. De tweede soort van woordschikking is de vragende, zoo genoemd, omdat zij bij vragen gebezigd wordt. Het vervogde onderwerp wordt bij dezelve voor het onderwerp gesteld, b. v. *wordt de luiaard geacht?* Deze woordschikking heeft ook plaats bij opwekking, bevel en verzoek; ook somtijds bij eenen uitroep of wensch; alsmede wanneer eenig deel der rede, buiten het onderwerp, vooraan geplaatst wordt, b. v. *misschien zult gij hem vinden. — Omdat gij het verlangt, zal ik het doen.*

§ 179. De derde soort van woordschikking welke door eenig betrekkingwoord veroorzaakt wordt, is de verbindende, bij welke het werkwoord de laatste plaats inneemt, b. v. *hij schreef mij, dat gij het hem verboden k a d t.*

C. *Omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.*

§ 180. Soms kan men van de voorgedragene woordschikking afwijken, en, vooral tot bevordering van de levendigheid en nadruk, zich van omzettingen bedienen, waarbij eenig ondergeschikt deel der rede, op hetwelk men bij voorkeur de opmerkzaamheid wil gevestigd hebben, in de plaats van het onderwerp en dus in den aanvang der rede gesteld wordt, b. v. *ik ben met mijnen zoon naar den Haag gereden*, verkrijgt andere hoofddenkbeelden, naar mate men de bepalingen *met mijnen zoon of naar den Haag gereden* vooraan plaatst. — Dergelijke omzettingen zijn: *mijnen besten schat heb ik verloren. Waarom hij dit gedaan heeft, begrijp ik niet.* — Ook bij

vragen: *ik zoude hem gehoorzamen? hem zoude ik gehoorzamen?*

D. Gebreken in de schikking der woorden.

§ 181. Een der grootste gebreken in de schikking der woorden bestaat hierin, dat men aan de bepalingen in den zin eene verkeerde plaats geeft, b. v. *Ik alleen heb hem gezien. Ik heb hem alleen gezien.*

§ 182. Eene verkeerde plaatsing der voor-naamwoorden, *die, welke*, enz. kan ook tot duisterheid en verwarring aanleiding geven, b. v. *het is dwaasheid zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets dan de Voorzienigheid kan bepeiligen.* Beter aldus: *het is dwaasheid zich door de opeenstapeling van schatten te willen wapenen tegen 's levens ongevallen, tegen welke ons* enz. Hetzelfde heeft plaats bij het menigvuldig gebruik dier voor-naamwoorden.

§ 183. Men scheid ook geene woorden, die bij elkander behooren, b. v. *van de geheele wereld verlaten, hebt gij*

mij tot u genomen, voor, gij hebt mij, van de geheele wereld verlaten, tot u genomen.

5. JUISTE ZAMENSTELLING DER
VOLZINNEN.

A. Zamentrekking der volzinnen.

§ 184. Men kan, tot bevordering van kortheid, nadruk en levendigheid der voordragt dikwijls twee of meer volzinnen tot eenen volzin zamentrekken: 1.) door een bijvoegelijk naamwoord, b. v. *Willem de I, onsterfelijk door zijne daden, voor, die onsterfelijk is.* — 2.) Door een verleden deelwoord, b. v. *naauwelijks in ons midden opgenomen, vergat hij den eersten zijner pligten, voor, toen hij naauwelijks in ons midden opgenomen was, vergat hij den eersten zijner pligten.*

§ 185. Deze zamentrekking behoort niet gebezigd te worden, wanneer meer dan een onderwerp in den volzin voorkomt, b. v. *mijn vader het begeerende, zal ik mij op reis begeven, voor, als mijn va-*

der het begeert, enz. Met zijnde echter zegt men bij twee onderwerpen: de winter voorbij zijnde, zette Cesar den oorlog voort, voor, als de winter voorbij was, enz.

B. *Vereischten der volzinnen.*

§ 186. De volzinnen moeten volheid of ronding hebben, dat is, de hoofdgedachte moet door zekeren rijkdom van bijkomende gedachten ondersteund worden. Deze volheid moet tevens gepast zijn, dat is, uit de zaak zelve genomen, en even zeer van wijdloopigheid als droogheid verwijderd zijn.

§ 187. In de volzinnen moet wijders eenheid heerschen, dat is, er moet slechts een hoofddenkbeeld in elken volzin bestaan, b. v. *Tillotson stierf in dat jaar. Hij was bij uitstek bemind, zoo van koning Willem, als van koningin Maria, welke Tennison, bisschop van Lincoln, tot zijnen opvolger benoemden.* Hier is de eenheid verbroken, doordien het laatste gedeelte vreemd aan het onderwerp is. De eenheid wordt ook benadeeld door gedurige verandering van plaats en onderwerpen der

handeling, b. v. *nadat wij ten anker gekomen waren, zetten zij mij aan land, waar ik van al mijne vrienden verwelkomd werd, die mij met de grootste toegenegenheid ontvingen.* Beter: *ten anker gekomen zijnde, liet ik mij aan land zetten, waar ik van al mijne vrienden verwelkomd en met de grootste toegenegenheid ontvangen werd.*

§ 188. In de volzinnen moet eene behoorlijke en juiste plaatsing der leden in acht genomen worden, b. v. *de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs toegesloten was, zoo lang wachtte, begint thans te naderen.* Hier volgen drie gezegden, deels tot verschillende onderwerpen behoorende, onmiddellijk op elkander, waardoor verwarring en hardheid ontstaat. Beter: *thans nadert de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs was toegesloten, zoo lang wachtte.* — Woorden, die vereenigde denkbeelden uitdrukken, moeten zoo nabij elkander geplaatst worden als mogelijk is, b. v. *deze gevoelens heerschten voor, en, gelijk ons de geschie-*

denis ten duidlijkste leert, ook 'nog lang na den oorlog. Beter: deze gevoelens heerschten voor den oorlog, en nog lang na denzelfen, gelijk enz.

§ 189. Voorts moeten de hoofdenkbeelden in het helderste licht geplaatst worden. Gebrekkig is daarom het volgende, dewijl het hoofdwoord niet op de regte plaats staat: *gij moet u wel aan de menschen kenbaar maken, maar gij moet u van hen niet geheel laten doorgronden; want, zoodra gij hun den eindpaal uwer bekwaamheden toont, daalt uw aanzien. Beter: laat de menschen u leeren kennen, maar niet geheel doorgronden; want uw aanzien daalt, zoodra gij hun den eindpaal uwer bekwaamheden ontdekt.*

§ 190. De volzinnen en derzelver leden moeten geene onmatige lengte hebben. Er moet wijders verscheidenheid in derzelver verbinding heerschen, dat is, lange en korte volzinnen moeten elkander afwisselen, en tusschen dezelve zekere evenredigheid en opklimming in acht genomen worden. Gebrekkig is het volgende onevenredigheid.

in uitdrukking: *de spotters houden het met dengenen, die het meeste geset doet blijken; het ernstige gedeelte des menschdoms met dengenen, die de verstandigste redenen aan zijne zijde heeft.* Beter, *de ernstigen met dengenen, enz.*

§ 191. Bij een' volzin, uit twee leden bestaande, vordert de opklimming het langste aan het einde, b. v. *wij vleijen ons, dat wij onze driften verlaten hebben, wanneer zij ons verlaten hebben.* Beter: *wanneer onze driften ons verlaten hebben, vleijen wij ons, dat wij haar hebben verlaten.*

§ 192. Bij het slot van eenen zin gebruike men geene eenlettergrepige en onbeduidende woorden, b. v. *de lente begint en de natuur leeft weer, na eenen langen slaap, in bloemen, kruiden en boomen, op.* Beter: *de lente begint, en met dezelve ontwaakt de natuur, na eenen langen slaap, wederom tot een nieuw leven.*

§ 193. Men moet ook met geene naslepende denkbeelden besluiten, b. v. *er worden minder menschen tot schitterende eereposten verheven door deugd dan door rijk-*

96. HANDLEIDING TOT DEN

dom en geboorte, schoon de eerste den voorrang boven de laatste heeft, ten minste van de zijde der zedelijke waarde. Dit laatste komt blinkende achter aan.

Derde hoofdstuk.

Spelling.

Algemeene beschouwing.

§ 194. Spelling of spelkunde, ook wel rechtschrijving (ortographe) genoemd, is de leer, om de taak nauwkeurig volgens de aangenomene wetten te schrijven.

§ 195. De eerste regel in dezen is, zich in het schrijven te richten naar de zuiverste en beschaafde uitspraak, met in acht-neming van de afleiding, het spraakgebruik en de welluidendheid.

§ 196. Tot het schrijven van echt nederlandsche woorden gebruikt men de volgende figuren of letters: A, B, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, W, Z, en de zamengestelde CH. Om echter ook uitheemsche woorden eigenaardig

te schrijven, bedient men zich nog van de C, Q, X, U, en de zamengestelde TH en PH. Men onderscheidt deze letters in klinkers, of zelfklinkers en medeklinkers.

§ 197. De zelfklinkers worden onderscheiden in enkele klinkers, *a, e, i, o* en *u*; — dubbele klinkers, *aa, ee, ii* of *ÿ, oo, uu*; — enkele tweeklanken, *au, ei, eu, ie, oe, ou, ui*; — en zamengestelde tweeklanken, *aai, aau, eeu, ooi* en *oei*.

§ 198. De medeklinkers worden verdeeld in keelletters, als: *ch, g, h, j, k*. — tongletters, als: *d, t, l, n, r*. — lipletters, als: *b, p, f, m, v, w*. — tandletters, als: *s* en *z*.

§ 199. De medeklinkers, die alleen in scherpte van uitspraak verschillen, worden verwantschapt genoemd; zoo zijn *b, d, g, v* en *z* zacht, en *p, t, ch, f*, en *s* scherp.

§ 200. Uit de zamenvoeging van zelfklinkers en medeklinkers ontstaan lettergrepen. Een of meer lettergrepen dienen om een woord uitte drukken.

98 HANDLEIDING TOT DEN

§ 201. De woorden zijn enkelvoudig of zamengesteld. Een enkelvoudig woord is zulk een, welks deelen niet uit woorden bestaan, als: *goed*, *huis*. Een zamengesteld woord is dat, hetwelk uit twee of meer woorden gevormd is, als: *veldheer*, *landhuishoudkunde*.

§ 202. Om de woorden wel te schrijven, moet men acht geven, hoeveel en welke letters men noodig hebbe, en hoe dezelve moeten worden gerangschikt, om woorden te vormen, al hetwelk men spellen noemt.

1. Gebruik der zelfklinkers.

§ 203. De klinkers zijn kort en lang; zachtkort en zachtlang; scherpkort en scherplang. Zij worden aldus onderscheiden: *a* is kort in *dag*, lang in *maan*, *dagen*; — *e* is zachtkort in *de*, *be*, zachtlang in *spraak*, *leven*. Scherpkort in *bel*, *wel*, scherplang in *leed*, *leeren*; — *i* is kort in *min*, *zin*, lang in *mijn*, *zijn*; — *o* is zachtkort in *dom*, *kom*, zachtlang in *zonen*, *door*; scherpkort in *slot*, *zot*, scherplang

in *boomen*, *stroomen*; — *u* is kort in *dun*, lang in *uur*, *vuren*.

§ 204. Alle in de uitspraak verlengde en op eenen medeklinker sluitende klinkers moeten verdubbeld worden, als: *paard*, *week*, *voor*, *duur*. Zoo ook schrijve men *aer*, *haar*, *meer*, *heer*, en niet met *ai*, *ei* of *oi*; ook *blaan*, *staag*, *goon*; voor *bladen*, *stadig*, *goden*. [De *u*, door de *w* gevolgd, ondergaat echter geene verdubbeling, schoon zij als verlengd voorkomt, b. v. *uw*, *duw*, *huw*.] In alle andere gevallen gebruike men eenen enkelen klinker, als: *dag*, *dagen*, *daden*, *parel*, *leven*, *wereld*, *min*, *dom*, *bedrogen*, *zot*, *dun*; met uitzondering van die woorden, welke de scherplange *e* of *o* hebben, en altijd met *ee* of *oo* moeten geschreven worden.

§ 205. De zachtlange *e* en *o* worden gevonden 1.) in ongelijkvloeiende werkwoorden als: *lezen*, *treden*, *leden* van *lijden*, *gelegen* van *liggen*; *komen*, *bedrogen* van *bedriegen*. [uitgezonderd *koopen*, *loopen*, *stooten*]. 2.) In langstaartige werkwoorden als: *bedelen*, *verdedigen*,

54 . HANDLEIDING TOT DEN

pretelen (preutelen). 3.) In die woorden, waarin de *e* en *o* dikwerf met *eu* verwisseld worden, als *stenen* (steunen), *krepel* (krepel); *molen* (meulen), *logen* (leugen).

4.) In die woorden, waarin de lange *e* eif *e* verkorting of verscherping dulden, als: *nevens* (neffens), *keten* (ketting), *boter* (botter).

5.) In het meerv. van die naamwoorden, welke in het enkelv. de scherpz

korte *e* en *o* hebben, als: *bevelen* van *bevel*, *geboden* van *gebod*. — Voorts bezigt men nog de zachte *e* in het meerv.

van alle woorden, die in het enkelv. op *heid* uitgaan, als: *bevalligheden* van *bevalligheid*, en in werkwoorden met den basterduitgang *eren*, als: *regeren*, *wonderen*;

desgelijks bezigt men ook de zachte *o* in woorden van uitheemschen oorsprong, die bij ons den klemtoon op de lange *o* ontvangen, als: *schole*, *mode*, *toren* [uitgezonderd *kroonen*, *toon* en *tróonen*].

§ 206. De scherplange *e* wordt gebezigt:

1.) in woorden, welke in eenen anderen tongval *ei* of *ie* hebben, *gemeen* (*gemein*, *gemien*); 2.) in woorden, op *eeus* uitgaande;

als: *sneeuw*, en 3.) in zelfst. naamwoorden op *eel* eindigende, als: *juweelen*, enz.

§ 207. De *ij* wordt gebezigd: 1.) in ongelijkvloeiende werkwoorden, welke in den eersten betrekkelijk verl. tijd en het verfd. deelwoord *e* hebben, als: *schrijven*, *schreef*, *geschreven*, enz.; 2.) in vele zelfstandige naamwoorden, welke eenen staat of eene werking aanduiden, als: *slavernij*, *dieverij*, enz.

§ 208. De *ei* wordt gebruikt 1.) in gelijkvloeiende werkwoorden als: *arbeide*, *gearbeid*; zoo ook *reizen*, *zeilen*, enz. [Hiervan zijn uitgezonderd: *gijzelen*, *kastijden*, *kwijnen*, *mijnen*, *polijsten*, *mijden* en eenige andere, benevens de werkwoorden, die uit een zelfstandig naamwoord, met *ij* geschreven wordende, gevormd zijn, als: *bedijken* van *dijk*, *spijzen* van *spijs*, enz.]. 2.) In alle woorden op *heid*, *lei* en *stein*, als: *waarheid*, *veelerlei*, *IJsselstein*, enz.

§ 209. Men gebruikt den korten tweeklank *ai* alleen als tusschenwerpsel, maar den langen *aai* in *kaai*, *zaai*, *zaagen*, enz.; den korten *au* in *dauw*, *klauteren*, enz., den

langen *oou* in *paauw*, *klaauw*, en den korten *eu* in: *deur*, *geur*, enz.; den langen *eeu* in *eeuw*, *schreeuw*,

§ 210. Den tweeklank *ooi* treft men aan in *hooi*, *plooï*, enz.; *ie* in *vlieg*, enz.; *oe* in *boek*, enz.; *ou* in *hout*, enz.; *ui* in *huis*, enz. Den tweeklank *ieu* vindt men in *nieuw*, enz.; en den tweeklank *oei* in *foei*, enz.

§ 211. Wanneer achter de tweeklanken, met eene *i* eindigende, de lettergreep *er* of *en* komt, zoo voegt men de *j* tusschen beide, als: *fraai*, *fraaijer*; *mooi*, *mooyer*; *lakkei*, *lakkeijen*; *bui*, *buijen*; *bloei*, *bloei-jen*, enz.

2. Gebruik der medeklinkers.

§ 212. De medeklinkers komen voor als enkel, b. v. in *boek*, *door*, enz.; en als zamengesteld, b. v. in *blank*, *brult*, *schreeuw*, enz.

§ 213. Betrekkelijk de scheiding of splitsing der woorden in lettergrepen is het volgende optemerken: 1.) in alle woorden, in wier midden een medeklinker tusschen twee klin-

kers gevonden wordt, behoort deze medeklinker tot de volgende lettergreep, als: *bla-den*, *ge-noe-gen*. 2.) In woorden, in wier midden twee medeklinkers gevonden worden, wordt de eerste gemeenlijk bij de eerste lettergreep, en de tweede bij de tweede lettergreep gevoegd, als: *paar-den*, *reg-ten*, enz. 5.) Wanneer echter voor een woord een voorzetsel komt, zoo blijft dit laatste op zich zelve, als: *be-stand*, *be-klag*, *ver-drijven*, enz.

§ 214. Ten opzichte van de verwantschaps letters is het volgende in acht te nemen:

1.) De *b* is zacht, en wordt daarom zelden tot sluitletter gebruikt; behalve in *heb-zucht* en weinige andere. Men schrijve voorts met *b* de woorden *ambt*, *konstabel*, enz.

2.) De *d* is sluitletter in het enkelvoud dier woorden, welke dezelve in het meervoud of bij afleiding vereischen, als: *stad*, *steden*; *aard*, *aarde*, *aardig*. Men schrijve voorts *iemand*, *niemand*, *rondom*, enz., alsmede *antwoord*, *veertien*, *thans*, *althans*, *nogtans*, enz. Wanneer er eene *s* volgt, gebruike men de *t*, als: *achterwaarts*, *mits*, *mitsdien*, *voorts*, enz.

3.) Men gebruikt de *dt* als sluitletters in den 2de en 3de pers. des tegenw. tijds, en in den 2de pers. des 1de betrekkelijk verl. tijds der aantoonende wijze van die werkwoorden, welke in de onbepaalde wijze eene *d* in de laatste lettergreep hebben, als: *gij*, *hij vindt*, *wordt*, *biedt*, *gij vondt*, *werdt*, *boodt*, enz.

4.) Voorts is de *t* de sluitletter van den 2de pers. in het enkel- en meervoud van alle tijden der werkwoorden, en van den 3de pers. des tegenw. tijds der aantoon. wijze, als: *gij*, *hij loopt*, *gij liept*, *spraak*, *leerdet*, enz. Van dezen regel is echter uitgezonderd de 2de pers. in het enkelvoud der geb. wijze, als: *loop*, *spreek*, *antwoord*, enz.

5.) Men gebruikt de *g* in alle woorden, welke die letter in het meervoud, of in de afleiding vereischen, als: *oog*, *oogen*, *klagt* van *klagen*, *vlugt* van *vliegen*, enz.; in de andere gevallen gebruike men de *ch*, b. v. *ach*; *slecht*; *kocht* van *koopen*, enz.; *oock* in het enkelvoud van *lagchen*, *pogchen*, *kugchen*, *pragchen*, enz., als: *lach*, *lacht*, enz. Voorts schrijve men nog met *g* en *ch* de woorden *bogchel*, *hagchelijk*, *kagchel*,

ligchaam, rigchel, schagcheren, tigchel, wigchelaar.

6.) Wanneer een woord in het enkelvoud met eene *f* sluit, wordt dezelve in het meervoud, of bij afleiding met de *v* verwisseld, als: *brief, brieven; braaf, brave; hof, hoven.* Men schrijve voorts *ontvangen, ontvonken* en *fonkelen.*

7.) De uitgang *sel* in *brouwsel*, enz. heeft bestendig de *s*. Voorts moet men de bijv. naamwoorden, op *sch* eindigende, b. v. *dagelijksch; dveregtsch werk*, met eene *s* schrijven, wanneer zij als bijwoorden gebezigd worden, b. v. *hij werkt dagelijks, a veregts.* Verder schrijve men *eendeels, allezins, eenigzins, geenszins*, alsmede *zamen, zamenspraak*, enz. Vele woorden, in het enkelvoud met eene *s* geschreven wordende, verwisselen die met eene *z* in het meervoud; als, *huis, huizen; lees, lezen*, enz.; sommige echter behouden volgens den regel de *s*, b. v. *pers, persen*, enz.; nog andere nemen *ss* aan, b. v. *kus, kussen*, enz.; en weder andere vorderen de *sch*, b. v. *flesch, flesschen; eisch, eischen*, enz.

- § 215. Ten opzichte van de overige mede-

klinkers is aan te merken, dat de *c* voor *a*, *o*, *u*, alsmede voor een medeklinker den klank van *k* heeft, b. v. *Cato*, *Codrus*, *Creta*, enz.; voor *e* en *i* dien van *s*; als: *Cicero*, enz.; de *q* wordt als *k* en door *u* gevolgd als *k* uitgesproken, als: *Quintus*, *qualiteit*, enz.; de *th* komt voor in *Theodorus*, enz.; de *ph*, als *f* uitgesproken wordende, in *Philippus*, enz.; de *x* heeft dezelfde uitspraak als *ks*, b. v. *Xerxes*, enz.

3. Verdere bijzonderheden der spelling.

§ 216. Ter vermijding van wanluidendheid heeft de inlassching eener *d* plaats in zelfst. naamwoorden, die van werkwoorden zijn afgeleid en op *er* uitgaan, alsmede in bijv. naamwoorden in den vergrootenden trap, wanneer in elk dezer gevallen de uitgang *er* onmiddellijk door eene *r* zoude voorafgegaan worden, als: *bestuurder*, *duurder*, *klaarder*, *hoorder*, enz. In die woorden, waarin de uitgang *er* op de letter *l* of *n* volgt, voege men de *d* niet in, als: *feller*, *fijner*, *speler*, *weldoener*, enz. uitgezonderd het woord *boender*. Voorts schryve men *allerlei*, *eenerlei*, *tweederlei*, enz.

§ 217. Tot bevordering der welluidendheid verwisselt men somtijds de *g* in *k*, als: *gevankelijk*, *koninklijk*, *oorspronkelijk*, van *gevangen*, *koning*, *oorsprong*, enz.

§ 218. Te zelfden einde gaat in alle zelfst, of bijv. naamwoorden en bijwoorden, op *aar*, *ling*, *nis*, *lijk*, of *loos* eindigende, de *e* die uitgangen vooraf, als: *schuldenaar*, *afschuwelijk*, *afgrijsselijk*, *gewisselijk*, *ge- loofelijk*, *huisselijk*, *sterfelijk*, *starveling*, *striktelijk*; bij sommige met inlassching van *t*, als: *bekentenis*, *gebeurtenis*, *verbind- tenis*, enz. Hiervan zijn uitgezonderd: 1.) alle woorden, afgeleid van dezulke, welke eene *l* of *r* tot sluitletter hebben, als: *leer- loos*, *deelbaar*, *gevaarlijk*, *leerling*, enz. 2.) Die woorden, in welke de *n* met eene lange en slepende lettergreep op de *h* stuit, als: *aanzienlijk*, *alleenlijk*, *bestaantlijk*, *gewoonlijk*, *doenlijk*, *koenlijk*, *pijnlijk*, *eogenschijnlijk*, *persoonlijk*, *verzoenlijk*, *waarschijnlijk*, *zienlijk*; insgelijks *gezamen- lijk* en *opentlijk*. 3.) De woorden *geneeslijk*, *verkieeslijk*, *vergeeslijk*, *koninklijk*.

§ 219. De verkleinwoordjes schrijve

men bestendig zonder de *n* op het einde, b. v. *artikeltje*, *boompje*, enz. Ook doet men dit vrij algemeen bij sommige namen van landen, b. v. *Italië*, *Hongarije*, *Turkije*; hoewel men met de *n* schrijft, *Zweden*, *Polen* enz.

§ 220. Er zijn twee soorten van gelijk-luidende maar in beteekenis, verschillende woorden (homonyma). De eerste soort bevat de woorden, welke volstrekt niet in spelling verschillen, b. v. *aanspraak*, beteekenende 1.) *redevoering*, 2.) *eisch*; 3.) *bezoek*. De andere soort bevat dezulke, welke eenigzins in spelling onderscheiden zijn, b. v. *digt* (gesloten), en *dicht* (rijm); *heelen* (genezen), en *heelen* (verbergen). Tot de behoorlijke onderscheiding dier soort van woorden wordt gedruige oefening vereischt.

§ 221. De woorden, welke uit eene andere taal ontleend en bij ons als nederlandsche aangenomen zijn, schrijve men overeenkomstig met de spelling van nederlandsche woorden, als: *agent*, *artikel*, *farizeer* (huichehaar), *glorie*, *kabinet*, *kanselier*, *kantoor*,

kastoor, kerker, klasse, kleur, Koenraad, kolom, komeet, kompas, koraal, kronijk, nimf, feniks, filozooft (heter wijsgeer), profcet, sceptor, sekse, sekte, singel, titel, triumf, enz.

§ 222. In de woorden, die men uit andere talen heeft overgenomen, maar als nog niet geheel nederlandsche beschouwt, vordert het gebruik de eene of andere uitheemsche letter, als: *cedel, oel, cement, cijfer, cimbaal, Cijrus, cipier, qeeaan, cilinder, citer, cypres, cirkel, chaos, Christus, christen, colosse, apotheker, advocaat, procureur, commissaris, collecteur, eeghet, fiscaal, genie, natie, secretaris, officier, enz.*

§ 223. Eigenlijk gezegde vreemde woorden zijn basterdwoorden of vreemde eigennamen. De eerste, waarvan men zich, zonder langwjlig en minder verstaanbaar te worden, niet wel onthouden kan, moeten, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorspronkelijken vorm behouden, h. v. *justitie, acte, actie, oessis, recepis, vacantie*, en vele andere. In de

laatste behoude men zoo na mogelijk derzelver spelling in de taal, waardoor dezelve tot ons gekomen zijn, en men schrijve dus: *Cato*, *Cesar*, *Corinthe*, *Cyrenius*, *Mattheus*, *Quirinus*, *Rhodus*, *Alexander*, *Egypte*, *Judea*, *Phaëton*, *Phariseër* (van de sakte), enz. Van deze laatste met *ph* gespelde eigennamen zijn die uitgezonderd, welke als inlandsche kunnen beschouwd worden, en welker uitgang geene vreemde herkomst verradt, als: *Jozef*, *Filips*, *Filip* of *Flip*. Desgelijks de nederlandsche eigennamen *Jakob*, *Kornelis*, *Katrijn*, van de latijnsche *Jacobus*, *Cornelius*, *Catharina*, enz. Ten einde de spelling ook beter aan de uitspraak te doen beantwoorden, stelt men in sommige dier eigennamen de zachte *z* in plaats der *s*, die bij ons altijd scherp is, als: *Azie*, *Mozes*, *Jeruzalem*, *Jezus* en andere; uitgezonderd de romeinsche, als: *Cesar*, enz.

4. De zinscheiding.

§ 224. De zinscheiding (punctuatie, interpunctie) is dat gedeelte der spelling, hetwelk bestaat in het plaatsen van zekere

teekens bij de volzinnen sijn derzelve deelen, ten einde deze behoorlijk te onderscheiden, en derzelve verschillende wijzen van uitdrukking aan te duiden. Tot het eerste einde dienen de scheiteekens tot het laatste de zinteekens.

A. Scheiteekens.

§ 225. Het beginsel, volgens hetwelk de plaatsing der scheiteekens geschiedt, is de redeneerkunstige verdeeling der volzinnen. Naar aanleiding van het te voren behandelde zamenstel der volzinnen, zullen wij hier ongevèn het gebruik van de komma, het kommapunt, het dubbele punt en het punt.

§ 226. a.) De komma wordt gebruikt, om de kleinere leden der volzinnen, welke niet onmiddellijk verbonden zijn, te onderscheiden, en dient alzoo tevens om de kleinste, door teekens uitgedrukte rust in het lezen aan te wijzen. In het algemeen wordt de afscheiding van alle zamenbehoorende denkbeelden door kommas aangewezen, b. v. *de eeuwige, algoede en alwijze God. — Dat was het*

schoonste land der aarde; het overvloedigste, door de natuur; het best bebouwde door de zorg van deszelfs inwoners. — Dit is alom, alleszins, altijd en door allen geloofd. — Ik heb u steeds geëerd, geacht, en van ganscher harte bemind. — Hij schimpte, raasde, vloekte. Elke tusschenzin wordt tusschen twee komma's geplaatst, b. v. de mensch, die niet werkt, verdient verachting. — Laurens Koster, een Haarlemmer, vond de boekdrukkunst uit. Geld, slechts geld, is de leus. — Overdenk, ongelukkige, wat gij misdreven hebt. Men moet echter niet als tusschenvoegsel beschouwen, wat wezenlijk tot den zin eens voorstels behoort, b. v. ik zag met innig medelyden het lot dier ongelukkigen.

§ 227. Men plaatst geene komma voor de voegwoorden, wanneer zij enkele woorden of deelen van voorstellen zamen verbinden, als: *hij, die ons dezen aanleg gegeven en ons daardoor tot volkomenheid bestemd heeft. Hij heeft noch verstand noch geld. Hij beval mij te zwijgen.*

*Ik vertrek om hem te zien. Het vermo-
gen van te kennen, voor, het kenvermogen.*

§ 228. Voor de voegwoorden plaatst men eene komma, wanneer zij geheele voorstellen zamen verbinden, als: *de markt leefde vrolijk in de stad, en de vrouw woonde stil op het land. — Ik wilde u bezoeken, maar trof u niet te huis. Hij heeft mij gevraagd, of ik met hem wilde wandelen.* Wanneer eenig voegwoord verzwegen wordt, zoo plaatst men de teekens als of dit woord er werkelijk stond, b. v. *ons leven is (gelijk) een damp.* Voor verklarende voorstellen staat eene komma, als: *hij raadde mij, dat ik vertrekken zoude.*

§ 229. b.) Het k o m m a p u n t plaatst men tusschen voor- en nazindeelen (§ 83), als: *ik heb u vergiffenis geschonken; maar ik verwacht ook, dat gij u verbeteren zult.* Ook wanneer verscheidene bijzondere, onderling reeds door kommas gescheidene, begrippen met elkander verbonden en verder voortgezet worden, zonder zich echter als voor- en nazindeel tot elkander te verhou-

den, als: *niet altijd handelen wij naar de blinde aandrif des ligchaams en naar het vermogen der indrukken, die de voorwerpen op ons maken; dikwijls is het ons mogelijk, deze indrukken en deze aandrif te wederstaan, zoodra wij slechts ernstig willen.*

§ 230. Wanneer echter een voorzindeel tot verscheidene nazindeelen behoort, of verscheidene voorzindeelen tot een nazindeel, zoo plaatst men tusschen de samenstellende deelen van het voor- en nazindeel een kommapunt, en tusschen het geheele voor- en nazindeel een dubbele punt, b. v. *Wanneer gij uwe bestemming duidelijk inziet; wanneer gij aan dezelve genoegzaam beantwoordt: zoo kunt gij ook de schijnbaar donkere toekomst te gemoet treden.*

. § 231. c.) Het dubbele punt, eene grootere rust in het lezen aanwijzende dan het kommapunt, wordt gebruikt; 1.) Wanneer men eenig voorstel aankondigt. als: *het onderwerp onzer overdenking zij: dat de deugd ten hoogste gelukkig*

NEDERLANDSGHEN STIJL 109

maakt. — *God sprak: daar zij licht:*
2.) Tusschen zamengestelde voor- en nazin-
deelen, gelijk te voren (§ 230) reeds is aan-
gemerkt.

§ 232. *d.)* Het punt dient, om het einde
eens volzins aan te wijzen, b. v. *het is eene*
onbetwistbare waarheid, dat de beste men-
schen met de zwaarste rampen te worste-
len hebben. Deze waarheid, hoe drukkend
dezelve ook zij, moet echter deugdzaam
menschen niet neerslagtig maken, maar
integendeel derzelve moed verhooogen.
Hij duldte, leed en kempte. En wat
was nu het loon voor al zijn pogen.

B. Zinteekeus.

§ 233. Tot de zinteekeus kan men
brengen het vraag-, uitroep-, aanha-
lings-, tusschenstellings-, opschor-
tings- en aandachtsteeken, benevens
weinig andere.

§ 234. Het vraagteeken wordt geplaatst
achter alle regtstreeksche vragen, b. v. *hy*
zeide tot mij: waar hebt gij u zoo lang
opgehouden? — *Zoude men mijne pogin-*

gen laken, omdat dezelve niet met den gewenschten uitslag zijn be kroond geworden? — Na zijdelingsche of enkel verhalende vragen plaatst men echter dit teeken niet, b. v. *ik vraagde hem, waar hij naar toe ging.*

§ 235. Het uitroep- of verwonderingsteeken staat achter uitdrukkingen, die eene sterke of levendige hartstogt uitdrukken, als: *de bloem der europesche jeugd op afgelegene slagvelden geofferd; alle handel verwoest; alle volksvljht ten gronde gerigt; het heiligste ontwijld! — Trouwelooze, gij durft u nog vertoonen! Ga, booswicht! — Sterf! — Vuur! — Marsch!* Bijzonder na de tusschenwerpsels *O! — He-laaas! — Wee!* — Wanneer echter het tusschenwerpsel slechts tot inleiding dient, zoo stelle men het teeken achter het geheele voorstel, b. v. *ach, welk een ongeluk!*

§ 236. Het aandachtsteeken, bestaande in eene dwarsstreep, wordt hoofdzakelijk gebezigd, om hetgeen op dit teeken volgt, boven het vorige te doen uitkomen, b. v. *niets kan de vreugde van den ligtzinnigen*

zoo bitter vergallen, dan — het beeld des doods.

§ 237. Als bloot spraakkunstig teeken staat het wanneer men verscheidene denkbeelden, in opschriften, verdeelingen, enz. van elkander wil scheiden, b. v. *Dichtkunst — Mu-
sijk — Danskunst*, enz.

§ 238. Het insluitingsteeken (parenthesis) wordt gebruikt, om iets, hetwelk in eene uitdrukking ingevlochten veelal ontbeerd kon worden, van het overige af te scheiden, *de naam van den vader der nederlandsche dichtkunde (Joost van Vondel) zal steeds luisterrijk prijken. — Hij heeft heden (naauwelyks zal men het gelooven) synen vader geslagen. — Redeneerkunde [logica].*

§ 239. Het afdeelingsteeken (paragraaf) gebruikt men, om in de wetenschappelijke voordragt afdeelingen van eenigzins onafhankelijke zaken aan te duiden. De paragrafen van dit boek kunnen tot voorbeeld strekken.

§ 240. Het verdeelingsteeken dient, om de redeneerkunstige verdeeling der denkbeelden aanschouwelyk te maken. Men ge-

bruikt hiertoe letters, getallen, enz. (zie de opgave van den inhoud voor dit boek).

§ 241. Het opschortings- of uitlatingsteeken staat, om eene afgebrokene rede aan te duiden, b. v. *deze zoude wel den post verdienen; maar*

§ 242. Het aanhalingsteeken of de dubbele komma dient, om woordelijke aanhalingen van anderen aan te wijzen, b. v. *Cicero zegt: «de wetten geven ons het zwaard in de hand, om den moord te wrekken.»*

§ 243. De koppelstreep strekt ter verbinding van zamengestelde woorden, welke uit derzelver aard geene gewone zamenstelling toelaten, b. v. *de engelsch - hollandsche vloot*; ook om de lastige herhaling van denzelfden uitgang te vermijden, b. v. *koornbloem- en beestenmarkt*.

§ 244. Het afkappingsteeken (apostrophe) staat bij het weglaten van letters in een woord, b. v. *'t huis*, voor, *het huis*. — *t' huis*, voor, *te huis*. — *'s konings wil*, enz.

§ 245. Het aanmerkings- of renvooi-teeken, waartoe men cijfer- en schrijft-

ers of ook de teekens (·) (*), (†), enz. bezigt, dient om naar aantekeningen, gewoonlijk noten genoemd, te verwijzen.

§ 246. Het scheidingsteeken (trema) dient, om twee klinkers van elkander te scheiden, b. v. *poëzij*, *beëdigen*, *zeeën*.

§ 247. Het accent heeft men in: *de Vendée*, enz. en de cedille trest men aan in: *Alençon*, enz.

§ 248. Het punt wordt ook gebruikt: bloot spraakkunstig in wetenschappelijke opschriften, b. v. *Eerste afdeeling. Tweede hoofdstuk.* enz. 2.) tot verkortingen, b. v. *Z. M.* voor *zijne Majesteit*. — *U. Exc.* voor *Uwe Excellentie*. — *Prof.* voor *Professor*, enz.

5. Gebruik aan hoofd- of kapitale letters.

§ 249. Door hoofd- of kapitale letters verstaat men letters, eenigzins grooter dan de gewone, aan het begin van woorden welke men van de overige wil onderscheiden.

§ 250. Alle eiggennamen moeten met eene groote letter geschreven worden, b. v. *Augustus; De Ruiters; de Maas;*

H

de Etna. Koning Willem I is de Titus van Nederland. — Desgelijks de namen van volken en aanhangers van eene godsdienstige gezindheid, b. v. *De Germanen; twee Duitschers. De Christenen en Joden. De Remonstranten en Arianen. De Benedictijnen en Jezuiten.*

§ 251. Wanneer een woord op eenigerlei wijze eene bepaalde beteekenis verkrijgt, welke niet uit den spraakkunstigen zin kan opgemaakt worden, b. v. wanneer een Nederlander zegt: *de Koning bemint den vrede*, zoo doet niet het spraakkunstig voorstel zelf, maar alleen de betrekking des sprekers kennen, dat hier de tegenwoordige koning *Willem I* bedoeld wordt. Hierom wordt *Hemel*, voor *Opperwezen*, met eene groote letter aangevangen. *De Onsterfelijke spreekt en gy vreest eenen Sterveling.* *De onsterfelijke* beteekent de Godheid en *sterveling* doelt op zekeren geweldenaar. Hiertoe behooren ook de titels van boeken, schilderijen, schepen, enz. *Menschenhaat en Berouw* ~~was~~

Kotzebue's eerste en laatste tooneelspel. Desgelijks kunnen hiertoe gebragt worden de namen van verpersoonlijkte denkbeeldige wezens, b. v. o *weldadige Vrede, waak over ons!*

§ 252. Elke nieuwe volzin moet met eene groote letter beginnen, b. v. *Mijne vijanden zullen zich in mijn ongeluk verheugen. Dan waarom toch trof mij hetzelfde?*

§ 253. Aan het begin van iederen regel in dichtmaat plaatst men eene groote letter, als:

*De taal van Neerlands vrijen grond
Schijnt als een' vlam in 't duister;
Hoe meer men deze taal doorgrondt,
Te sterker wordt haar luister.*

(De hollandsche taal
door T. J. Kerkhoven.)

TWEEDE AFDEELING.

DE DUIDELIJKHEID.

§ 250. De duidelijkheid is die eigenschap van den stijl, waardoor men zijne ge-

dachten zoo uitdrukt, dat dezelve zonder moeite verstaan worden. Bij dezelve heeft men te letten: 1.) op de keus van enkele woorden, 2.) op de overeenstemming bij de verbinding der woorden; 3.) op eenige andere algemeene dingen, tot bevordering der duidelijkheid strekkende.

Eerste hoofdstuk.

Gepaste keus van woorden.

§ 251. De duidelijkheid wordt benadeeld door:

a.) het gebruik van verouderde woorden (archaïsmen), b. v. *loog*, voor *vlam*; *luisteren*, voor *schitteren*; *lijden*, voor *gaan*.

b.) Het gebruik van gewestelijke woorden (provincialismen), b. v. *sluis*, voor *steenen brug*; *schouw*, voor *schoorsteen*.

c.) Het gebruik van uitheemsche woorden, en woordvoegingen, uitgezonderd in de te voren (§ 223.) opgegevene gevallen. Hiertoe behoort ook het overnemen van woorden uit het duitsch, b. v. *vrijgevigheid*, voor *milddadigheid*; *zich van iets bemee-*

teren, voor zich van iets meester maken.

§ 252. Men behoort voorts omzigtig te zijn in het smeden van nieuwe woorden, hierbij op den aard der taal letten, ten einde zich voor zulke zamenstellingen te wachten, als: *bloeizame* (voor *bloeiende*) *gezondheid*; *brekelooze* of *brekende* (voor *breekbare*) *waren*.

§ 253. Ter bevordering der duidelijkheid is vooral noodig, het eigenlijke woord ter uitdrukking van eenig denkbeeld te bezigen; zoodat men, iemands *kloekmoedigheid* willoende roemen, niet van deszelfs *standvastigheid* spreke.

§ 254. De duidelijkheid wordt voorts bevorderd door eene behoorlijke onderscheiding der synonyma, of woorden, welke dezelfde hoofdgedachte, met eenig onderscheid van bijomstandigheden, uitdrukken, b. v. *droefheid*, *treurigheid*, *bedruktheid*, *rouw*, *smart*, enz.

§ 255. Evenzeer is te meergemelden einde dienstig, om gelijkkluidende maar in beteekenis verschillende woorden

(homonyma), nimmer in onderscheidene beteekenis kort op elkander te doen volgen, als: *schuldig*, in de beteekenis van *verplicht* en van *misdadig*, enz.

§ 256. Men wordt ook dikwerf duister door het gebruik van zulke overdragtelijke uitdrukkingen, welker overeenkomst met de beteekende zaak bezwaarlijk te ontdekken is.

Tweede hoofdstuk.

Overeenstemming der woorden.

§ 257. De duidelijkheid wordt verder bevorderd door de onderlinge overeenstemming der woorden.

§ 258. Men gebruike geene woorden, die iets oneigenlijks, tegenstrijdigs of overtolligs aanduiden, b. v. *de grootste, uitnemendste graad of trap. Graden en trappen zijn hoog, niet groot, enz. De eerste oorsprong; de grootste volkomenheid. De oorsprong is reeds het eerste, en volkomenheid het hoogste. Zoo zegge men niet: de boom groeit hard, de wind waait hard, maar sterk; even min: dat ver-*

moet mijn zwaar lijden, maar verligt; desgelijks niet: dat verligt mijne droevige uren, voor vervrolykt.

§ 259. Gebrekkige zinscheiding geeft ook niet zelden aanleiding tot dubbelzinnigheid.

Derde hoofdstuk.

Verdere middelen, tot bevordering der duidelijkheid strekkende.

§ 260. In het algemeen kan men tot bevordering der duidelijkheid niet genoeg acht geven, om de volzinnen door geene woorden uit te breiden, welke de gedachten noch ophelderen, noch versterken, noch sierlijker maken.

§ 261. In het bijzonder is hiertoe dienstig de juistheid, of die bepaaldheid van uitdrukking, waarbij men niet meer of minder zegt dan tot volkomene verstaanbaarheid noodig is. Zij is zoo wel tot den vorm als tot de stof betrekkelijk.

§ 262. Een gebrek tegen den juisten vorm is. b. v. *wat heeft u belet, mij niet te schryven, voor mij te schryven.*

§ 265. Gebrek tegen de juistheid in de uitdrukking der gedachten is b. v. *hij is nooit wegens diefstal gestraft geworden*, hetwelk beteekenen kan: *hij heeft nooit gestolen*, of *hij heeft altijd straffeloos gestolen*. *Het verlies mijns vriends*; zijnde een verlies, dat mijn vriend ondergaan heeft, of dat ik lijd door zijn' dood, enz.

§ 264. Men hoede zich echter van door te veel aan de juistheid op te offeren, in het gebrek van droogheid en onbevalligheid te vervallen. Integendeel vordert somtijds zelfs de juistheid eenige uitvoerigheid, waardoor de gedachten veeltijds in een treffend licht geplaatst worden. Hiertoe zijn, gepastelijk aangewend wordende, dienstig de omschrijvingen, de ontbinding van het geheel in deszelfs deelen, het herhalen der hoofddenkbeelden.

§ 265. Ter bevordering der duidelijkheid kan verder dienen het gepast gebruik van vergelijkingen, schilderachtige voorstelling der zaken, en de opgaven van de wijze, den tijd en de plaats, alsmede van wezenlijke omstandigheden der gebeurtenissen.

DERDE AFDEELING.

DE STERKTE OF NADRUK.

§ 266. Door sterkte of nadruk verstaat men de eigenschap, om gewigtige en treffende gedachten op eene krachtige en bondige wijze voor te stellen.

Eerste hoofdstuk.

Keus en verbinding der woorden.

§ 267. Ter bevordering van de kracht of den nadruk onthoude men zich van alle lage en platte woorden en onedele spreekwijzen, en in het algemeen van al hetgene in gedachten en klank het gevoel voor zedelijkheid en welvoegelijkheid kan beledigen. Men vermijde dus uitdrukkingen, gelijk: *braken, vreten, afsmeren, haar op de tanden hebben*, enz. Onedel is ook de uitdrukking: *met wellust ledigde hij den beker der vreugde, welke hem door de deugd werd aangeboden*; dewijl de gevoelens, die de deugd doet geboren worden, verhevener en zuiverder zijn dan die der wellust.

§ 268. En is er eene volstreckte en eene betrekkelijke, naar tijd, plaats en personen zich schikkende waardigheid. Van gewigtige onderwerpen behoort men steeds met waardigheid te spreken; aan onbeduidende onderwerpen kan men echter, door de voordragt, een ernstig en waardig aanzien geven.

§ 269. De nadruk wordt bevorderd door het vermijden van flauwe en krachtelooze, en het gebruik van nadrukkelijke woorden, wanneer de gedachten zelve treffend zijn. Zoo is de uitdrukking *monster* sterker dan *wreedaard*; *verfoeijen* krachtiger dan *schuwen*; *te hulp snellen*, *vliegen*, nadrukkelijker dan *te hulp komen*.

§ 270. Te zelfden einde is dienstig het herhalen van voegwoorden en zulke woorden, welke eenig belangrijk denkbeeld behelzen, als: *de vijanden vertoonden zich bijna gelyktijdig, en in de bosschen, en bij de rivier, en in ons leger. Tot u, tot u wend ik mij, o dapperen, die uw bloed zoo dikwijls voor het vaderland vergoten hebt; tot u wend ik mij in mijn ongeluk.* Ook de weglating der voegwoorden kan hiertoe dienen,

om de snelle opvolging van gebeurtenissen aan te duiden, b. v. *eensklaps verschijnt de ruitery; de vijand keert den rug toe; de ruitery stuit hem in de vlugt; er volgt een schrikkelijk bloedbad.*

§ 271. De omzettingen, waarop onze taal zoo rijkelijk kan bogen, strekken ook in het bijzonder tot bevordering dezer eigenschap (zie § 180).

Tweede hoofdstuk.

Figuurlijke taal, tot bevordering van den nadruk dienstig.

§ 272. Treffende wendingen der voordragt, onder den naam van figuurlijke taal bekend, dienen behalve tot sieraad, ook tot verlevendiging en kracht der rede. Men onderscheidt in de figuurlijke taal woordverwisselingen (tropen), en woordgestalten (figuren). De tropen zijn die woorden, welke van hunne eigenlijke beteekenis, tot aanduiding van andere zaken, uithoofde van zekere overeenkomst zijn overgebracht, als: *jeugd*, voor *jonge menschen*; *grijsheid*,

voor *ouderdom*. De figuren zijn dergelijke wendingen, maar tot geheele uitdrukkingen betrekkelijk.

§ 273. Onder de tropen, tot bevordering van den nadruk strekkende, komt voornamelijk in aanmerking de overdragt (metaphora), waardoor het eene voor het andere in de plaats gesteld wordt, b. v. *hij is eene zuil van den staat*.

§ 274. De spraakfiguren, hier in aanmerking komende, zijn de herhaling van woorden, b. v. *thans, thans is het tijd om moed te toonen*. — De opklimming (climax), b. v. *hij kwam, liep, vloog mij te gemoet*. — De ondervraging (interrogatie)—b. v. *tot hoe lang zult gij ons bedriegen?* De uitroep (exclamatie), b. v. *o, ongelukkige jongeling, die zich aldus in het verderf stort!* — De afwending (apostrophe), bestaande in eene aanspraak aan afwezenden of gestorvenen. b. v. *o, edele Helmers, die een voorgevoel van het toekomstige hadt!* — De persoonsverbeelding (prosopopeïa), waardoor men aan onbezielde dingen leven en handeling toeschrijft, b. v. *de wet zegt*.

u: gij verdient den dood. — De schimprede (ironie), waarbij men het tegengestelde zegt van hetgeen men werkelijk zeggen wil, b. v. *hij is het sieraad* (Voor het uitvaagsel) der maatschappij.— De tegenstelling (antithesis), waarbij tegenstrijdige denkbeelden nevens elkander geplaatst worden, b. v. *aan de eene zijde strijdt de schaamte, aan de andere de ongebondenheid; aan deze de trouw, aan gene het bedrog.*

Derde hoofdstuk.

Andere middelen tot bevordering van den nadruk.

§ 275. De juistheid bevordert even zeer den nadruk als de duidelijkheid zulks doet. Zij dringt te dien einde aan op vermindering van alle overdaad van woorden.

§ 276. Men wachte zich daartoe voor de tantologien, b. v. *hij heeft de algemeene liefde en achting van alle menschen verworven.* Hier is *algemeene* overtoellig.

§ 277. Desgelijks hoede men zich voor woordovertoelligheden (pleonasmen),

bij welke door twee woorden slechts een denkbeeld uitgedrukt wordt, b. v. *een verdichte leugen*. *Ik ben niet in staat, dit te kunnen doen*. Hier zijn *verdichte* en *kunnen* overtollig.

§ 278. Men vermijde alle schadelijke bijvoegselen, als ontijdige omschrijvingen, overmatige uitbreidingen en het overladen met onbeduidende gedachten en omstandigheden, die men er gemakkelijk bij kan denken. Zij benadeelen de bondigheid, welke zoo uitnemend geschikt is, om den nadruk te bevorderen.

§ 279. Kortheid en bondigheid worden grootelijks bevorderd door zamentrekking van de volzinnen en perioden (zie § 184). Deze eigenschappen moeten echter niet in woordgierigheid ontaarden. De juistheid en gepastheid vereischen zelfs in sommige gevallen, dat men, tot bevordering van de kracht der rede, zekere uitvoerigheid betrachte, door zich van omschrijvingen te bedienen, om eene gewigtige zaak nader te bepalen, alle hare eigenschappen te ontvouwen, en alzoo dezelve in vollen nadruk voor te stellen.

§ 280. De verdeeling of ontbinding van het geheel in deszelfs deelen, is ook tot bevordering van den nadruk dienstig; desgelijks het invlechten van bondige spreuken, en het vertegenwoordigen van het verledene en toekomstige, b. v. *ik wandel verledene week buiten de stad. Mijn vriend komt te paard mij tegen, zijn paard schrikt, werpt hem op den grond, waardoor de berijder den arm breekt.*

VIERDE AFDEELING.

DE SIERLIJKHEID.

§ 281. De sierlijkheid is dat vereischte van den stijl, waardoor men tracht welgevallen te verwekken. Hetzelve ontstaat gedeeltelijk uit welluidendheid, gedeeltelijk uit een gepast gebruik der figuurlijke taal, gedeeltelijk uit natuurlijkheid en levendigheid.

Eerste hoofdstuk.

Welluidendheid.

§ 282. Eene gepaste afwisseling van klinkers en medeklinkers bevordert de welluidendheid.

§ 283. De welluidendheid vordert somtijds de invoeging, weglating of verwisseling van enkele letters (zie § 216, 217 en 218).

§ 284. Kan men wanklinkende woorden niet geheel vermijden, zoo moet men ten minste den onaangenaamen indruk niet door derzelve opeenhooping vermeerderen, als: *hij steekt zich zelve te zeer in alle zaken.*

§ 285. Even zoo laakbaar is de opeenstapeling van woorden, welke eenen gelijken klank hebben, alsmede de herhaling van dezelfde woorden, als: *hij verklaarde ons, wat dat voor waren waren. Zij schrikte geweldig en schreeuwde schroomelijk.* — Somwijlen echter strekt een en ander tot sieraad der rede, b. v. *woorden meer geschikt, om ketterij te stichten dan te stillen. — wie door velen gevreesd wordt, heeft velen te vreezen* (zie voor het overige § 258 en § 277).

§ 286. Men vermijde de eentonigheid, welke door de vereeniging van te veel eenlettergrepige, alsmede door die van te veel lange woorden veroorzaakt wordt.

§ 287. De klanknabootsing (onomatopoeïa) doet de woorden met den aard der zaken en den heerschenden toonder voordragt overeenstemmen. Het eerste heeft plaats, wanneer zekere geluiden of eenige beweging of zekere aandoeningen door middel van klanken worden nabootst, als: *het suizen of loeijen van den wind, het gonzen van bijen, het rammelen van ketens*, enz. Het tweede is daarin gelegen, dat de klanken zich schikken naar het onderwerp.

§ 288 Met de welluidendheid, en dus met de sierlijkheid, is strijdig, wanneer het geheel alleen uit korte of alleen uit lange volzinnen en perioden bestaat. Door verscheidenheid in dezen, wordt in het algemeen sierlijkheid bevorderd; gelijk zulks mede geschiedt door de gedachten nu eens vraagswijze, dan bij wijze van ontkenning, nu eens in het algemeen, dan weder in bijzonderheden voor te dragen.

Tweede hoofdstuk.

Figuurlijke taal, tot versiering
der rede dienstig.

§ 289. De figuurlijke taal, schoon van de gewone zich in vele opzigten onderscheidende, is echter zoo algemeen, dat wij dezelve menigvuldig in het dagelijksche leven aantreffen, b. v. *inzien*, *begrijpen*, zijn oorspronkelijk bloote teekens van zinnelijke voorwerpen. Even zoo in de uitdrukkingen: *hard en zacht van gemoed*; *rijp oordeel*; *hoofd*, voor *aanvoerder*.

§ 290. De grond van de eigenlijke en on-eigenlijke beteekenis der woorden, in de figuurlijke taal, is in de overbrenging, uit hoofde van ware of vermeende overkomst, gelegen, b. v. *de hooge vlugt eens dichters*, van de beweging eens vogels door de lucht ontleend.

§ 291. Tot de tropen, welke de sierlijkheid der rede bevorderen, kan men brengen: de overnaming, de vervanging en de overdragt.

§ 292. De overnaming (metonymia) heeft haren grond in verwisseling van begrippen, als:

- a.) wanneer de oorzaak voor het uitworpel gesteld wordt en omgekeerd, b. v. *grijze haren*: voor *ouderdom*; *hij is door het staal der vijanden omgekomen*, voor *door het zwaard*,
- b.) Wanneer het bevattende voor hetgene daarin bevat is gesteld wordt, b. v. *geheel Nederland juichte*, voor *al de Nederlanders*.
- c.) Wanneer het teeken voor de beteekende zaak gebezigd wordt, als: *olijftak*, voor *vrede*.
- d.) Wanneer het afgetrokkene voor het zamenvattende in de plaats wordt gesteld, b. v. *de tranen des jammers*, voor *der jammerenden*.

§ 293. De vervanging (synechdoché) is gegrond op de betrekking van den grooteren of kleineren omvang der beteekenis. Bij dezelve wordt het geheel in plaats van een deel genomen, en omgekeerd. b. v. *zeilen*, voor *schepen*; *zielen* voor *menschen*; *barren*, voor *zee*; desgelijks het geslacht voor de soort, en omgekeerd, b. v. *stervelingen*, voor *menschen*; ook het en-

kel- in plaats van het meervoud, b. v. *de leeuwrik zingt*.

§ 294. De overdragt (metaphora) is, behalve tot nadruk, vooral tot bevordering der sierlijkheid dienstig, b. v. *de grond van zijn geluk is eene rots, die niet verwrikt kan worden, en de bewustheid zijner braafheid is een staf, die hem tot eenen vasten steun dient*.

§ 295. Men moet bij de metaphers en ook grootendeels bij de overige tropen, zorgen, dat de vergelijking niet ver gezocht en gedwongen zij, b. v. *zijne ziel was geheel met droefheid vervuld, zoodat een gering toevoegsel het geheele vat der gelatenheid deed springen*. De gelijkheid tusschen de *ziel* van eenen gelatenen en een *vat* is zeker niet groot. Hierom is ook het gebruik af te keuren van metaphers, uit kunsten en wetenschappen ontleend, welke den meesten menschen onbekend zijn.

§ 296. Voorts hoede men zich voor afgesletene metaphers, alsmede voor die, welke een laag en walgelijk denkbeeld kunnen ver-

wekken, desgelijks voor het verbreken der eenheid door het bezigen van twee of meer verschillende metaphers te gelijker tijd, b. v. *er is geen gezigt punt, waaruit men de menschelijke natuur kan beschouwen, hetwelk niet genoegzaam is, om de zaden van trotschheid uit te dooven.* Een *gezigtpunt* kan even min *uitdooven*, als *zaden* kunnen *uitgedoofd* worden.

§ 297. Eindelijk mengt men geene overdragtelijke en eigenlijke uitdrukkingen onder een, b. v. *ook de andere zuil van staat is weg, en dat zonder afscheid van mij te nemen.* Van eene *zuil* te zeggen, dat zij *afsoheid neemt*, is niet eigenaardig.

§ 298. De figuren, welke tot sierlijkheid der rede strekken, zijn: de bijspraak, de vergrooting, de vergelijking en de tegenstelling.

§ 299. De bijspraak (allegorie) is de omstandige voorstelling eener zaak, door in de plaats stelling van eene andere, zonder uitdrukkelijke verklaring, b. v. *twee jaren zijn thans vervolgen, sedert gij den jon-*

gen boom planttet; stormen loeiden hevig rondom hem, dreigden hem met wortel en tak te vernielen, en hij groent. Hier wordt door SIEYES, onder het beeld eens booms, de fransche republiek voorgesteld. De bijpraak komt het meest in aard en eigenschappen met de overdragt overeen, en vordert daarom dezelfde behöedmiddelen. Fabels, gelijkenissen, raadsels, enz. zijn niets dan bijzondere soorten van allegorien.

§ 300. De vergrooting of grootspraak (hijperbola) bestaat in het vergrooten eener zaak buiten de palen, welke de natuur aan dezelve gesteld heeft, b. v. *sneller dan de wind; witter dan sneeuw*, enz. Men wachte zich voor winderigheid in het gebruik van deze figuur, b. v. *uit hare oogen stroomde een zoo geweldige vloed van tranen, dat al stond de gansche wereld in vlam, de gramschap des Hemels daardoor zoude uitgedoofd, en de magtigste brand gebluscht worden.*

§ 301. De vergelijking (comparatie) is de meest gewone der figuren, en geeft uit-

drukkelijk de gelijkheid op, welke twee voorwerpen met elkander hebben, b. v. *gelijk somtijds het menschelyk ligchaam, in den bloei der jaren, door een toenemend bederf wordt aangetast, zoodat de kranke eindelijk afgestreden, gereed om naar het graf gedragen te worden, daarneder ligt. Maar de kwaal heeft uitgewoed; kracht, werkzaamheid, bloei, alles keert met snelheid terug; en de uitgeteerde prooi des grafs staat verjongd, als een wonder, voor onze oogen. Niet anders was de veege staat van Nederland, niet anders deszelfs herstelling. Men vermijde evenzeer te groote als te zwakke en te ver gezochte gelijkheid, desgelijks de afgesletene vergelijkingen.*

§ 302. De tegenstelling (antithesis) (zie § 274) dient ook grootelijks ter opsiering, b. v. *snoodelyk wordt mijn vertrouwen met wantrouw, mijne trouw met trouweloosheid, mijne liefde met haat, mijn weldoen met kwaaddoen vergolden.*

*Derde hoofdstuk.***Middelen tot bevordering der sierlijkheid.**

§ 303. **Natuurlijkheid of eenvoudigheid in stijl is ook zeer dienstig tot bevordering der sierlijkheid.** Deze eigenschap, niet met platheid te verwarren, is gelegen in eene natuurlijke gemakkelijkerheid van uitdrukking, vermijding van ongedwongenheid en van ongepaste sieraden.

§ 304. **De levendigheid strekt te zelfden einde en bestaat daarin, dat men de verbeeldingskracht en het gevoel opwekke, en zijne rede, als ware het, leven en beweging doe verkrijgen.** Deze eigenschap ontstaat: 1.) uit de geschikte keus van woorden; 2.) uit de zamentrekking der volzinnen en perioden; 3.) uit de herhaling; 4.) uit het gebruik van de figuurlijke taal, bijzonder van de nitroeping, ondervraging en metaphor; 5.) uit schilderachtige beschrijvingen en 6.) eindelijk uit het gebruik van bondige spreuken, en van snedige en scherpzinnige gezegden.

DERDE DEEL.

DE HULPMIDDELEN TOT EENEN
GOEDEN STIJL

§ 305. Met de vereischten van den stijl zich bekend gemaakt hebbende, kan men met voordeel deszelfs voornaamste hulpmiddelen, namelijk, het lezen, de navolging en de eigene oefening aanwenden. In de vier woorden: « lees, beoordeel, beproef en verander, » is alles begrepen, waardoor een goede stijl kan gevormd worden.

EERSTE AFDEELING.

HET LEZEN.

§ 506. Men leest, om zelf zich eene wetenschap eigen te maken, of om in het algemeen van wetenschappelijke onderwerpen kennis te krijgen, of blootelijk tot vermaak. In al deze gevallen kan men, met het lezen, het leeren der taal en de poging, om zijnen stijl te vormen, verbinden. Ter bereiking

van dit doel, neme men de volgende regelen in acht.

§ 307. Men zorge bestendig voor eene gepaste afwisseling in het lezen, door nu eens ernstige en onderwyzende, dan weder onderhoudende schriften te lezen. Men leze met opmerkzaamheid, en wijde aan boeken van gewigtigen inhoud de beste en helderste uren van den dag.

§ 308. Men leze elk boek met oordeel, zoowel ten aanzien van de regelen der spraakkunst, zinscheiding, duidelijkheid, nadruk en sierlijkheid, als met betrekking tot het eigenaardige van het onderwerp en het bijzonder eigendommelijke des schrijvers, deszelfs wijze van denken en de orde, in welke hij zijne denkbeelden voorstelt.

§ 309. Goede boeken moeten meermalen gelezen worden. Eerst leze men, om een algemeen overzicht te verkrijgen; daarna leze men met meer ingespannene opmerkzaamheid. In wetenschappelijke werken vertoeven men bij elke hoofdzaak zoo lang, tot men dezelve verstaan hebbe.

§ 310. Om de hoofdzaken des te beter in het geheugen te prenten, zoo schrijve men dezelve op, echter niet woordelijk. Slechts de stof niet den vorm moeten wij overnemen.

§ 311. Men bestudere meesterlijke beoordeelingen van de geschriften, die men gelezen heeft, en wissele bestendig het lezen af met eigen nadenken over het gelezene. Men leze zonder vooroordeel voor of tegen eene zaak of eenen schrijver, en oordeele niet, eer men de gronden voor of tegen een betwist punt kent.

§ 312. Elk moet de schriften het meest en vlijtigst bestuderen, welke voor zijn bepaald doel, voor zijn ambt, of voor de wetenschappen, aan welke hij zich toewijden wil, de beste zijn.

§ 313. Bij geschiedkundige schriften hebbe men bijzonder acht te geven op de tijdorde, en op de wijze, hoe de schrijver de oorzaken en uitwerksels aan elkander geschakeld heeft.

§ 314. Twee bedoelingen moet men bestendig bij het lezen hebben: vooreerst, om de

zaken te behouden, ten einde dezelve met zijn stelsel te vereenigen; ten andere, zich de wijze eigen te maken, waarop anderen de zaken beschouwd hebben.

§ 315. Men zal niet ligt over te veel dingen denken; maar men kan over te veel dingen lezen. Daarom moet men zich niet door zijn lezen laten beheerschen.

TWEEDE AFDEELING.

DE NAVOLGING.

§ 316. Door de navolging verstaat men het overnemen en zich eigen maken van de wijze van voordragt der beste schrijvers.

§ 317. Men geve nauwkeurig acht, wien men navolgt, en bepale zich alleen tot zoodanige schrijvers, welke volgens de eenparige getuigenis van deskundigen der navolging waardig zijn.

§ 318. Voorts moet men weten, wat in dezen navolging verdient en waarom; dewijl er niet zelden in de werken der beste schrijvers gebreken gevonden worden, welke men moet kennen en vermijden.

§ 319. Men wachte zich voor eene slaafsche navolging, welke alle eigene vinding buiten sluit en zich voornamelijk bepaalt, tot het overnemen van zekere uitdrukkingen, woordschikkingen en wat iets meer is. Veel-
eer trachte men op zulk eene wijze na te volgen, dat men eigen oordeel en vernunft ten toon spreide, en het overgenomene eene gedaante van oorspronkelijkheid verkrijge.

§ 320. Men trachte wijders het voorbeeld, dat men zich ter navolging gesteld heeft, niet alleen te evenaren, maar zelfs te overtreffen.

§ 321. Men stelle zich eindelijk datgene uit onderscheidene schrijvers ter navolging voor, waarin ieder van hen bijzonder uitgemunt heeft, en bepale zich niet bij de navolging van eenen enkelen.

§ 322. Men bepale zich niet enkel tot de navolging van schrijvers in onze moedertaal, maar ook de navolging en vertaling der beste voorbeelden uit vreemde talen is allezins aanbevelingwaardig.

DERDE AFDEELING.

DE EIGENE OEFENING.

§ 323. Door eigene oefening in het opstellen kan men de bekwaamheid verkrijgen, om zijne gedachten in eene goede orde, natuurlijk, bepaald, nadrukkelijk en sierlijk voor te dragen.

§ 324. Men oefene zich daarom vroegtijdig in de kunst van zich wel uit te drukken, en late geenen dag voorbij gaan, zonder eenig schriftelijk opstel te ontwerpen. Men rigte zijne stijloefeningen zoo in, dat men dezelfde gedachten nu in den vorm van eenen korten volzin, dan in de gedaante van eene periode, en dan weder in alle verscheidenheid eens zamengestelden volzins nederschrijve.

§ 325. Men vange met het gemakkelijke aan, en ga voorts trapswijze tot het moeilijkere over. Brieven, welke verhalen, beschrijvingen en schilderingen bevatten, zijn het gemakkelijkst voor eerste schriftelijke opstellen.

§ 326. Hiermede kan gepastelijk verbonden

worden: het maken van uittreksels, zoo uit gelezene boeken, in het algemeen, als bijzonder uit voorbeeldig beoordeelende schriften; het vervaardigen van korte levensbeschrijvingen of levensschetsen uit onderscheidene schrijvers, b. v. *van Alexander, Oesar, prins Willem I*, enz.

§ 327. Men moet zich voor alle dingen tot de vervaardiging van een schriftelijk opstel voorbereiden. Om de hoofdonderwerpen wel te vatten, moet men rijpelijk over de zaak nadenken, en altijd zijne opmerkzaamheid slechts op eene zaak te gelijk vestigen. Ook bepale men in het begin dezelve niet te zeer bij de enkele deelen, ten einde niet het algemeen overzicht te verliezen, en alzoo den samenhang te benadeelen.

§ 328. De beginner, alsmede ieder, die breedvoerige, gewigtige en ingewikkelde opstellen te vervaardigen heeft, doet wel, eerst een kort ontwerp of eene schets te maken.

§ 329. Het is zeer nuttig zijne opstellen overluid te lezen, ten einde zoowel den stijl als de gedachten te onderzoeken.

§ 550. Ten einde eenen eigenen voorraad van gedachten te verkrijgen, welke men alzijd boven het maken van uittreksels enz. verkezen zal, is het goed, in een boek de gedachten op te schrijven, welke zich in ons onder het lezen, spreken, of anderszins ontwikkelen.

§ 551. Bij elk opstel gaat de kunst van uit te denken (inventio of heuristica), met die van te rangschikken (dispositio) hand aan hand. De eerste houdt zich bezig met de bestanddeelen of bouwstoffen, de laatste met de rangschikking of den vorm derzelve.

Eerste boek of de kunst.

Kunst van uitvinden.

§ 552. Wanneer wij de bouwstoffen voor een gegeven onderwerp willen vinden, moeten wij ons hetzelfde levendig vertegenwoordigen, en onze opmerkzaamheid uitsluitend en voortvarend op hetzelfde richten, hetwelk overdenken heet. Hiertoe behooren de regels, die boven (§ 59 en 60) te dezen aanzien

gegeven zijn, en wat in het onmiddellijk voorgaande aangevoerd is.

§ 533. Het volgende is nog op te merken; men stelle zich het voorwerp niet blootelijk in het afgetrokkene, maar ook in het zamenvattende voor, met herinnering aan daadzaken uit de ondervinding. Men denke wijders over voorwerpen na, welke met het opgegevene voorwerp verwant zijn. De overdenking kan door lezen voorbereid worden.

§ 534. Om tot de kennis van een voorwerp te geraken, is er eene stelselmattige en eene socratische leerwijze van overdenking.

§ 535. Bij de eerste leerwijze ligt eene naar strenge regels gerangschikte, volkomene uiteenzetting van eene zamenhangende reeks van denkbeelden ten gronde, die van eenvoudige begrippen uitgaat, en, door aan deze nieuwe toe te voegen, tot het zamengestelde en onbekende opklimt. Hiertoe behoort alles, wat boven van bepalingen, besluiten en bewijzen gezegd is.

§ 536. De laatste leerwijze legt enkele daad-

K

zaken, als voorbeelden gebruikt, algemeen
 namen en gevoelens, gezegden of spreuken
 van wijsgenen, enz. ten grondslag van hare
 onderzoeking, en door den waren zin der-
 zelve uit te vorschen, of derzelve waarheid
 te toetsen, komt zij eindelijk ook tot het
 onderzoek van het onderwerp zelve. Bijzon-
 dere sporten dazer leerwijze zijn de ge-
 schiedkundige, de wettelijke, de
 de uitlaggende en de logische oorde-
 lende.

§ 337. De stof der voordragt is van ver-
 derlei soort, namelijk: verhaalt, wanneer men
 gebeurtenissen mededeelt; beschrijving,
 wanneer men dingen, die voorhanden zijn,
 duidelijk maakt; onderrigting, wanneer
 men waarheden opheldert; opwekking,
 als men tot iets aanspoort.

Tweede hoofdstuk.

Kunst van schikking en verdeling
 der gevondene bouwstoffen.

§ 338. Heeft men alles verzameld, wat men
 van eenig onderwerp, waarover men schrij-

een wil, weet, zoo schikke men dit alles in eenen natuurlijken samenhang. Men bringe de enkele dingen tot soorten, deze tot geslachten (zie § 16).

1. Geschiedkundige stoffen.

§ 339. De voorstelling eener daadzak veronderstelt eene verzameling van berigten, door eigene beschouwing en overtuiging, of van onpartijdigen schriftelijk en mondeling verkregen.

§ 340. De daadzaken hebben zich in de zedelijke of in de natuurlijke wereld toegedragen. In beide gevallen komen de volgende punten, met weinig verandering, in aanmerking: *a.*) wijze van oorsprong en gesteldheid; als tijd, plaats, personen enz.; *b.*) oorzaken en drijfveren; zoo ware en valsche als uit- en inwendige; *c.*) oogmerk en doel der personen; *d.*) waarde en gewigt eener gebeurtenis; *e.*) afloop derzelve; *f.*) gevolgen; *g.*) oordeel der tijdgenooten en der nakomelingschap, somtijds in het bijzonder ook van deskundigen.

§ 341. In elk geschiedverhaal behoort een

heid van onderwerp, belangrijkheid, en een stijl, overeenkomstig den aard der geschiedenis, te heerschen.

§ 342. Ten einde zich eenen goeden geschiedkundigen stijl eigen te maken, kiese men de beroemdste geschiedschrijvers ter navolging. b. v. onder ons, Hooft, Stal, Brandt, Wagenaar, Stuart, van der Palm, enz.

2. Beschrijvende stoffen.

§ 343. Voorwerpen der beschrijving zijn uit- en inwendige. Tot de uitwendige behooren: a.) de werken der natuur, als, voortbrengsels, merkwaardigheden, verschijnsels, enz.; b.) werken der kunst, als, gebouwen, beelden, enz.; c.) werken tot beide behoorende, als, huizen, tuinen, enz. Inwendige voorwerpen der beschrijving zijn: toestanden des ligchaams en der ziel, als, gezondheid, ziekte, vreugde, droefheid, enz.

§ 344. Zijn het voorwerpen in de ruimte, zoo volge men of den natuurlijken gang der zintuigelijke aanschouwing, zoo als bij

plaatsbeschrijvingen, gedenkteekens, of men
 brengt de enkele teekens onder algemeene
 denkbeelden, die men door vergelijking uit-
 vindt. Is het te beschrijven als voorwerp in
 den tijd voor te stellen, *als een mensch,*
 zoo komt in aanmerking 1.) innerlijke
 gesteldheid, als: *oudardom, gemoedsnei-
 gingen, karakter, opvoeding;* 2.) uiter-
 lijke gesteldheid, als: *stand, huis-
 lijke en burgerlijke betrekkingen.*

3. Onderrigende opstellen, schik-
 king derzelve.

§ 345. Het doel van het onderrigt is,
 iemand van eene waarheid door gronden te
 overtuigen. Dit geschiedt door de ontwikke-
 ling eens denkbeelds, door bewijzen, door
 verbetering en wederlegging van valsche be-
 gripfen, door onderzoek en toepassing eener
 waarheid.

§ 346. Bij de onderrigting omtrent
 een voorwerp, heeft men zich in het alge-
 gemeen de volgende punten voor te stellen.

- 1.) Wat beduidt het woord? Vaststelling van

het hoofdenbeeld, bepaling of beschrijving

- 2.) Wat is wezenlijk en wat is toevallig?
- 5.) Zijn er verwante begrippen, welke elk-ander verklaren?
- 4.) Zijn er valsche begrippen te wederleggen?
- 5.) Voorbeelden en getuigenissen.

§ 347. De denkbeelden worden nu analij-tisch, dan sijnetisch ontwikkeld. Analij-tisch, wanneer men van het algemeene tot het bijzondere afdalt; sijnetisch, wan-neer men van het bijzondere tot het alge-meene opklimt.

§ 348. Wil men eene waarheid bewij-zen, zoo moet men onderzoeken en voor-dragen.

- 1.) Het getuigenis der zintuigen, van het gevoel, gezigt, gehoor.
- 2.) Het algemeene gevoel van waarheid.
- 3.) Proeven, ondervinding, overeenkomst.
- 4.) Gevolgtrekking uit andere waarheden.
- 5.) Onbestendigheid der twijfelingen.
- 6.) Gevolgen uit het tegendeel.
- 7.) Getuigenissen.
- 8.) Nuttige toepassing der waarheid.

§ 549. Wil men valsche begrippen wederleggen, zoo moet men aantoonen:

- 1.) Gebrek aan geldige bewijzen.
- 2.) Strijdigheid met het eigen gevoel, enz.
- 3.) Zwakheid van de gronden der dwaling.
- 4.) Onbegrijpelijkheid en innerlijke tegenstrijdigheid der zaak.
- 5.) Onnoozele en gevaarlijke gevolgen, uit het valsche begrip voortvloeiende.
- 6.) Opsporing der gronden, welke tot de dwaling verleiden (zie § 62).

Derde hoofdstuk.

Orde of schikking der voordragt in het algemeen.

§ 550. Over de schikking der stoffen gehandeld hebbende, gaan wij thans over tot de orde der voordragt, of den vorm der opstellen in het algemeen. Elke voordragt heeft regelmatig drie deelen, te weten: de inleiding, de behandeling van het onderwerp en het slot.

gewoone De inleiding. handell.

§ 351. De inleiding is bestemd, om belang te doen stellen in het onderwerp, en tot hetzelfde voor te bereiden. Tot de inleiding kan men ook brengen, den overgang tot de behandeling van den inhoud des opstels, het voorstel zelf of de opgave van het onderwerp, en het verzoek om toegenomen of opmerkzaamheid.

§ 352. De inleidingen moeten ontleend worden van zaken, welke met het onderwerp der verhandeling in het naauwste verband staan. Voorts behooren bedaardheid, zedigheid, ongeknuste eenvoudigheid en beknoptheid over het algemeen, in dezelve heerschende te zijn. Bij korte opstellen kan de inleiding geveegelijk weggelaten of ten niterste kort gemaakt worden; vooral behoort men te zorgen, dat door de inleiding geen wezenlijk deel van den eigenlijken inhoud des opstels weggenomen worde.

2. Behandeling van het onderwerp.

§ 553. De behandeling des onderwerps stelt den inhoud in dezelfs geheel voor. Het voorstel of de stelling moet in eenvoudige en duidelijke bewoordingen, beknopt, en tevens volkomen verbat zijn.

§ 554. Het voorstel of de stelling is eene vraag, welke onderzocht of beantwoord, of eene waarheid, welke bewezen, of een denkbeeld, dat verklaard moet worden. In al deze gevallen komt de volgende rangschikking met weinig verandering voor: 1.) ophelderingen, 2.) bewijzen, en 5.) middelen ter overreding.

§ 555. Bij de ophelderingen, komt in aanmerking het verhaal of de verklaring en de verdeeling. In het verhaal of de verklaring moet men de zaken duidelijk, beknopt en natuurlijk zonder groote zwier voordragen, en dezelve in zulk een licht plaatsen, als datgene, wat men tracht te betoogen, het meest begunstigt, zonder echter immer van de waarheid en waarschijn-

lijkheid af te wijken. Wanneer de kortheid van het opstel, of eenig bijzonder oogmerk zulks niet verbiedt, verspreidt een gepaste opgaaft van de verdeeling des onderwerps veel licht over den inhoud, en maakt het overzicht over het geheel gemakkelijker. De verdeelingen moeten volkomen, natuurlijk, beknopt, juist van elkander onderscheiden en niet te menigvuldig zijn.

§ 356. Aan de bewijzen of het betoogend gedeelte der voordragt behoort als het gewigtigste, de meeste vlijt besteed te worden; aangezien van de bondigheid en kracht der bewijzen, welke met duidelijkheid, klem en zekere bevalligheid dienen voorgedragen te worden, de bereiking van het oogmerk voornamelijk afhangt. Het is meestal doelmatig om van de zwakke tot de sterke, van de algemeene tot de bijzondere overtegaan, voorts de zwakkere bij elkander te plaatsen, de sterkere daarentegen afzonderlijk aan te dringen. Men moet eindelijk de bewijzen niet te zeer vermenigvuldigen, noch die van verschillende aard onder een mengen.

§ 357. Voor de middelen ter overreding of het hartstogtelijke gedeelte, kan aanleiding genomen worden uit:

- a) het lofwaardige of schandelijke;
- b) het voor- of nadeel;
- c) het aangename of onaangename;
- d) de gemakkelijheid of moeijelijheid;
- e) de noodzakelijheid of noodeloosheid.

Bij het hartstogtelijke moet men in het algemeen van het min tot het meer gewigtige overgaan, en bovenal zich voor lange redeneringen, uitgebreide vergelijkingen, enz., wachten; dewijl de eigenaardige taal der driten kort, afgebroken, stout en krachtig is, weshalve uitroepingen, spraakwendingen en dergelijke figuren hier met vrucht kunnen gebezigd worden.

3. Het slot.

§ 358. Het slot dient ter korte en duidelijke herhaling van het voornaamste des verhandelde zaken, of om de voorgedragene waarheden aan de verbeelding of het hart aan te bevelen, of om er gevolgen of lec-

ringen. Het beoefentigt uit te leiden. De herhaling moet kort zijn, en bedektelijk geschieden; ten einde den schijn te vermijden, als wantrouwde men het geheugen en de opmerkzaamheid van anderen. Eindelijk zij men op zijne hoede, om de rede niet plotseling af te breken, noch met een zwak of slepend slot te eindigen.

VIERDE DEEL.

KARAKTERS VAN DEN STIJLEN.

SOORTEN VAN ONGEBONDEN

OPSTEL.

§ 359. Na in het voorgaande de wijze van voordragt, benevens de vereischen van en hulpmiddelen tot eenen goeden stijl in het algemeen, behandeld te hebben, blijft er nog overig, het karakter en de soorten van denzelven, dat is, het eigendommelijke, hetwelk de voordragt verkrijgt, door zekere in dezelve heerschende eigenschappen, en door den invloed, welken de bijzondere onderwerpen op de voordragt uitoefenen.

EERSTE AFD. EELDING

KARAKTERS VAN DEN STIJL.

§ 360. De Ouden hadden vier onderscheidene karakters van den stijl, de laconische, attische, rhodische en aziatische stijl. De korthed der oude Lacedaemoniers in alles, wat zij zeiden, ging zoo ver, dat zij dikwijls op eenen brief niets antwoorden, dan *ja* en *neen*, en zelfs somtijds alleen met de eerste letters dezer woorden. De attische stijl was daarentegen iets woordenrijker, maar in het geheel altijd kort en bepaald, niet opgeblazen noch gezocht maar geestig en schoon. Tegen denzelven stond over de woordrijke aziatische stijl; terwijl de rhodische tusschen de twee laatstgenoemde het midden hield.

§ 361. Naar mate in de voordragt sommige eigenschappen meer, andere minder en enkele in het geheel niet, aangetroffen worden, verkrijgt de stijl onderscheidene karakters, welke men tot drie voornamen brengt, namelijk, den eenvoudigen, middelma-

tigen en met hieraan kunst, welke allen eenen goeden stijl kunnen opleveren.

2. Hoofdkarakters van den stijl

§ 362. De eenvoudige schriftrant is duidelijk, bevattelijk en natuurlijk. Zij onthoudt zich van alle sieraden; echter heerscht in dezelve eenige levendigheid en waardigheid, zoodat zij niet droog en langwilig noch, plat of benzelachtig wordt. Zij is geschikt voor alle opstellen, die algemeene bevattelijkheid ten doel hebben; insgelijks, voor brieven, gesprekken, verhalen, onderrigende schriften en dergelijken.

§ 363. De middelmatige of middelbare schrifstijl is de taal der rust, der ernstige overtuiging en onderrigting. Er heerscht meer sierlijkheid in dezen stijl dan in den eenvoudigen, en minder dan in den verhevenen. Zij is de taal der voordragt van gewigtige aangelegenheden.

§ 364. De verhevene stijl heeft ten doel, door middel van eene beeldrijke taal,

het hart te treffen en de hartsvogten in beweging te brengen. Deze schrijfsant mag even min in opgeblazenheid en overlading met schoonheden ontaarden, als tot het drooge en slepende afdalen. Zij strookt ook niet voor geheele boeken, maar behoort door den middelbaren stijl meermalen vervangen te worden, gelijk eene gepaste vereeniging van de drie opgenoemde karakters de doelmatigste uitwerksels kan voortbrengen.

2) **Anderaerdeeling van de karakters aende aatjke**

§ 365. Behalve de drie opgegevene algemeene karakters van den stijl, zijn er nog vele tusschenkarakters, naar mate de stijl meer van het eene of andere dezer karakters heeft. Beschouwt men verder het onderscheid van stijl uit andere oogpunten, zoo kan men ook andere karakters opgeven.

§ 366. Met betrekking tot de mate van sierlijkheid, heeft men: 1.) den *droogen* stijl, welke van bevaligheid geheel ontbloot

is; *b.*) den *kunstloosen* of *platten*, wel zonder treffende sieraden, maar juist, zuiver en eenigzins levendig; *c.*) den *netten*, waarin allerlei verfraaging, behalve van de schitterendste soort, voorkomt; *d.*) den *fraaijen*, welke de uitstekendste sieraden aandeemt; *e.*) den *bloemrijken* stijl, die door overlading met schoonheden geboren wordt.

§ 567. Met opzigt tot de mate van uitvoerigheid treft men aan: *a.*) den *uitvoerigen* stijl, welke de denkbeelden in alle bijzonderheden ontwikkelt, en niet zelden in langwyligheid ontaardt; *b.*) den *beknopten*, welke, zonder in geringe bijzonderheden te treden, het treffendste gezigtpunt kiest, ter voorstelling der gedachten. Deze stijl onttaardt menigmaal in droogheid en duisterheid.

§ 568. Men kan eindelijk nog opmerken: den *natuurlijken* stijl, gelegen in zekere gemakkelijheid van voordragt; den *gemaakten*, bestaande in het overmatig gebruik van kunstige figuren, zwierige omschrijvingen, of ongewone woordvoegingen; den *driftigen*, of *hartstogtelijken* stijl, waarvan het oogmerk

is, het hart te treffen en de driften op te wekken.

TWEDE AFDEELING.

SOORTEN VAN ONGEBONDEN OPSTEL, BLI- ZONDER MET BETREKKING TOT DEN BEROEPSTIJL.

§ 569. Uit het onderwerp, dat wij voorstellen, en uit het doel, waarmede wij het voorstellen, zijn onderscheidene soorten van opstel ontstaan, welke, door gebruik en gewoonte gewijzigd, zich in de verschillende standen der maatschappij voordoen.

§ 570. Voorts heeft zich voor de onderscheidene standen van het burgerlijk leven eenen eigenen toon in de voordragt gevormd, beroepstijl genoemd, welke den geest van die standen en beroepsoorten kenmerkt.

§ 571. De burgerlijke aangelegenheden zijn of openbare werkzaamheden van eenig staatsbestuur, of aangelegenheden van bijzondere personen, zonder tusschenkomst van eenig bestuur; uit de eerste wordt de hoogere, uit de laatste de lagere beroepstijl geboren.

16: HANDELIING 46: DER

Berose hoofdstuk.

Openbare beroepsvoordragt.

§ 372. De gepaste voordragt in wetten en verordeningen, enz., dat is zin stukken, door of op last van het opperhoofd des staats, aan de onderdanen ter nakoming of leering uitgevaardigd, vordert duidelijkheid, bepaaldheid en beknoptheid, ten einde door allen te kunnen begrepen worden, en door geene dubbelzinnigheid aanleiding tot misverstand of bedrog te geven.

§ 373. De schrifttrant in rescripten, resolutien, beschikkingen (dispositien), en dergelijke voorschriften, welke namens den vorst aan bijzondere personen of besturen, veelal ten gevolge van eenig verzoek, uitgevaardigd worden, vordert eene zachte doch tevens ernstige taal.

§ 374. Onder de berigtende voordragt of de schriftelijke mededeeling eener zaak aan eenig bestuur, komen voor de *aanwijzing*; het *verslag* (rapport); *aanhouding*.

gen; verantwoordingen en het dienen van berigt, consideration en advies. Geschiedkundige waarheid, volkomenheid en klaarheid zijn in het algemeen de vereischten dezer stukken.

§ 575. *Verzoek, klag- en verzoekschriften* (ingewesten, petitionen, supplicationen) benoemt *verzoeken* en *gedenkschriften* (memorien) strekken ter bekoming van eenige zaak. *Smechtschrift* is het stuk, wanneer de zaak berust op inwilliging, *bever gucht*; *verzoekschrift*, wanneer eenig recht of billijkheid ten gronde ligt; *klagschrift*, wanneer het onderwerp eenige aangedane, verongelukkig betrefte. In het algemeen is bij deze soort van schrijven vooral op te merken, dat men zich niet liet leide, zonder iets vermelding te maken van de aard, oorzaken en omstandigheden van zich ook te voorstelle.

§ 576. Van den *geestelijken* stijl zijn de voornaamste vereischten, *bepaaldheid*, *duidelijkheid* en *bepaaldheid*. De gewoone opgstellen in dezen stijl zijn de *verweerschriften* (deductien) en de *verdedigingen* (defen-

sien). De eerste betreffen eene burgerlijke (civiele), de laatste eene lijfstraffelijke (criminele) zaak. Voorts komen in dezen stijl nog sommige gemakkelijker opstellen voor, als: *proces-verbalen, memorien, rapporten, consultatien, adviezen*, enz., welke opzigtelijk den inhoud tot den berigtenden stijl behooren, en waarvan beknoptheid en duidelijkheid hoofdvereischten zijn.

Tweede hoofdstuk.

Bijzondere beroepsvoordragt

§ 377. Tot den bijzonderen beroepstijl kan men brengen: 1^e brieven. 2^e onderhandsche acten. Ieder toch heeft in zijne betrekking met het schrijven van brieven te doen, en veelal ook, hiertoe in staat zijnde, met het vervaardigen van wissels, huurcedels, koopcontracten, en andere onderhandsche acten.

A. De Briefstijl

1. *Stof en andere inwendige eigenschappen der brieven.*

§ 378. Brieven zijn schriftelijke woordwisselingen met afwezenden, dus, plaatsbekleders van mondelijke gesprekken; derhalve moet in brieven de taal en stijl heerschen, die bij het mondeling onderhoud met den persoon, die ons gesehrift lezen moet, in acht zoude zijn te nemen geweest. Natuurlijkheid is derhalve een hoofdvereischte in brieven.

§ 379. Daar men echter bij een schriftelijk opstel tijd ter voorbereiding heeft, zoo wordt hetzelfde met meer gestrengheid beoordeeld dan het dagelijksche gesprek. De briefstijl vereischt dus meer zorg in de kens, omkleeding en uitdrukking der gedachten, dan het mondeling onderhoud, bij hetwelk een verkeerd gezegde dikwils der aandacht ontglipt en geen spoor meer achterlaat.

§ 380. Men behoort zich in brieven even zeer van onnaauwkeurigheid en slordigheid,

als van al te groote deftigheid en kunst te onthouden. Voorts is, behalve de kennis der regels van taal en stijl, in het bijzonder dien- stig, dat men acht geeft op den persoon, aan wien, en het onderwerp, waarover men schrijft. § 381. Wanneer men een onbekenden schrijft, zoo begint men, met de vrijheid, welke men neemt, te verontschuldigen, en neemt hiertoe aanleiding uit de edele denk- wijze, de liefde enz. van hem naar wien men schrijft, ook kennis aan bloedverwanten, vrienden, gelijkheid van geboorteplaats werk- saamheden enz., kan men hiertoe met nut te pas brengen.

§ 382. Heeft men van persoonlijke beken- den reeds brieven in handen, dan schijnt men zich, zoo veel mogelijk, naar den door hen zelve gegevenen toon.

§ 383. Men spreke met de grootste redig- heid van zich zelve, en verheffe zijne eigene verdiensten niet; ook verhaalt het een- groote eigenheide, wanneer men veel van sich zelve spreekt.

§ 584. Reklagt men zich, zoo behoort zulke op eene eenvoudige wijze te geschieden, zonder het ongeluk, dat ons hejagent, of het onrecht, dat men ons aandoet, te ystraan.

§ 585. In elken brief moet eene juiste en natuurlijke opvolging van gedachten plaats hebben. De inleiding is zoo der noodig is, behoort kort, natuurlijk en niet van al te ver genomen te zijn; het slot desgelijks kort, en een en ander op eene gepaste wijze met den inhoud verbonden.

5. *Titels en andere uitwendige eigenschappen der brieven.*

§ 586. Bij de titels heeft men voornamelijk op vier zaken acht te geven: namelijk; de aanspraak of het hoofd; boyen het begin van den brief staande; de benaming in den samenhang; het onderschrift, of slot, en het opschrift (adres). Alledere zaken moeten in een bepaald verband staan. Het zoude even ongeschikt zijn eene brief, dien men b. v. met *hooggeleerde*

heer begonnen had, met *genegen dienaar* te eindigen, als het zoude zijn *verplichte dienaar* te zetten, wanneer men iemand met eenig verzoek nadert.

§ 587. In het algemeen hangen de *titels van geboorte, stand en burgerlijke betrekkingen* af; in het bijzonder echter behoort de *afhankelijkheid of onafhankelijkheid*, in welke de schrijver tot den ontvanger staat, wel in aanmerking genomen te worden.

§ 588. In geschriften aan den Koning is 1° de aanspraak: *Sire*; 2° de benaming in den samenhang: *uwe Majesteit* en *Hoogstdezelve*; 3° het onderschrift: *van uwe Majesteit de zeer gehoorstame dienaar en getrouwe onderdaan*; 4° het opschrift: *aan zijne Majesteit den Koning*. Aan den Kroonprins schrijvende, is: 1° *doorluchtigste Prins*; 2° *uwe Koninklijke Hoogheid* en *Hoogstdezelve*; 3° *van uwe Koninklijke Hoogheid de gehoorzaamste en onderdanigste dienaar*, 4° *aan zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Oranje, Kroonprins der Neder*

landen. Voor Prins Frederik stampt een
 hetzelfde en 4. aan zijne Koninklijke Hoog-
 heid. Prins Frederik, den Nederlander,
 Grootmeester der Artillerie. 1. aan de
 als 369. Ingeschriften: aan de Koningin
 1. de aanspraak mevrouw; 2. in den ont-
 moegang; 3. het onderschrift; 4. van den
 Koning; 4. het opschrift: aan hare Majes-
 teit de Koningin. Aan de Kroonprinses: 1.
 mevrouw; 2. uwe Keizerlyken Hoogheid
 en Hoogstdezelve; 3. van uwe Keizerlyke
 Hoogheid de gehoorzaamste en onderdanig-
 ste dienaar; 4. aan hare Keizerlyke Hoog-
 heid de prinses van Oranje, Kroonprinses
 der Nederlanden, Grootvorstin van Rusland.
 Aan de Prinses Marianne: 1. mevrouw; 2.
 uwe Koninklyke Hoogheid, 3. van uwe
 Koninklyke Hoogheid de gehoorzaamste en
 onderdanigste dienaar 4. aan hare Konink-
 lyke Hoogheid Wilhelmina Frederika Loui-
 za Marianne, Prinses der Nederlanden.

§ 590. Aan eenen minister, secretaris van
 staat, staatsraad, commissaris - generaal, di-
 recteur - generaal, inspecteur - generaal, lui-

betreft: 1. gericht; 2. gestreng in den titel met *Excellentie*, en bij innending van stukken; 3. de aanspraak: *Hoog Edel Gestreng Heer*; 4. de benaming: *Uw Excellentie* of *U. H. E. G.* (*uw hoog edele gestreng*); 5. de benaming: *Uwer Excellentie* gehoorzaamste dienaar; 6. het opschrift: *aan Zijne Excellentie den (Minister van Marine of Commissaris - generaal, enz.)*

§ 391. Men schrijft aan de staten - generaal aldus: 1. aanspraak, *Edelmogende Heeren*; 2. benaming, *Uw Edelmogenden*; 3. onderschrift, *van Uwe Edelmogenden de gehoorzaamste en vlerdandigste dienaar, of op schrift aan de Edelmogende Heeren Staten Generaal*. Voorts noemt men de staten van de provincie: *Groot Edel Achtbare Heeren* en *U. Groot Edel Achtbaren*; de burgermeesters: *Edel Achtbare Heeren* en *Uw Edel Achtbaren*.

§ 392. De hooge justitie - collegien heeten: *Hoog Edel, Hoog Gestreng*; de mindere: *Wet Edel Achtbaren*; — de generaal-majoorsofficieren: *Hoog Edel Gestreng* en verder *U. H. E. G.*; desgelijks andere hoofdofficieren.

Aan kapiteins en wittenants, alsmede aan leden van geregthoven, notarijssen, enz., geeft men den titel van *Wel Edel Gestrenge Heer* en voorts *U. W. E. G.* — Wijders noemt men in geschriften eenen hoogleeraar in de godgeleerdheid: *Hoog Eerwaarde*, *Hoog Geleerde Heer*; andere hoogleeraren: *Wel Edel Hooggeleerde Heer*; de predikanten, *Wel Eerwaarde*, *Zeer Geleerde Heer*; de geneesheeren, *Zeer Geleerd*; eenen Graaf, *Hoog Wel Geboren*; eenen baron, *Hoog Geboren*; anderen adel: *Hoog Edel Geboren Jonkheer*; iemand uit den aanzienlijken stand van minderen adel: *Wel Edel Geboren*; voorname lieden uit den middelstand: *Wel Edede*; elken anderen uit den middelstand: *Mijn Heer*. Aan vrouwen van rang schrijft men: *Wel Edel Geboren Mevrouw*, of enkel *Mevrouw*; aan ongehuwden: *Wel Edel Geboren Freule* en *Mejufvrouw*.

§ 593. Na het slot herhaalt men den titel van hem, aan wien men den brief schrijft, en noeme zich van vorsten den *gehoorzamen*, en *onderdanigen dienaar*, van staats-

72 HET BEZORGING VAN DE BRIEF

postkant den gehoorzamen dienaar; ten-
wyl men in den loop van den brief de titel
Bij verkorting herhaalt.

§ 394. Behalve de titels is ten opzichte van
de verdere inrigting der brieven een
en abder aan te merken, wat ook meestal
op andere beroepschriften toegepast kan
worden.

§ 395. Het gebruik van zuiver wit,
afgesneden postpapier en goeder
zwarten inkt is tot een schoon uiterlijk
der brieven dienstig. Bij andere stukken dan
brieven neemt men geen postpapier. Een
duidelijk schrift is verder eene noodza-
kelijke eigenschap der brieven; vooral is eene
duidelijke naamteekening van zeer
veel belang.

§ 396. Men vermijde vlekken, uit- en
doorrachtingen, alsmede het ge-
bruik van zand. Men wachte zich voor
onverschillen; dewijl zij meestal onacht-
zaamheid, overhaasting en verstrooijing van
gedachten te kennen geven. Ook neme men
de gewoonte van vele lieden niet aan, om

hünne brieven altijd te sluiten met de woorden « in haast, » « in grooten, » of « zeer grooten, » of « den grootsten haast ». Heeft men werkelijk vele bezigheden, zoo zeggen men dit, met bijvoeging van de aanleiding daartoe op eene beknopte en bescheiden wijze in den brief zelve. Gewoonlijk echter is het slechts eene ellendige uitvlugt voor slordigheid in het schrijven; somtijds ook om zich een zeker aanzien van gewigt te geven.

§ 397. Aan personen, wien men hoogachtung en eerbied schuldig is, is het ongepast, zijne brieven door anderen te laten schrijven, en dezelve slechts te onderteekenen.

§ 398. De opschriften der brieven moeten goed leesbaar en volkomen geschreven worden; de naam des ontvangers wordt gewoonlijk met grooter en de naam der plaats met nog iets grooter letter geschreven. Voorts moet men, schrijvende aan personen in groote steden wonende, niet vergeten de straat en het nummer van het huis op te geven.

14 HANDLEIDING TOT DE

§ 399. Men onthoudt zich van alle kunst-
nig samenwerpen der brieven. Brie-
ven, die op de drie zijden besloten zijn,
verpooft men niet, son omslag (overst) eren
aan personen, wien men achting verschuldigd
is, wordt de brief nooit dan onder dezek
van afgevoerd.

§ 400. Het verzegele van brieven,
gebruikt men gewoonlijk rood, of zwart lak,
en rode, wits, of zwarte ouwels. Het
zwart lak en zwarte ouwels bedient men
alleen bij sterfberigten, en in den rouw.
Men neemt voorts, om het en duidelijk te ver-
zegelen, niet te veel noch te weinig lak; de-
wijl in het eerste geval een dikke laag om
het zegel komt, en in het laatste het zegel
onduidelijk wordt.

§ 401. Brieven worden met haden of met
gelegenheid, maar het zwaarste met den post-
verpooft. De ontvanger betaalt door-
gaans het vrachtgeld (de post); wanneer och-
ter de afzender zullen betaald heeft, draagt
men dit op de linkersijde des spachtfes
door het woord vrachtgeld (franco) uit.

Sluit men eenen brief in eenen anderen, zoo drukt men op het opschrift des ingeslotenens briefs zelfs uit door de woorden *onder omslag* (*sous l'envert*), en geeft men dien aan eenen vriend of bekenden mede, door de woorden *mes amis* (*par ami*). Brieven van voorname personen met gelegenheid te zenden, of in dezelfden andere brieven te verdere bezorging in te stuiten, is ongewoont. Sluit men eenige muntspécie in eenen brief, dan schrijft men de waarde daarvan buiten op, en late de brieven zelve aantekenen, gelijk ook die, welke papieren van waarde bevatten.

5. Soorten van brieven.

§ 402. De onderwerpen van het dagelijksche leven, welke tot brieven aanleiding geven, zijn zoo menigvuldig, dat men deze moeijelijk nauwkeurig verdeelen kan. Men onderscheidt echter de brieven niet ongepast in berigten, gelukwenschingen, dankzeggingen; in brieven van vertroosting, verzoek, noodiging,

raadvraging, herinnering, aanbeveling, verontschuldiging; insmaekbrievan, vriendschappelijke of gemeenzame, wetenschappelijke, beroeps- of koopmansbrievan, brieven van gemengden inhoud en antwoorden.

§ 403. De berigten bevatten verhalen van gebeurde zaken. Duidelijkheid en beknoptheid is hierbij vooral gepast; kleinigheden stippe men slechts even aan, en bringe daarentegen de hoofdzaken des te meer vooruit. In sterfgevallen meldt men beknoptelijk den naam en ouderdom des overledenen, den aard der en ziekte, den tijd des overlijdens. Bij esne huwelijksverbindtenis geeft men van het voornemen daartoe kennis, met vermelding van den dag, waarop de eerste afkondiging zal plaats hebben, met aanbeveling in de vriendschap.

§ 404. De brieven van gelukwensching worden, bij gelegenheid van gelukkige en aangename gebeurtenissen geschreven, en behooren esne ongeunstelde uitdrukking van de gevoelens des harten te zijn. Men ver-

heffe of verlage het geluk niet te veel; wij het eerste ter vernedering van den persoon zelve, en het laatste tot gering schatting van het geluk strekken kan.

§ 405. De dankzeggingen moeten natuurlijk even ver van koelheid als van overdrevenheid verwijderd zijn. Met beloften van wederdienst, vergelding, enz., zij men behoedzaam, ten einde geenen twijfel aan de belangloosheid van anderen of vrees voor verpligting te verraden; daarentegen doe men het gewigt en de voordeelen der ontvangene weldaden uitkomen, met verzekering zich dezelve waardig te betoonen.

§ 406. De brieven van vertroosting, bijzonder van rouwbeklag, (condoleantie) vinden alleen onder bloedverwanten en vrienden plaats. De troostgronden moeten door het treurige voorval zelf en het beleid des schrijvers aan de hand gegeven worden.

§ 407. In verzoekbrieven maken de aanleiding tot het verzoek, de gronden waarvoor hetzelfde ondersteund wordt, de gewigtige

soortdeelen welke men van deszelfs inwilliging kan verwachten en de verpligting daarvoor, den algemeenen inhoud van elk verzoek uit. Deze brieven moeten den gewonen briefvorm, en openhartige, zedige en wellevende taal hebben; verzoeken om betaling, of zoogenaamde maanbrieven moeten met zeer veel omzigtigheid en zoo beleefd mogelijk geschreven worden. Brieven welke raadgevingen omtrent zekere onderwerpen, uitnoodiging tot het bijwonen van bruiloften, begrafenissen, enz. en herinneringen aan zekere beloften behelzen, zijn slechts bijzondere soorten van verzoekbrieven.

§ 408. Klaagbrieven en die, welke vermaningen, berispingen, verwijtingen, enz. behelzen, hebben op misslagen betrekking, en veronderstellen, dat men daartoe gerechtigd zij; somtijds vorderen zij eenen ernstigen toon; altijd behoort dezelve van haat en lage scheldwoorden vreemd te zijn.

§ 409. Brieven van verontschuldiging komen te pas, wanneer men zich aan werkelijke misslagen schuldig gemaakt heeft, of in

verdenking gemaakt is, van dezelve begaan te hebben. Men zij in zulke brieven opregt en late het hart spreken.

§ 410. De gemeenzame of vriendschappelijke brieven, die wij aan bloedverwanten en vrienden schrijven, dienen om de vriendschappelijke betrekkingen ook bij afwezigheid aan te kweeken, en moeten in eene zaivere en natuurlijke taal van het hart gesteld zijn.

§ 411. De wetenschappelijke brieven handelen over wijsgeerige, letter- en staatkundige onderwerpen. Zij moeten het algemeene karakter van den briefstijl, ongedwongen en natuurlijkheid bezitten; ofschoon de bijzondere aard en belangrijkheid der onderwerpen deze soort in vele opzichten van de overige briefsoorten onderscheidt.

§ 412. De beroepsbrieven meer gewoonlijk onder den naam van koopmansbrieven bekend, hebben de bezorging van beroeps- of handelaangelegenheden een doel, en zijn in niets van de gewone onderscheiden, dan dat er somtijds eenige kunstwoorden uit

den handel of tot neringen en handteringén
betrekkelyk in voorkomen.

§ 413. Onder brieven van gemengden inhoud verstaat men dezulke, waarin onderwerpen van verschillenden aard voorkomen. Zij moeten zoo beknopt mogelijk voorgedragen worden, en zijn schoon te noemen, wanneer de verschillende onderwerpen zoo natuurlijk en ongedwongen vereenigd zijn, dat zij een behagelyk geheel uitmaken.

§ 314. De antwoorden op brieven moeten derzelve inhoud punt voor punt oplossen en geene vraag, verzoek of opdracht met stilzwijgen voorbij gaan; men zorge ook om stand, levenstijd, enz., van hem, wien men antwoordt, in acht te nemen; zoodat men aan eenen persoon, die ons *lieve vriend* noemt, niet weder denzelfden naam geeft. Ook is het niet wellevend, te schrijven: *uw brief, uwe letteren*, maar, *uw vriendelyke, geëerde brief, uwe aangename letteren*, enz. Desgelijks zegge men niet: *aan uwe bede zal ik voldoen*; maar men bediene zich van eenig ander woord, als: *aan uw verlangen, wensch, begeerte zal ik voldoen*, enz.

B. Onderhandsche acten.

§ 415. Door onderhandsche acten verstaat men die schriftelijke opstellen, welke gewone maatschappelijke handelingen ten onderwerp hebben, en door de belanghebbende personen zelve gemaakt worden, zonder tusschenkomst van eenige door de wet aangestelde ambtenaars. In vele gevallen van het dagelijkse leven is eene kleine aanwijzing genoeg, om zelf die stukken op te stellen, en daar derzelve deugdelijkheid grootendeels van de in achtneming van zekere regelen afhangt, zoo kan de behandeling dezer opstellen hier niet ondienstig zijn. Duidelijkheid, orde en naauwkeurigheid zijn de hoofdvereischten van den stijl in deze soort van opstellen. De meest gewone onderhandsche acten zijn: verbandschriften; volmagten; wissels; verklaringen, getuigschriften; kwijtingen; rekeningen, enz.

1. *Verbandschriften* (contracten).

§ 416. Een contract, verdrag of ver-

bandschrift is eene schriftelijke overeenkomst van verplichtingen, waartoe zich personen jegens elkander verbinden. Bij elk verdrag zijn er twee of meer personen, welke elkander wederkeerig iets beloven. Tot deugdelijkheid van een verdrag wordt, overeenkomstig de bestaande wetten, gevorderd.

a.) Dat het verdrag omtrent eene geborloofde handeling gestoten worde.

b.) De personen, welke een contract sluiten, moeten daartoe bevoegd zijn.

c.) De wederzijdse toestemming der partijen is, tot geldigheid van een contract, volstrekt noodzakelijk.

d.) Het onderwerp, waarmede men eene verbindtenis aangaat, moet naauwkeurig bepaald zijn.

e.) De contracten moeten den vorm hebben, welke de wet tot geldigheid vordert.

§ 417. Ruiling is een verdrag, waarbij

partijen wederzijds de eene zaak voor de andere geven. In zulk contract moet de huurwaarde der onroerende goederen bepaald worden; ten einde daaruit de kosten der registratie te berekenen.

§ 418. Koop en verkoop is een contract, waarbij de eene partij zich verplicht iets te leveren, en de andere hetzelfde te betalen. — De prijs en het verkochte moeten in het verdrag duidelijk uitgedrukt zijn. De kosten der acten komen ten laste des verkoopeers, ten zij men daaromtrent andere bedingen gemaakt hebbe.

§ 419. De verkooper verplicht zich tot de levering, of de overdragt (transport) van het verkochte, en tot de waarborg (garantie) er van, dat is, den kooper in het goet bezit te stellen van het gekochte, en dit laatste te vrijwaren van verborgene gebreken, of van dezulke, welke het contract van zelf vernietigen.

§ 420. De verkooper heeft privilegie op het verkocht onroerend goed, en deze kusting, behoorlijk over- of ingeschreven, gaat voor alle overige schuldeischers.

bandschrift is eene schriftelijke overeenkomst van verplichtingen, waartoe zich personen jegens elkander verbinden. Bij elk verdrag zijn er twee of meer personen, welke elkander wederkeerig iets beloven. Tot deugdelijkheid van een verdrag wordt, overeenkomstig de bestaande wetten, gevorderd.

a.) Dat het verdrag omtrent eene geborloofde handeling gestoten worde.

b.) De personen, welke een contract sluiten, moeten daartoe bevoegd zijn.

c.) De wederzijdsche toestemming der partijen is, tot geldigheid van een contract, volstrekt noodzakelijk.

d.) Het onderwerp, waaromtrent men eene verbindtenis aangaat, moet naauwkeurig bepaald zijn.

e.) De contracten moeten den vorm hebben, welke de wet tot geldigheid vordert.

§ 417. Ruiling is een verdrag, waarbij

partijen wederzijds de eene zaak voor de andere geven. In zulk contract moet de huurwaarde der onroerende goederen bepaald worden; ten einde daaruit de kosten der registratie te berekenen.

§ 418. Koop en verkoop is een contract, waarbij de eene partij zich verplicht iets te leveren, en de andere hetzelfde te betalen. — De prijs en het verkochte moeten in het verdrag duidelijk uitgedrukt zijn. De kosten der acten komen ten laste des verkoopeers, ten zij men daaromtrent andere bedingen gemaakt hebbe.

§ 419. De verkoper verplicht zich tot de levering, of de overdragt (transport) van het verkochte, en tot de waarborg (garantie) er van, dat is, den koper in het gunst bezit te stellen van het gekochte, en dit laatste te vrijwaren van verborgene gebreken, of van dezulke, welke het contract van zelf vernietigen.

§ 420. De verkoper heeft privilegie op het verkocht onroerend goed, en deze kusting, behoorlijk over- of ingeschreven, gaat voor alle overige schuldeischers.

§ 421. Er is tweederlei soort van huurcontract, namelijk van zaken en van diensten. De huring van huizen, kamers, kelders, enz. wordt huurcontract of huurbedel genoemd; terwijl aan het huren van landgoederen, landerijen, boerderijen, bosschen, velden, boomgaarden, veenen enz. de beëindiging van pachtcontract gegeven wordt.

§ 422. De huur van diensten heeft voornamelijk betrekking op: 1. dienstboden; 2. voerlieden, schippers en dergelijken, 3. aannemers en handwerklieden.

§ 423. De huurbedels moeten behalven den naam, het beroep en de woonplaats van den huurder en verhuurder; — de beschrijving van den toestand en het gebruik van het verhuurde; — den tijd waarin het genot van het verhuurde begint en eindigt; — den prijs, waarvoor de verhuring geschiedt; — het tijdstip van betaling; — de bepalingen van wederopzegging; en de eigenhandige onderteekening van huurder en verhuurder.

§ 424. Soms bepaalt men ook eene zogenaamde optie, dat is, dat de huurder,

des verkiezende, langer in het genot van het gehuurde, bij voorkeur boven anderen, kan blijven.

§ 425. Leencontracten zijn schriftelijke verzekeringen, welke men voor eene geleende som geeft. In het algemeen noemt men dezelve obligatiën; meer bijzonder schuldbekentemissen; wanneer men alleen verzekeringen doet, de geleende som met of zonder betaling van renten terug te zullen geven; obligatiën daarentegen, wanneer daarbij eenig onroerend goed, b. v. een huis, tuin, enz. als waarborg verbonden wordt. — p a n d d a t m e n e e , wanneer een schuldenaar tot zekerheid den schuldeischer eenig roerend goed ter hand stelt.

§ 426. Bij het leencontract komt meermalen de borgtocht of borgstelling (caution) voor. Deze is de schriftelijke verbindtocht van eenen derden, om de verplichtingen van den schuldenaar te stellen vervullen, bijaldien deze in gebreke blijft om de schuld te voldoen.

§ 426. Tot een volkomen leencontract behoort: M 5

- 1.) De naam, het beroep en de woonplaats des schuldeischers en des schuldenaars.
- 2.) De bekentenis, dat men de waarde werkelijk ontvangen heeft.
- 3.) De bepalingen, zoo ter betaling der rente als van de hoofdsom.
- 4.) De plaats waar, en den tijd wanneer het vendrag gesloten is.
- 5.) De onderteekening des schuldenaars.

2. Volmagten.

§ 427. De volmagt (procuratie, mandaat) is eene acte, waarbij iemand eenen anderen last geeft en magtigt, om iets voor hem en in zijnen naam te verrigten. De lasthebber is verplicht, zijnen last stiptelijk te volgen, en is verantwoordelijk wegens het niet uitvoeren van denzelven, alsmede voor den genen, dien hij in zijne plaats stelt (substituueert). Daarentegen is ook hetgene de gevolmagtigde (mandatarius), ingevolge den gegevenen last doet, aan te merken, als of de lastgever (mandant) zulks zelf gedaan hadde, en deze moet daarmede genosgen nemen.

§ 428. De volmagt moet, behalve de ver-
 rigtingen, welke opgedragen en kosteloos,
 ten zij er anders bepaald ware, verrigt wor-
 den; ook derzelyer grenzen naauwkeurig be-
 palen; zij is algemeen (generaal) voor alle
 zaken, of bijzonder (speciaal) voor eene of
 meer zaken van den lastgever, en eindigt
 door hare herroeping of intrekking, door op-
 zegging van de zijde des lastgevers of des last-
 hebbers, door natuurlijken of burgerlijken dood,
 interdictie of insolventie van een' van beiden.

3. *Wissels, briefjes aan order, assignatien,
 promessen, acceptatien, quitantien,
 adviesbrieven.*

§ 429. De wissels behoren onder de
 gewigtigste schuldbekenntnissen, dewijl zij
 naauwkeurige betaling op den bepaalden tijd
 vorderen, en bij gebreke van dien tot daden-
 lijke vervolging in staat stellen.

§ 430. De wissels worden getrokken van
 de eene plaats op de andere; drukken juist
 uit de plaats, welke, den tijd, wanneer, en
 de plaats waar betaald moet worden, en

bepalen, of de waarde in specie, in koopgoederen, in rekening, of op eene andere wijze, genoten is. Zij loopen aan de orde van een, derden of aan die van den trekker zelf en daiden aan of zij de prima, secunda, tertia, enz. zijn.

§ 431. Een wissel krijgt volkomen bewijs voor de houders door de aanneming (acceptatie), uitgedrukt wordende op den wissel door het woord *geaccepteerd*, met de onderteekening des betrokkenen. Binnen vier en twintig uren na de aanbieding moet de wisselbrief geaccepteerd worden.

§ 432. De wissel wordt getrokken op zicht, op een of meer dagen, maanden, uso's na, of op een of meer dagen, maanden, uso's na dato, of op eenen bepaalden dag of tijd. De wissel op zicht is betaalbaar op vertooning; die op uso na dertig dagen, enz. zonder ooit loop- of respijtdagen te hebben. Vervalt de wissel op eenen feestdag, zoo is denzelfde daags te voren betaalbaar.

§ 433. Men draagt den eigendom des wissels over door *endossement*, bevattende

den datum, de voldoening der waarde, en den naam van hem, aan wiens order het gesteld is. De wissel moet betaald worden in de uitgedrukte munt en niet voor den vervaldag. Bij niet betaling wordt de wissel daags daaraan geprotesteerd. De protesten van non-betaling, alsmede die van non-acceptatie, worden gedaan door twee notarissen, of door een notaris en twee getuigen, of door een deuswaarder en twee getuigen.

§ 434. De wet op het zegel bepaalt, dat wissels en andere handelpapieren aan het handelzegel onderworpen zijn. Buitenlandse moeten alvorens gebruikt te worden voor zegel gevisceerd zijn. Men heeft noodig voor wisselbrieven van alle verhandelbare effecten beneden tot en met f 200 een zegel van 2 stuivers en 6 penn. nominale prijs, maar van 3 st. 2 p. de 10^e en 15^e verhooging daaronder begrepen; van f 200 tot en met f 500 een zegel van 5 st. nom. en 6 st. 4 p. werkelijke waarde; voorts voor elke f 500 hooger, een zegel van 5 st. nom. en 6 st. 4 p. werkelijke waarde hooger; zoo

dat men, om te weten welk zegel men b. v. van f 6500 tot f 7000 behoort te gebruiken, men slechts te zien heeft hoeveel maal dat f 500 in de 7000 begrepen is, hier 14 maal, en zoo veel maal 5 st. zal zijn de nominale, en zoo veel maal 6 st. 4 p. de werkelijke waarde der zegels. Het eerste f 3:10, het laatste 4:7:8.

§ 435. Bovenstaande bepalingen zijn ook op de briefjes aan order enz. toepasselijk. Het briefje aan order bevat de te betalen som; den naam van den genen, aan wiens order het ondertekend is, den tijd der betaling, en het relaas, hoe de waarde is daargesteld.

§ 436. Op assignatien of briefjes van aanwijzing worden de gelden afgegeven die men schuldig is. Promesse wordt het briefje genoemd, waarbij men het verschuldigde voor zekere waren, op eenen bepaalden tijd, aanneemt te voldoen. Wanneer zulk eene schuld voortspruit uit geleende gelden, zoo noemt men dergelyk briefje eene acceptatie.

4. *Verklaringen en getuigschriften*

§ 437. Eene verklaring en getuigschrift (declaratoir; certificaat, attest) is eene eenvoudige, duidelijke en vrijmoedige bekentenis der waarheid, zonder beweeggronden of redeneringen. Zij moeten niet meer noch minder behelzen dan ter zake dient; en betreffen zij het gedrag van personen, zoo mogen er wel kleine maar groote gebreken geenszins verzwegen worden. Zijn er groote gebreken, zoo is het somtijds beter, het getuigschrift achter wege te laten.

5. *Kwijtingen, rekeningen, enz.*

§ 438. Een briefje van ontvangst (recepis, reçu) bevat de schriftelijke bekentenis, dat men eene zaak rigtig bekomen heeft.

§ 439 Kwijting (quittance, acquit, décharge) is een geschrift, waarbij men verklaart, dat eene schuld betaald is, of dat iemand van eenige verpligting ontslagen wordt. Het is noodza-

kelijk naauwkeurig te bepalen, waarvoor men het geld ontvangen hebbe. Wanneer men dingen koopt, zonder dezelve dadelijk te betalen, geeft de verkooper eene rekening, of lijst der waren, volgens de orde der dagen, op welke zij gekocht zijn.

EINDE.

Te ROTTERDAM,

Ter Drukkerij van MENSING EN VAN WESTREENEN.

kelijk nauwkeurig te bepalen, waarvoor men het geld ontvangen hebbe. Wanneer men dingen koopt, zonder dezelve dadelijk te betalen, geeft de verkooper eene rekening, of lijst der waren, volgens de orde der dagen, op welke zij gekocht zijn.

EINDE.

*T*e ROTTERDAM,
Ter Drukkerij van MENSING EN VAN WESTREENEN.

